

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Факультет політичних наук

Кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики

Дипломна робота магістра

**ІСЛАМСЬКИЙ ЧИННИК ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ЗОВНІШНЬОЇ
ПОЛІТИКИ ФРАНЦІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

Виконала:

Студентка VI курсу 691 групи
спеціальності 291 «Міжнародні
відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»

Чайка Валерія Владиславівна

Керівник:

доктор історичних наук, професор
кафедри міжнародних відносин та
зовнішньої політики факультету
політичних наук

Тригуб Олександр Петрович

Рецензент:

кандидат історичних наук, доцент

Богданова Тетяна Євгенівна

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	I–IX
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	8
1.1. Ісламський чинник міжнародних відносин у сучасній літературі.....	8
1.2. Джерельна база дослідження.....	15
1.3. Теоретико-методологічні засади дослідження	22
РОЗДІЛ 2. ЗОВНІШНІ ТА ВНУТРІШНІ ФАКТОРИ ІСЛАМСЬКОГО ВЕКТОРУ ФРАНЦУЗЬКОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ.....	28
2.1. Зовнішні фактори ісламського напрямку французької зовнішньої політики	28
2.2. Інтеграційна політика щодо іммігрантів-мусульман, як внутрішній фактор зовнішньої політики Франції.....	40
РОЗДІЛ 3. МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ФРАНЦІЇ ЩОДО КРАЇН ІСЛАМСЬКОГО СВІТУ	56
3.1. Сучасні тенденції міграційної політики Франції.....	56
3.2. Вплив подій «Арабської весни» на французько-арабські міграційні відносини	59
РОЗДІЛ 4. РОЗГОРТАННЯ ІСЛАМСЬКОГО ЕКСТРЕМІЗМУ ТА ТЕРОРИСТИЧНІ АКТИ У ФРАНЦІЇ У ХХІ СТ.	69
4.1. Феномен ісламського екстремізму.....	69
4.2. Участь Франції у військових та миротворчих операціях в країнах ісламського світу	84
4.3. Перспективи розвитку зовнішньої політики Франції в контексті протидії ісламському екстремізму	99
ВИСНОВКИ.....	106
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	111

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

AMIF – Фонд надання притулку, міграції та інтеграції

CFCM – Французьку раду мусульманської віри

ETIAS – Європейська система інформації та авторизації подорожей

IOM – Міжнародною організацією з міграції

MINUSCA – Місія ООН з багатовимірної інтегрованої стабілізації в
Центральноафриканській Республіці

БПЛА – безпілотний літальний апарат

ЕКОВАС – Економічне співтовариство країн Західної Африки

ЄС – Європейський Союз

КФА – Африканський франк

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ООН – Організація об'єднаних націй

РПФ – Руандійський патріотичний фронт

США – Сполучені Штати Америки

ЦАР – Центральноафриканська Республіка

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах глобалізації, коли світ стикається з численними конфліктами, включаючи зростання релігійних та ідеологічних конфліктів, радикалізацію деяких мусульманських громад і терористичну загрозу. Особливого значення набуває вивчення ісламського чинника у зовнішній політиці Франції. Саме Франція, будучи країною Середземноморського регіону, більше за інші країни ЄС відчуває наслідки загострення міграційної кризи, що впливає на її внутрішньополітичний та внутрішньо економічний розвиток. Як центральна країна Європейського Союзу, Франція має значний вплив на геополітичні процеси, а її зовнішня політика, зокрема щодо мусульманських країн і власних мусульманських громад, є важливим фактором європейської та глобальної стабільності.

Розглядаючи внутрішні міграційні процеси у Франції, слід зазначити, що збільшення міграційних потоків веде до активізації терористичної діяльності, зростання рівня злочинності, релігійних конфліктів, підвищення безробіття та значних державних витрат на підтримку мігрантів. Усі ці чинники змушують уряд Франції вживати радикальних заходів у короткостроковій перспективі для контролю над міграційними потоками та адаптації національного і європейського законодавства для більш ефективної міграційної політики.

Слід також враховувати, що Франції є одна з найбільших мусульманських громад у Європі, яка впливає на французький суспільно-політичний дискурс, міжкультурний діалог і політику безпеки. А також історична присутність Франції в мусульманських країнах, особливо в Північній Африці та на Близькому Сході, зумовлює її активну дипломатичну діяльність у регіоні. Саме тому зовнішня політика Франції відображає її становище, як ключового гравця у боротьбі з міжнародним тероризмом. Франція є активним учасником вирішення конфліктів у мусульманських країнах і водночас сприяючи економічному та культурній співпраці з країнами мусульманського світу.

Беручи до уваги актуальність міграційної кризи в країнах ЄС, проведення даного дослідження є особливо важливим, адже дозволяє глибше зрозуміти механізми впливу ісламського чинника на міжнародну політику, а також оцінити роль Франції у світовій політичній арені в умовах зростаючої поляризації і конфліктів, що мають релігійний підтекст. Тому можна стверджувати, що дана тема є актуальною та потребує більш детального аналізу.

Об’єктом дослідження зовнішня політика Франції на сучасному етапі.

Предметом дослідження є вплив ісламського чинника на формування та реалізацію зовнішньої політики Франції.

Хронологічні рамки дослідження обмежуються 2010 р. до сьогодення. Нижня межа дослідження пояснюється початком «Арабської весни». Верхня межа – сьогодення, зважаючи на сучасні конфлікти та загрози, що виникають під впливом ісламського чинника. Інколи автор свідомо звертається до подій більш раннього часу, щоб обґрунтувати ту чи іншу тезу генези та передумов предмету дослідження.

Територіальні рамки дослідження обмежуються територіями Французької Республіки.

Мета роботи полягає у дослідженні особливостей реалізації перспектив зовнішньої політики Франції в контексті ісламського чинника

Для досягнення мети, автор ставить наступні завдання:

- визначення термінологічне визначення ісламського чинника у контексті французької зовнішньої політики;
- дослідити джерельну базу дослідження;
- розглянути теоретико-методологічні засади дослідження;
- вивчити зовнішні фактори ісламського напрямку французької зовнішньої політики;
- розглянути інтеграційну політику щодо іммігрантів-мусульман, як внутрішній фактор зовнішньої політики Франції;

- визначити сучасні тенденції міграційної політики Франції;
- дослідити вплив подій «Арабської весни» на французько-арабські міграційні відносини;
- проаналізувати феномен ісламського екстремізму;
- дослідити участь Франції у військових та миротворчих операціях в країнах ісламського світу;
- розглянути перспективи розвитку зовнішньої політики Франції в контексті протидії ісламському екстремізму.

Наукова новизна роботи визначається, передусім недостатньою розробленістю теми в українській міжнародно-політичній науці і полягає у тому, що у магістерській роботі:

- вперше здійснено системне та комплексне дослідження феномену ісламського екстремізму;
- поглиблено розгляд участь Франції у військових та миротворчих операціях в країнах ісламського світу;
- здійснено спробу виявлення перспективних шляхів розвитку зовнішньої політики Франції в контексті протидії ісламському екстремізму.

Методологія та методи дослідження становить сукупність філософських та наукових підходів до розуміння проблеми, що було обумовлено метою та завданнями дослідження. Дане дослідження охоплює основні принципи об'єктивності, системності та термінологічної точності. Автор використав багатоаспектний підхід дослідження, який включає системні, інституційні, аксіологічні та комплексні перспективи, що дозволяє поглиблено та багатоаспектно розглядати аналізовану проблему.

Практичне значення роботи полягає в тому, що роботу написано в наукових та навчальних цілях. Матеріали цієї курсової роботи можуть бути корисними для студентів, які пишуть освітньо-кваліфікаційні або магістерські роботи, для авторів навчальних посібників і підручників, а також для

викладачів загальних і спеціальних курсів, таких як «Історія міжнародних відносин», «Історія дипломатії» і інші.

Апробація результатів дослідження. Частина теоретичних положень та висновків цього дослідження знайшла відображення у виступах на 5 конференціях: V Всеукраїнська науково-практична конференція «Політичні трансформації сучасного суспільства» (м. Полтава, 22 лютого 2024 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів XXI століття» (м. Житомир, 7–8 грудня 2023 р.); XXI Міжнародна наукова конференція «Ольвійський форум – 2024: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (20-23 червня 2024 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція (XXXVII Харківські політологічні читання) «Українська національна ідея в сучасному міждисциплінарному дискурсі» (м. Харків, 27 вересня 2024 р.); XXVII Всеукраїнська щорічна науково-практична конференція «Могилянські читання – 2024: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (м. Миколаїв, 6-10 листопада 2024 р.).

Публікації. За результатами магістерського дослідження було опубліковано 6 праць, з них – 1 наукова стаття на тему «Ісламський чинник як детермінанта зовнішньої політики та безпеки Франції на сучасному етапі» у журналі Старожитності Лукомор'я.

Структура роботи відбиває поставлені перед дослідженням цілі та завдання. Загальний обсяг її становить 126 сторінок, з них основного тексту – 110 сторінок. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, 10 підрозділів, висновків, списку джерел та літератури (131 найменувань українською, англійською, французькою мовами).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Ісламський чинник міжнародних відносин у сучасній літературі

У процесі написання дослідження було використано літературу з даної тематики, яку можна класифікувати за країнознавчим критерієм: роботи вітчизняних авторів, та закордонних фахівців-міжнародників.

Серед українських дослідників можна виокремити таких науковців, як О.В. Брусиловська¹, яка розглядала ісламський чинник у розрізі політики ЄС. Дослідниця аналізує вплив ісламського чинника на внутрішню та зовнішню політику Франції в контексті міграційних процесів, соціальної інтеграції, радикалізації та безпеки. Особливу увагу приділено заходам держави для підтримки секуляризму, контролю релігійного впливу та управління міграційними потоками. О. Волошенюк² аналізує сутність мультикультуралізму як політичної стратегії управління культурним і етнічним різноманіттям у сучасних суспільствах. Авторка висвітлює основні переваги цієї політики, зокрема збагачення культурного середовища, сприяння толерантності та забезпечення прав меншин.

Н.В. Гаврилова, М.В. Чінякова³ досліджували причини, перебіг і наслідки міграційної кризи в ЄС з акцентом на її вплив на Францію. У статті аналізуються основні виклики, з якими зіткнулася країна, включаючи соціальну напругу, інтеграцію мігрантів. У статті висвітлюється роль Франції

¹ Брусиловська О.В. Ісламський чинник у політиці країн ЄС: приклад Франції. *Research gate* URL:

https://www.researchgate.net/publication/332465706_ISLAMSKIJ_CINNIK_U_POLITICI_KRAJIN_ES_PRIKLAD_FRANCII

² Волошенюк О. Переваги і недоліки політики мультикультуралізму. *Forum Prava*, 2019. 56(3). С. 6-12

³ Гаврилова Н. В., Чінякова М. В. Міграційна криза в ЄС та її наслідки для Франції. *Вісник Маріупольського державного університету*. Сер.: Історія. Політологія. 2017. №19. С.97 – 105.

у спільних європейських зусиллях щодо вирішення кризи та впровадження національних заходів для управління міграційними потоками, забезпечення безпеки та збереження соціальної стабільності.

Також було розглянуто роботу К.В. Гоголь⁴, який досліджував реальність та перспективи ісламу, як чинного цивілізаційного вибору Європи. Ю.О. Константинова⁵ аналізувала зовнішню політику Франції за Емманюеля Макрона, а саме різні аспекти у тому числі й політику щодо прихистку біженців. Ю. Кочубей⁶, який аналізує значення та вплив Мардінської декларації, яка є оновленою інтерпретацією ісламського правознавства в сучасному контексті. Автор розглядає історичне підґрунтя декларації, її зміст і роль у вирішенні актуальних проблем, таких як радикалізація, екстремізм та співіснування в мультикультурному світі. Особливу увагу приділено тому, як декларація переглядає класичні ісламські концепти для адаптації до сучасних викликів, сприяючи діалогу між релігіями та пом'якшенню конфліктів. У іншій своїй статті⁷ автор наголошує на складності та неможливості визначення кордонів ісламського світу за сучасних умов.

О.І. Куцюруба⁸ розглядав ісламські виклики європейської системи безпеки. Автор аналізує загрози, пов'язані з радикалізацією, тероризмом та міграційними процесами, підкреслюючи їхній вплив на європейську систему безпеки. Особливу увагу приділено питанням інтеграції мусульманських громад, протидії екстремізму та зміцненню сек'юритизаційних політик у

⁴ Гоголь К.В. Іслам як чинний цивілізаційного вибору Європи: реальність та перспективи. *Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики 2020*: матеріали І Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: НАУ, 2020. С. 318 – 325.

⁵ Константинова Ю.О. Зовнішня політика Франції за Емманюеля Макрона. *Міжнародні відносини*. 2020. С. 151 – 154.

⁶ Кочубей Ю. Ісламська релігійна думка і проблеми сучасності: Мардінська декларація. *Вісник Львівського університету*. 2011. № 53. С. 122–126.

⁷ Кочубей Ю. Сьогодні неможливо визначити кордони ісламського світу, – Юрій Кочубей. *Іслам в Україні*. URL: <https://islam.in.ua/ua/islamoznavstvo/sogodni-nemozhlyvo-vyznachyty-kordony-islamskogo-svitu-yuriy-kochubey>

⁸ Куцюруба О.І. Ісламський виклик європейській системі безпеки. *Проблеми міжнародних відносин*. 2013. №7. С. 94-107 URL: <http://vmv.kymu.edu.ua/series/vipusk7/8.pdf>

країнах ЄС. В. Макух⁹ аналізував політику добросусідства ЄС щодо Арабського Магрибу, у розрізі досвіду для України. Н.В. Малиновська¹⁰ розглядала роль Франції в миротворчих місіях та операціях ООН. У статті науковиця аналізує участь Франції в міжнародних миротворчих зусиллях, спрямованих на стабілізацію конфліктів в арабо-мусульманських країнах. Авторка висвітлює політичні, військові та гуманітарні аспекти французької діяльності, підкреслюючи значення історичних, культурних та геополітичних чинників. М.В. Несправа¹¹ аналізувала значення та роль ісламу в Європі, а саме можливі сценарії його можливого розвитку. Л.А. Ляпіна¹² розглядала мультикультуралізм як сучасний феномен сучасності, що особливо проявляється в країнах Європи.

Р.Примуш¹³ досліджує концепцію колективної безпеки як фундаментального принципу підтримання стабільності у світі. Автор аналізує роль міжнародних організацій, таких як ООН, НАТО та ОБСЄ, у забезпеченні колективної безпеки, а також взаємозв'язок між національними інтересами країн і глобальною безпекою. У статті розглядаються механізми співпраці держав у запобіганні конфліктам, вирішенні кризових ситуацій і боротьбі зі спільними загрозами, такими як тероризм, агресія чи порушення міжнародного права. У той час як В. Шамраєва¹⁴ досліджувала основні теоретичні підходи, щодо еволюції міжнародної безпеки та її значення для всіх країн. Авторка розглядає, як змінювався концепт міжнародної безпеки у

⁹ Макух В. Політика добросусідства ЄС щодо Арабського Магрибу: досвід для України. *Стратегічні пріоритети: науково-аналітичне видання*. 2007. № 2 (3). С. 59 – 66.

¹⁰ Малиновська Н.В. Роль Франції в миротворчих місіях та операціях ООН в арабо-мусульманському світі. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2016. С. 50–57.

¹¹ Несправа М.В. Три сценарії розвитку ісламу в Європі. *Гілея: зб. наук. праць*. 2017. № 126. С. 296–299.

¹² Ляпіна Л.А. Мультикультуралізм як соціокультурний феномен сучасності : амбівалентність підходів. *International scientific and practical conference world science*. 2018. № 4 (32), № 9. С. 11-15.

¹³ Примуш Р. Система колективної безпеки як основа національної та міжнародної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 5-6. С. 71- 75.

¹⁴ Шамраєва В. Основні теоретичні підходи до дослідження еволюції концепту міжнародна безпека. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Міжнародні відносини. Економіка. Краєзнавство. Туризм*. № 8. 2018. С. 88.

відповідь на нові глобальні виклики, такі як тероризм, кіберзагрози та екологічні проблеми. У статті також описано ключові теорії, що визначають підходи до забезпечення безпеки, зокрема традиційні реалізм і лібералізм, а також сучасні концепції, що враховують глобалізацію та міждисциплінарний характер безпеки. Г. Ситник¹⁵ також аналізував глобальну та національну безпеку, та вплив різного роду факторів, у тому числі й релігійного, на них.

Інші автори, наприклад В.Є. Сизов'юк¹⁶ вивчали досліджує формування та вплив образу ісламських держав у глобальній політиці. Автор аналізує фактори, що впливають на сприйняття цих країн у світі, включаючи релігійні стереотипи, тероризм, культурні відмінності та медіа-висвітлення. Особливу увагу приділено викликам, які стоять перед ісламськими державами в контексті зміцнення їхнього позитивного іміджу, а також їхнім зусиллям у протидії ісламофобії та просуванні міжкультурного діалогу на міжнародній арені.

С. Толстов¹⁷ досліджував особливості зовнішньої політики Франції у період 2017-2023 рр. Автор аналізує еволюцію підходів Франції до зовнішньої політики в період президентства Еммануеля Макрона. У статті підкреслено прагнення Франції збалансувати національні інтереси з європейською інтеграцією та посилити свій вплив у багатополлярному світі.

Крім цього, ще були автори, які аналізували значення релігії як головного чинника міжнародних відносин. Так, наприклад О. Саган¹⁸ та

¹⁵ Ситник Г., Ковбасюк Ю. Глобальна та національна безпека: підручник. К.: НАДУ. 2016. 1133 с. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_330_42449633.pdf

¹⁶ Сизов'юк В.Є. Проблема іміджу ісламських держав у сучасних міжнародних відносинах. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2020. №12. С.121.

¹⁷ Толстов С. Особливості формування концепції зовнішньої політики Франції (2017-2023 рр.). Конфронтація та співробітництво в міжнародних відносинах: теорія і практика : збірник наукових праць / За заг. ред. канд. іст. наук, доц. С.В. Толстова. К. : Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2023. С. 30.

¹⁸ Саган О. Релігія як чинник міждержавних відносин. *Релігійно-інформаційна служба України*. URL: https://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/41025/

Ю.О. Седляр¹⁹ та О.О. Сердюк²⁰ у своїх дослідженнях релігії як важливого чинника, вивчали основні підходи до релігійного фактору, його роль у формуванні зовнішньої політики держав та вирішенні глобальних конфліктів. У статті акцентується увага на взаємодії релігії з іншими елементами міжнародної системи, зокрема політикою, культурою та безпекою, а також підкреслюється значення релігійного діалогу для збереження миру й стабільності у світі. В.І. Стратюк²¹ розглядав також фактор релігії, як основний чинник впливу на міжнародні відносини. А. Корбен²² досліджував історію ісламської філософії та формування відповідно до даної релігії світогляду людей. Натомість С. Протеро²³ вивчав різні релігії світу та їх вплив на світосприйняття та розвиток.

Науковий доробок закордонних авторів можна відзначити працею М.М. Мітрач²⁴ досліджує ментальні карти зовнішньої політики Франції в умовах 21 ст. Автори аналізують внутрішні уявлення і стратегії Франції щодо її ролі у світі, зокрема поєднання амбіцій великої держави з реаліями багатопольярного світу. Вони розглядають, як Франція намагається зберегти свою значущість на міжнародній арені, враховуючи нові глобальні виклики, такі як зростання впливу інших великих держав і зміна геополітичних балансів.

¹⁹ Седляр Ю. О. Теоретичні засади дослідження релігійного фактора у міжнародних відносинах. *Наукові праці. Сер. : Політологія*. 2009. Т. 110, № 97. С. 165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2009_110_97_34

²⁰ Сердюк О. О. Глобалізація релігії: вплив на міжнародні відносини. *Релігія і фундаментальна наука в добу глобалізації*. 2020. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2020/4/45.pdf> DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.4.43>

²¹ Стратюк В.І. Релігія як фактор впливу на сучасні міжнародні відносини. *Молодий вчений*. № 11 (38). 2016. С. 153.

²² Корбен А. Історія ісламської філософії. Харків : Вікторія, 2021. С. 254.

²³ Протеро С. Вісім релігій, що панують у світі: чому їхні відмінності мають значення. Київ: Book Chef, 2022. С. 147.

²⁴ Mitache. M.M. Mişcoiu S. The Mental Maps of French Foreign Policy: Between Ambitions of Grandeur and Constraints of Multipolarity in the Twenty-First Century. *Great Powers' Foreign Policy*. 2015. P.87.

П. Меллі²⁵ аналізує зміни у зовнішній політиці Франції щодо Африки під час президентства Ніколя Саркозі та Франсуа Олланда. Автор розглядає, як обидва лідери адаптували французьку політику в Африці, зокрема, як Саркозі намагався модернізувати стосунки з африканськими країнами, зокрема через економічні та військові ініціативи, а Олланд продовжив і розвивав ці підходи з акцентом на підтримку стабільності та безпеки в регіоні. У статті досліджуються основні характеристики французької політики в Африці, її взаємодія з новими глобальними та регіональними викликами, а також зміни в підходах до безпеки та розвитку.

Наступною статтею було обрано М. Лакоми²⁶, який аналізував реакцію Франції на події арабської весни, яка охопила низку арабських країн у 2010-2011 рр. Автор досліджує, як Франція адаптувала свою зовнішню політику до швидких змін у регіоні, зокрема, її ставлення до демократичних протестів, змін у владі та соціально-політичних трансформацій. Особлива увага приділяється ролі Франції у Лівії та її участі в міжнародних операціях, а також її стратегіям підтримки або нейтралітету щодо інших країн, таких як Єгипет та Туніс.

С. Айман²⁷ аналізує роль ісламського чинника в міжнародних відносинах на Близькому Сході. Автор досліджує, як ісламська релігія, культура та ідеології впливають на політичні процеси. Також розглядаються впливи ісламських рухів, релігійних конфліктів і ролі ісламських організацій у формуванні політики на Близькому Сході, а також як ці фактори взаємодіють із глобальними стратегічними інтересами великих держав.

²⁵ Melly P. A New Way to Engage? French Policy in Africa from Sarkozy to Hollande. *Africa: Chatham House*, 2013. № 1. 25 p. URL: https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Africa/0513pp_franceafrica.pdf

²⁶ Lakomy M. The Arab Spring in French Foreign Policy. *Central European Journal of International and Security Studies*. 2012. №3. P. 68.

²⁷ Aiman S. The islamic factor in international relations in the Middle East. *Apir*. URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/3912/3562>

А. Кайа, С. Бі²⁸ проводять огляд соціальних рухів і процесів радикалізації в Європі. Автори досліджують взаємозв'язок між різними соціальними рухами, політичними та культурними змінами, а також вплив радикалізації на європейське суспільство. У статті розглядаються як традиційні, так і нові форми соціальних рухів, що сприяють політичним та ідеологічним змінам, а також механізми, через які ці рухи можуть призводити до радикалізації індивідів або груп.

А. Абделгадір та В. Фоука²⁹ досліджували вплив французької заборони на носіння хусток у державних установах (закон 2004 року) на інтеграцію мусульманських жінок у західних суспільствах. Автори аналізують, як політичний секуляризм, що є основою французької державної політики, впливає на процеси інтеграції мусульманських спільнот, зокрема, на соціальну та економічну інтеграцію жінок. Крім цього, у статті оцінюються наслідки цієї заборони, включаючи зміни в рівні участі мусульманських жінок у громадському житті, їх соціальній мобільності та вплив на стосунки між мусульманськими спільнотами та більшістю в європейському контексті.

Також було використано результати дослідження Х. Зада та І.М. Нурул³⁰, які вивчали питання інтеграції шариату в секулярні держави, зокрема на прикладі Франції. У статті розглядаються правові, соціальні та політичні аспекти цього процесу, а також питання, як держави адаптують свої закони для врахування релігійних потреб мусульман, не порушуючи основних принципів секуляризму.

²⁸ Kaya A. Bee C. Introduction: social movements and radicalisation in Europe. *Journal of Contemporary European Studies* 32:3, 2024. P. 599..

²⁹ Abdelgadir A, Fouka V. Political Secularism and Muslim Integration in the West: Assessing the Effects of the French Headscarf Ban. *American Political Science Review*. 2020. №114(3). P. 707-723. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-political-science-review/article/abs/political-secularism-and-muslim-integration-in-the-west-assessing-the-effects-of-the-french-headscarf-ban/2934B2DD5336FF53B8881F3F0C506B41>

³⁰ Zada Kh., Irfan M. Nurul Negotiating Sharia in Secular State: A Case Study in French and Germany. Samarah: *Jurnal Hukum Keluarga dan Hukum Islam*. 2021. №1. URL: <https://jurnal.ar-raniry.ac.id/index.php/samarah/article/view/9753>

Таким чином, наявний стан наукової розробки є досить широким та об'єктивним, проте, з огляду на динамічні зміни у міжнародно-політичній ситуації як у світі, так і у Франції, з урахуванням модернізації зовнішньополітичного курсу та змін у ісламському світі наукові доробки не повністю розкривають проблематику об'єкту дослідження.

1.2. Джерельна база дослідження

Для більш ґрунтовного аналізу була виявлена необхідність залучення низки джерел, що дозволили підвищити рівень об'єктивності аналізу ісламського чинника як детермінанта зовнішньої політики Франції, з урахуванням динаміки на сучасному етапі.

Джерельну базу дослідження умовно можна поділити на такі групи: *Міжнародні угоди та рішення*. До цієї групи було віднесено декларації, конвенції, резолюції тощо. Перш за все можна визначити Декларацію ООН про права людини³¹. Даний документ, хоча і не є юридично обов'язковим документом, проте виступає ключовим моральним і політичним орієнтиром для розробки національної політики, включаючи політику Франції щодо країн ісламського світу. Декларація встановлює базові принципи, які впливають на політичні рішення, особливо в контексті прав людини, біженців і мігрантів. Так, наприклад Декларація стимулює Францію розробляти програми інтеграції мігрантів (мовні курси, професійна підготовка), що дає можливість адаптації вихідців із ісламських країн до французького суспільства.

Наступним документом стала Європейська конвенція з прав людини³². Конвенція є одним із ключових документів, що регулюють політику Франції у сфері прав людини. Як підписант Конвенції, Франція зобов'язана дотримуватися її норм і принципів, що впливають на її відносини з

³¹ Декларація прав людини ООН (1948). Генеральна Асамблея ООН від 10 грудня 1948 р.: офіційна сторінка. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml

³² Європейська конвенція з прав людини. Європейський суд з прав людини: офіційний документ. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ukr

мігрантами, біженцями та іншими особами, які перебувають під юрисдикцією держави. Крім цього, було також розглянуто Стамбульську конвенцію Ради Європи³³ (ухвалена 2011 року). Конвенція є міжнародним документом, спрямованим на запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству. Конвенція зобов'язує Францію забезпечувати права жінок із країн ісламського світу, які зазнали насильства, включаючи можливість отримати притулок чи допомогу. Стамбульська конвенція сприяє тому, що політика Франції щодо країн ісламського світу ґрунтується на принципах захисту прав жінок, боротьби з насильством і підтримки гендерної рівності. Крім цього, було розглянуто Конвенцію про статус біженців³⁴ (1951 року) та її Протокол 1967 року, які є основоположними міжнародними документами, що регулюють права біженців і зобов'язання держав щодо їх захисту. Конвенція зобов'язує державу дотримуватися міжнародних стандартів у питаннях надання притулку, запобігання висилці й забезпечення соціальних прав біженців. Водночас Франція стикається з викликами, що потребують балансу між дотриманням міжнародних зобов'язань і внутрішніми інтересами.

Наступною також є Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999 року)³⁵. Дана конвенція встановлює обов'язки держав щодо попередження, криміналізації та покарання за фінансування тероризму. Так, наприклад, Франція впровадила заходи для відстеження банківських переказів, міжнародних транзакцій та інших фінансових операцій, пов'язаних із країнами ісламського світу, де існують осередки терористичної діяльності.

³³ Стамбульська конвенція Ради Європи (2011). Верховна Рада України. Законодавство. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

³⁴ Конвенція про статус біженців (1951). Верховна Рада України. Законодавство. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text

³⁵ Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999). Верховна Рада України. Законодавство. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text

Також до цієї групи можна віднести Резолюцію Ради Безпеки ООН 1373 (2001 року)³⁶. Резолюція була схвалена після терористичних атак 11 вересня. Даний документ зобов'язує всі держави, включно з Францією, посилювати боротьбу з тероризмом. Вона впливає на політику Франції щодо країн ісламського світу в різних аспектах. Також розглянуто Резолюцію Ради Безпеки ООН 2178 (2014 року)³⁷. Резолюція регулює політику Франції щодо країн ісламського світу, зокрема через боротьбу з феноменом іноземних бойовиків-терористів. Резолюція визначає дії Франції у сфері безпеки, одночасно акцентуючи на захисті прав людини в умовах боротьби з тероризмом.

Крім цього, була проаналізована Європейська міграційна програма³⁸, 2015 року, відповідно до якої стратегічний документ Європейського Союзу, спрямований на реагування на міграційну кризу. Франція, як частина ЄС, зобов'язана дотримуватися принципів, викладених у програмі, включно з перерозподілом мігрантів, які прибувають із країн ісламського світу.

Лісабонський договір (2007 року)³⁹, який набув чинності у 2009 році, вніс ключові зміни до правової та інституційної структури Європейського Союзу. Франція використовує положення Лісабонського договору про колективну солідарність для активної участі в боротьбі з терористичними загрозами, включаючи ті, що походять із країн ісламського світу.

Законодавчі акти Франції також були розглянуті. Серед них можна виокремити у першу чергу Закон про боротьбу з тероризмом і фінансуванням

³⁶ Резолюція Ради Безпеки ООН 1373 (2001). Рада безпеки ООН: офіційна сторінка. URL: https://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/res_1373_russian.pdf

³⁷ Резолюція Ради Безпеки ООН 2178 (2014). Рада безпеки ООН: офіційна сторінка. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n14/548/01/pdf/n1454801.pdf>

³⁸ A European agenda on migration. European Commission: official document. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/european-agenda-migration_en

³⁹ Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. European Union: official document. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT>

терористичної діяльності⁴⁰ (2017 року). Закон був прийнятий зокрема, після серії терактів у країні. Закон має ключове значення для протидії ісламському екстремізму. Він спрямований на посилення заходів безпеки, запобігання радикалізації та зупинку фінансування терористичних груп. Франція використовує закон для налагодження діалогу з країнами походження мігрантів, забезпечуючи інформаційний обмін для боротьби з тероризмом. Закон відіграє ключову роль у стратегії Франції щодо боротьби з ісламським екстремізмом, створюючи інструменти для запобігання радикалізації та терористичній діяльності. Однак для його успішної реалізації важливо уникати надмірного тиску на мусульманські громади та забезпечувати дотримання прав людини.

Також було розглянуто Закон про боротьбу з сепаратизмом (2021 року)⁴¹, що спрямований на боротьбу з радикалізацією та ісламським екстремізмом. Основна мета закону – посилення боротьби з ісламським радикалізмом, який, на думку уряду, є серйозною загрозою для національної безпеки. Закон містить положення про посилення контролю за релігійними громадами, що займаються екстремістською пропагандою, і заборону дій, які можуть сприяти радикалізації осіб. Загалом, закон зосереджений на зменшенні впливу радикальних елементів у мусульманських громадах, однак його застосування та інтерпретація можуть викликати контрверсії з точки зору прав людини та свободи релігії.

Важливо також звернути увагу на Кодекс внутрішньої безпеки Франції⁴². Даний документ регулює питання національної безпеки, боротьби з тероризмом, радикалізацією, а також протидію зовнішнім загрозам. Хоча

⁴⁰ Закон про боротьбу з тероризмом і фінансуванням терористичної діяльності (2017). LOI n° 2017-1510 du 30 octobre 2017 renforçant la sécurité intérieure et la lutte contre le terrorisme: official document. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000035932811/>

⁴¹ Закон про боротьбу з сепаратизмом (2021). LOI n° 2021-1109 du 24 août 2021 confortant le respect des principes de la République: official document. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/dossierlegislatif/JORFDOLE000042635616/>

⁴² Кодекс внутрішньої безпеки Франції. Code de la sécurité intérieure (01.07.2015): official document. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000025503132/

Кодекс внутрішньої безпеки Франції не прямо регулює зовнішню політику, його акцент на боротьбі з ісламським радикалізмом, міжнародним тероризмом і контролем над впливом з-за кордону створює основу для зовнішньополітичних ініціатив. Франція, усвідомлюючи вплив ісламського чинника, вибудовує комплексну стратегію, яка охоплює дипломатію, безпекові альянси, економічні санкції та військові дії.

Крім цього, до даної групи було віднесено і Закони про надзвичайний стан⁴³ (2015-2017 рр.). Даний закон є надзвичайно важливим був ухваленим у Франції після серії терактів у 2015-2017 роках (зокрема після нападів у Парижі в листопаді 2015 року). Закон не лише забезпечує внутрішню безпеку, але й є основою для зовнішньополітичних кроків Франції, зокрема: участі в глобальній боротьбі з тероризмом, посилення міграційного контролю, тиску на релігійні мережі фінансування і просування секуляризму як частини національної ідентичності. Водночас необхідність балансування між безпекою, правами людини і міжнародними відносинами, що продовжує формувати політику Франції.

Третьою групою джерел є *постанови та стратегія уряду Франції*. Перш за все варто відзначити Національний план протидії радикалізації⁴⁴, що прийнятий у Франції в 2018 році. Цей документ спрямований на запобігання екстремізму в усіх його формах, але особливу увагу приділяє ісламському радикалізму, який залишається однією з головних загроз для національної та міжнародної безпеки Франції.

Стратегія кібербезпеки Франції: враховує заходи щодо боротьби з онлайн-пропагандою екстремізму⁴⁵. Завдяки даному документу аналізується

⁴³ Закони про надзвичайний стан (2015–2017). LOI n° 2015-1501 du 20 novembre 2015 prorogeant l'application de la loi n° 55-385 du 3 avril 1955 relative à l'état d'urgence et renforçant l'efficacité de ses dispositions: official document. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000031500831>

⁴⁴ Національний план протидії радикалізації. Plan national de prévention de la radicalisation, 2018: official document. URL: <https://www.cipdr.gouv.fr/plan-national-prevention-radicalisation/>

⁴⁵ Стратегія кібербезпеки Франції: враховує заходи щодо боротьби з онлайн-пропагандою екстремізму. France 2030 : la stratégie nationale pour la cybersécurité s'enrichit d'un nouvel appel à projets visant à renforcer l'offre française et européenne en cybersécurité: official

ісламський чинник, оскільки ісламський радикалізм часто використовує цифровий простір для своєї діяльності. Стратегія кібербезпеки має на меті запобігання використанню кіберпростору радикальними угрупованнями, боротьбу з екстремістською пропагандою та посилення міжнародного співробітництва в сфері кіберзагроз. Завдяки такій боротьбі з кібертероризмом, екстремістською пропагандою, контролем фінансування та захистом критичної інфраструктури Франція використовує цифрову сферу для зміцнення своїх позицій на міжнародній арені. Вона демонструє лідерство у формуванні глобальних кіберстандартів і продовжує активно впливати на міжнародну політику через боротьбу з викликами, пов'язаними з ісламським радикалізмом.

Наступна група *офіційні сайти*. Перш за все було відзначено сайт міністерства зовнішньої політики Франції⁴⁶. Нас сайті містяться основні постанови, новини та рішення, щодо різних напрямків, змін у політиці Франції, щодо іммігрантів з різних країн. Також було розглянуто офіційний сайт уряду, а саме права іноземців і реформа надання притулку⁴⁷. Також діє спеціальна матриця для відстеження переміщення⁴⁸. Дана програма – система збору та аналізу даних, створена Міжнародною організацією з міграції (ІОМ). Її головна мета – відстеження переміщення населення, спричиненого конфліктами, стихійними лихами або іншими кризами, для забезпечення гуманітарної допомоги. Крім цього, також було зосереджено увагу на Фонд надання притулку, міграції та інтеграції (AMIF)⁴⁹ – це фінансовий інструмент,

document.

URL:

<https://cyber.gouv.fr/sites/default/files/document/Communiqué%20de%20presse%20-%20Lancement%20AAP%20national%20NCC-FR%202024.pdf>

⁴⁶Офіційний сайт міністерства зовнішньої політики Франції. Міністерство зовнішньої політики Франції: офіційний сайт. URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/>

⁴⁷ Le droit des étrangers et la réforme de l'asile. Site officiel du Gouvernement. Government: official site. URL: <https://www.info.gouv.fr/action/le-droit-des-etrangeurs-et-la-reforme-de-l-asile>

⁴⁸ The Displacement Tracking Matrix. IOM UN Migration: official site. URL: <https://dtm.iom.int/europe/arrivals>

⁴⁹ Asylum, Migration and Integration Fund (AMIF) 2021-2027. EU Migration: official site. URL: https://www.eu-migrationsfonds.de/EN/AMIF/amif_node.html

створений Європейським Союзом (ЄС) для підтримки держав-членів в ефективному управлінні міграцією та забезпеченні справедливого ставлення до громадян третіх країн. Фонд зосереджується на політиці надання притулку, міграції, інтеграції та повернення відповідно до ширших міграційних стратегій ЄС.

Крім цього були також проаналізовані *статистичні звіти*, які виокремлено в окрему групу. Серед джерел можна виокремити Міжнародний валютний фонд⁵⁰ та портал статистичних значень Тренд економі⁵¹. Звітність Управління Верховного комісара ООН у справах біженців⁵², створене у 1950 році для захисту прав та благополуччя людей, змушених залишити свої домівки через конфлікти, переслідування чи стихійні лиха.

Останньою групою стали *публікації ЗМІ*. Варто відзначити саме французькі публікації, серед яких Хронологія: імміграційна історія в датах⁵³. А. Кеїді⁵⁴ розглядав специфіку фінансування Європейським Союзом міграційної кризи в Європі у розмірі 2,4 млрд. євро. М.О. Думанська⁵⁵ досліджувала специфіку життя біженців у ЄС, а саме застосування механізму розподілу біженців.

⁵⁰ Рейтинг країн за рівнем ВВП по ПКС. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/>

⁵¹ Франція | Імпорт и Експорт. Весь світ. Всі товари Вартість (дол. США) и Зміна вартості, г/г (%) 2011 – 2022. TrendEconomy Портал відкритих даних. URL: <https://trendeconomy.com/data/h2/France/TOTAL>

⁵² 154. 108.4 million people worldwide were forcibly displaced. UNHCR global website. URL: <https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/figures-glance>; Population Statistics. UNHCR: global website. URL: https://popstats.unhcr.org/en/asylum_seekers_monthly

⁵³ Chronologie: histoire de l'immigration en dates. *Vie-publique*. URL: <http://www.vie-publique.fr/politiques-publiques/politique-immigration/chronologieimmigration/>

⁵⁴ Caeedy A. European Union approves 2.4 billion euros funding for migration crisis. *Reuters*. URL: <http://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-fundingidUSKCN0QF15Z20150810>

⁵⁵ Думанська М.О. У ЄС вперше застосували механізм розподілу біженців. веб-сайт. У фокусі: веб-сайт. URL: <https://www.dw.com/uk/у-євросоюзі-вперше-застосували-механізм-розподілу-біженців/a-51388595>

Було розглянуто декілька статей, щодо застосування різних заходів зі сторони Франції⁵⁶ для вирішення міграційної кризи. Х. Семюель⁵⁷ розглядав політику Ніколя Саркозі, щодо іммігрантів, а саме заяву, що іммігрантів повинні прийняти «ваші предки – галли». А. Теас⁵⁸ розглядав імміграцію, у розрізі різних законів, а саме небезпеку безвідповідального закону, ухваленого потай. А. Герасимчук⁵⁹ у виданні Європейська правда досліджував роль Європи, що опинилася під ударом завдяки новій хвилі ісламістських терактів. В.Н. Майданюк⁶⁰ аналізував наслідки та причини терактів ісламістів у Франції. Р. Назаренко⁶¹ також досліджував основи ісламу та ключові чинники, що зумовлюють складну ситуацію в Європі через ісламський фактор.

Отже, можна стверджувати, що існує значна кількість джерел, що забезпечують можливість всебічного та об'єктивного аналізу ісламського чинника як детермінанта зовнішньої політики Франції на сучасному етапі. Варто підкреслити, що саме ця джерельна база дала змогу детально відстежити й оцінити останні трансформації у зовнішній політиці Франції.

1.3. Теоретико-методологічні засади дослідження

При розробці цієї роботи автор використовував методологію дослідження, яка ґрунтується на наборі принципів і методів аналізу явищ, процесів і тенденцій у сфері міжнародних відносин. Методологія виступає як

⁵⁶La France: une plateforme industrielle et commercial entre l'Europe et l'Afrique. BussinesFrance. URL: <http://invest.businessfrance.fr/wp-content/uploads/2016/05/Fiche-Hubafrique-V3.pdf>

⁵⁷Samuel H. Nicolas Sarkozy says immigrants must accept "your ancestors are the Gauls". *The Telegraph*. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/2016/09/20/nicolas-sarkozy-says-immigrants-should-livelike-the-french/>

⁵⁸Théas A. Immigration: les dangers d'une loi irresponsable votée en catimini. *Lefigaro*. URL: <https://www.lefigaro.fr/vox/politique/2016/02/19/31001-20160219ARTFIG00300-immigrationles-dangers-d-une-loi-irresponsable-votee-en-catimini.php>

⁵⁹Герасимчук А. Європа під ударом: що стоїть за новою хвилею ісламістських терактів. *Європейська правда*: веб-сайт. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/11/5/7116133/>

⁶⁰Майданюк В. Н. Чому Франція страждає від терактів?. *Вголос* : вебсайт. URL: http://vgolos.com.ua/articles/chomu_frantsiya_strazhdaie_vid_teraktiv_221699.html

⁶¹Назаренко Р. Зрозуміти іслам: як підійти до вивчення Близького Сходу. *Українська правда*: веб-сайт. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2020/05/14/240990/>

комплексна система принципів і теоретичних основ, якими керується дослідження. Методи, з іншого боку, є практичними інструментами дослідження для детального вивчення проблеми з використанням відповідних конструкцій. Дане дослідження охоплює основні принципи об'єктивності, системності та термінологічної точності. Автор використав багатоаспектний підхід дослідження, який включає системні, інституційні, аксіологічні та комплексні перспективи, що дозволяє поглиблено та багатоаспектно розглядати аналізовану проблему. Доречно розглянути дані принципи більш детально.

Принцип об'єктивності, який передбачає мінімізацію впливу суб'єктивної думки автора та його особистого підходу до аналізованих питань, враховує динамічні зміни в політиці обмеження та протидії протиправній діяльності, пов'язаній з ісламським чинником екстремізму у Франції. У контексті міжнародних відносин аналіз проблем з обмеженням впливу суб'єктивного чинника дозволив більш виважено та неупереджено оцінити досліджуване питання. Ключову роль у цьому процесі відіграла обширна джерельна база, включно з документами та інформаційними матеріалами, які є основою для глибоких і достовірних досліджень.

Термінологічний підхід базується на детальному вивченні ключових термінів і понять, які визначають і пояснюють ці терміни. У цьому аналізі запропоновано теоретичні визначення таких фундаментальних категорій, як «зовнішня політика», «екстремізм», «ісламські чинники», «м'яка сила»⁶² та «жорстка сила». Такий підхід дозволив глибше зрозуміти основні методи та рівні реалізації міжнародних стратегій щодо впливу ісламського чинника на зовнішню політику Франції. Крім того, це дозволило точно визначити механізми ефективного використання цих стратегій на практиці, що значно збагатило аналіз теми.

⁶² Nye J. S. Soft power: The means to success in world politics/ Joseph Nye. New York : Public Affairs. 2004. P. 2.

Принцип системності дає змогу аналізувати кожне явище чи досліджуваний об'єкт як цілісну систему, що має власну структуру та функціонує в конкретних умовах середовища. Стосовно міжнародних відносин цей принцип дозволяє розглядати сучасну глобальну систему як складний і цілісний процес, що включає різні етапи історичного розвитку та динамічні зміни. Завдяки цьому можна розглядати зовнішньополітичну діяльність держав як складові, а не лише як окремі, індивідуальні відносини між міжнародними суб'єктами.

Інституційний підхід надає можливість аналізувати взаємодію в міжнародних відносинах через перспективу формування механізмів соціального регулювання соціально-економічних процесів. Інституціоналізм розглядається як один із ключових напрямів суспільствознавчої науки, який акцентує увагу на значущості інститутів у процесі ухвалення та визначення векторів економічних, соціальних і політичних рішень.

Для проведення даного дослідження було використано різні методи і методологічні підходи, що дозволяють здійснити глибокий та всебічний аналіз проблеми впливу ісламського чинника на зовнішню політику Франції. Автор застосував загальнонаукові методи, серед яких: аналіз і синтез, дедукція та індукція, теоретичне узагальнення, аналіз документальних джерел і літератури, статистичний і порівняльний аналіз, описово-хронологічний метод, геополітичний аналіз, компаративний метод, ретроспективний аналіз, контент-аналіз, а також методи узагальнення, групування та кейс-метод. Ці підходи забезпечують комплексність дослідження та дозволяють глибше зрозуміти різні аспекти досліджуваної теми⁶³.

Першим є метод синтезу та аналізу, що є взаємопов'язаними та формують основу для об'єднання окремих компонентів об'єкта дослідження в єдину комплексну структуру. Завдяки цьому підходу вдалося детально

⁶³ Ладиченко Д.В. Теорія міжнародних відносин. Київ. 2019. С. 38.

розглянути стратегії подальшого розвитку в контексті впливу ісламського чинника на зовнішню політику Франції.

Метод аналізу документів і літературних джерел полягав у використанні широкого спектра наукових публікацій, та різних звітів міжнародних організацій, а також державних документів та законодавчих актів. Це дало змогу зібрати важливу інформацію про сучасний стан проблеми, існуючі методи боротьби та ефективні стратегії в цій сфері⁶⁴.

У межах порівняльного аналізу здійснювалося дослідження правових норм і стратегій, спрямованих на врегулювання впливу ісламського чинника. Такий підхід дав змогу ідентифікувати найбільш дієві практики та сформулювати конкретні рекомендації для оптимізації ситуації.

Індуктивний та дедуктивний методи тісно переплітаються між собою, сприяючи логічному аналізу об'єкта дослідження шляхом переходу від часткового до загального або, навпаки, від загального до конкретного знання. Такий підхід забезпечує можливість подальшої систематизації здобутих результатів і поглибленого розуміння досліджуваних явищ.

Описово-хронологічний метод відкриває можливість виявити спільні риси між подіями національного рівня в окремих країнах та глобальними процесами, що розгортаються на міжнародній арені. Завдяки цьому методу можна простежити часові паралелі між внутрішніми ситуаціями держав і міжнародними подіями, у даному випадку це пов'язано із міграційними процесами у Франції.

Аналіз документів та літературних джерел був застосований для ґрунтовного вивчення інформації, що базується на конвенціях і звітах міжнародних організацій. Поєднання різноманітних методів дослідження із залученням ретельно опрацьованих інформаційних джерел і систематизованої

⁶⁴ Коппель О.А. Теоретичні моделі дослідження глобальних політичних процесів. *Вісник Київського Національного університету ім. Т. Шевченка. Міжнародні відносини*. 2005. № 31/32. С. 4.

літератури забезпечило цілісний підхід до досягнення поставлених дослідницьких завдань.

Порівняльний метод, який базується на аналізі та зіставленні різноманітних явищ або процесів, дає змогу виявити як спільні риси, так і ключові відмінності між ними. У межах цього дослідження порівняльний аналіз став основою для ідентифікації різних підходів до вирішення проблеми ісламського чинника у зовнішній політиці Франції та регіональних об'єднань. Цей метод активно застосовувався для оцінки ситуації в різних частинах світу.

В умовах сучасного інформаційного середовища, де доступ до різних джерел стає дедалі легшим, метод контент-аналізу набуває особливого значення. Він дозволяє вивчати матеріал у різноманітних формах. Використання цього підходу дало змогу автору систематизувати й проаналізувати медіа-ресурси та публікації, які висвітлюють проблему ісламського чинника для Франції. Такий підхід сприяв формуванню ґрунтовної бази даних для більш глибокого розуміння цього феномена.

Ретроспективний метод, широко застосовуваний не лише у сфері історичних досліджень, а й у багатьох інших наукових галузях, що дає змогу аналізувати минулі умови та визначати ключові фактори й причини, які сформували сучасні явища. У цьому дослідженні автор використав цей підхід для вивчення історичних передумов і динаміки розвитку зміни впливу ісламського чинника на зовнішню політику Франції.

Метод узагальнення полягає у виокремленні загальних рис та властивостей, притаманних різним аспектам досліджуваного явища. Це дозволяє перейти від вивчення окремих фактів до формулювання більш широких теоретичних знань і концептуальних висновків⁶⁵.

Метод групування полягає у впорядкуванні об'єктів або інформації через їх розподіл на категорії для подальшого поглибленого аналізу.

⁶⁵ Герасимчук Т.Ф. Теоретико-концептуальні основи та методи дослідження міжнародних відносин. *Український історичний журнал*. 2006. 5. С. 186-199.

Кейсовий метод передбачає аналіз конкретних випадків щодо впливу ісламського чинника на зовнішню політику Франції. Це дозволило краще зрозуміти механізми роботи програми або ставлення тих чи інших країн до цього.

Завдяки системному підходу вдалося комплексно підійти до аналізу проблеми ісламського екстремізму у Франції. Систематизація джерельної бази, а також ретельний підбір літератури й застосування різноманітних дослідницьких методів створили міцну основу для ефективного вирішення завдань, поставлених у межах даного дослідження.

Отже, автором було описано та проаналізовано принципи, підходи та методи наукового пізнання та міжнародно-політичної науки, які дозволили здійснити дослідження впливу ісламського чинника на зовнішню політику Франції.

РОЗДІЛ 2

ЗОВНІШНІ ТА ВНУТРІШНІ ФАКТОРИ ІСЛАМСЬКОГО ВЕКТОРУ ФРАНЦУЗЬКОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

2.1. Зовнішні фактори ісламського напрямку французької зовнішньої політики

Географічне розташування Франції значною мірою впливає на формування її зовнішньої політики, зокрема у відносинах з ісламськими країнами Північної Африки та Близького Сходу. Це дозволяє виділити ключові чинники, які визначають напрямок французької політики в цьому регіоні.

Так, наприклад, історично склалося, що Франція здійснювала колоніальний контроль над частинами Близького Сходу, зокрема над Сирією та Ліваном, з 1923 р. по 1946 рік. Ці території потрапили під французьку адміністрацію, що було встановлено французько-британською конференцією в Сан-Ремо в 1920 році, після розпаду Османської імперії після Першої світової війни. Падіння Османської імперії призвело до перекроювання кордонів і введення іноземних мандатів у всьому регіоні. Зрештою французькі війська вийшли з Сирії та Лівану в 1946 році в рамках ширшої хвилі деколонізації. Через кілька десятиліть, у 2015 році, на піку кризи біженців, значний потік сирійців шукав притулку в Європейському Союзі, включно з Францією, керований бажанням безпеки та покращення умов життя¹.

Приклад Французької республіки та її арабський вектор діяльності є дуже цікавим із точки зору аналізу впливу на зовнішню політику держави. Цей тісний зв'язок французів та мусульман можна пояснити декількома важливими чинниками. Перш за все варто зазначити, що у Франції проживає

¹ Hamide A.R., Smith C.G. The French mandate. *Britannica*. 2024. URL: <https://www.britannica.com/place/Syria/The-French-mandate>

найбільш чисельна мусульманська громада, порівняно з іншими країнами Європи. За різними даними в країні нараховують від 4 до 7 млн. мусульман. Мусульманська спільнота у Франції налічує близько 10% від загальної кількості населення. Вона складається з осіб, які прибули з 123 країн, зокрема з африканських держав, Туреччини та Близького Сходу. Чисельність мусульман з кожним роком збільшується. Це тісно пов'язано з історичними зв'язками Франції з арабським світом, її колоніальним минулим і продовженням активної співпраці з країнами Африки та Близького Сходу.

Іншим важливим фактором є спільна історія, яка сягає корінням у колоніальний період. У 1960-х роках Франція надала незалежність своїм колишнім колоніям, таким як Туніс і Алжир, але не відмовилася від збереження політичного, економічного та військового впливу на цих територіях. Франція продовжує вживати заходів для збереження своєї домінуючої позиції в регіоні та береже пам'ять про свою колоніальну імперію.

Третім фактором можна визначити діяльність мусульманських громадських організацій у Франції. Найпотужнішими організаціями впродовж останніх тридцяти років залишаються Об'єднання мусульманських організацій Франції (UOIF) і Національна федерація мусульман Франції (FNMF). Її керівниками є вихідці з Марокко і Тунісу. UOIF представляє більше 200 місцевих організацій і фінансується країнами Перської затоки, зокрема Саудівською Аравією. FNMF має досить тісні стосунки з марокканською і турецькою общинами². Мусульманські організації в Франції мають тенденцію до консерватизму і успішно залучають молодь, особливо серед мусульманських громадян. Завдяки своїм активним ініціативам та фінансовій підтримці з-за кордону, вони прагнуть зберігати своє впливове становище серед спільнот не тільки в Франції, але й за її межами.

Значна кількість мусульман та їх активізація у Франції породила конфлікти на релігійному та культурному ґрунті.

² Tebbakh S. Muslims in the EU – Cities Report: France. Preliminary research report and literature survey 2007. P. 65

Такий розвиток подій впливає на зовнішню політику Франції. Раніше французи почувалися впевненими не лише у своїй країні, а й в колишніх колоніях та нинішніх франкомовних державах, однак зараз ситуація змінюється. Французька влада вимушена обирати більш обережний підхід, аби не провокувати негативних реакцій з боку мусульманських спільнот. Однак це має свої негативні наслідки для самої Франції.

Зараз Франція стикається з серйозною проблемою, пов'язаною з постійно зростаючим числом мусульман, які проживають у країні. Країна намагається не тільки повернути довіру громадян, а й зберегти міцні позиції на арабській арені. Франція балансує на межі рішучих дій, намагаючись знайти ефективне рішення. Політика інтеграції не принесла очікуваних результатів – вона не змогла створити згуртоване суспільство чи прищепити почуття національної ідентичності мусульманським іммігрантам під гаслом «Я француз». Питання, пов'язані з одягом, релігійними символами та сповіданням ісламу в громадських місцях, постійно призводять до напруги та соціальних конфліктів.

Зовнішня політика держав інтенсивно розвивається в системі міжнародних відносин. Внаслідок цього вся діяльність стирає межі між зовнішньою та внутрішньою політикою, зовнішньою та міжнародною політикою. Інтенсивний розвиток міжнародних відносин випереджає розвиток політичної науки в результаті чого, її методологія та теоретичне підґрунтя здійснюється на основі подій, що відбулися, а не навпаки. Розвиток зовнішньої політики не зупиняється. Зазнає змін розуміння зовнішньої політики, завдяки інформаційним технологіям, науковим досягненням збільшилася сфера впливу окремої держави³. Пропри швидкі зміни в міжнародних відносинах, залишається сталим прагнення влади та захист національних інтересів. В глобальному вимірі політики кожна держава прагне зберегти свою

³ Малиновська Н. В. Внутрішні детермінанти зовнішньої політики французької республіки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. №122. С. 62.

ідентичність та свої позиції, бути серйозним гравцем на міжнародній арені, відповідно до цього і проводить свою зовнішню політику.

Окремо виділимо участь французьких військ у конфліктах (наприклад в Афганістані, Лівії, Сирії та Іраку). Франція брала участь у військових діях у цих країнах у складі військових коаліцій⁴

Наприклад, після спалаху протестів в арабських країнах Близького Сходу і Північної Африки в Лівії почалася громадянська війна між лівійським урядом і збройною опозицією. Франція мала давні інтереси в Лівії, починаючи з середини 20 ст., коли Франція намагалася взяти під контроль південну лівійську провінцію Феццан, де вона мала військові та економічні інтереси. Франція чекала моменту, щоб взяти контроль над Лівією друга половина 20 ст. Це було важко зробити після 1969 року, коли до влади в Лівії в результаті державного перевороту прийшов військовий диктатор полковник Муамар Каддафі⁵.

Після початку громадянської війни в Лівії Франція була зацікавлена в ліквідації режиму полковника Каддафі. Окрім надання прямої підтримки лівійським опозиційним силам, Франція також відіграла ключову роль у нанесенні авіаударів проти лівійських урядових військ. Це військове втручання було здійснено в рамках міжнародної коаліції, яка переважно складається з держав-членів НАТО, що підкреслює активну участь Франції у формуванні результату лівійського конфлікту.

Після завершення початкового етапу громадянської війни в Лівії французькі адміністрації – на чолі з президентами Франсуа Олландом, а пізніше Еммануелем Макроном – продовжували активно брати участь у триваючому конфлікті та політичній арені країни. Участь Франції була зумовлена кількома стратегічними цілями: сприяння стабільності в Лівії,

⁴ Schmitt O. Remembering the French War in Afghanistan. *Work on the Rocks*. 10.09.2018. URL: <https://warontherocks.com/2018/09/remembering-the-french-war-in-afghanistan/>

⁵ Mezran K., Fasanotti F.S. France must recognize its role in Libya's plight. *Atlantic Council*. 21.07.2020. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/france-must-recognize-its-role-in-libyas-plight/>

боротьба з поширенням міжнародного ісламістського тероризму, стримування потоків нелегальної міграції з Африки до Європи та захист своїх економічних інтересів, зокрема в енергетичному секторі⁶.

Після початку Арабської весни Франція зробила низку критичних помилок у своїй зовнішній політиці. Її втручання в конфлікти в Лівії та Сирії підіграло уявлення місцевого населення про те, що французький імперіалізм і колоніальне домінування відновлюються. Крім того, нестабільність у цих країнах викликала масовий приплив біженців з арабського світу, багато з яких шукали притулку у Франції.

Сирійські урядові сили були активними учасниками громадянської війни в країні, яка вибухнула в 2011 р. Як згадувалося раніше, Франція здійснювала контроль над Сирією на початку 20 ст. після розпаду Османської імперії. Десятиліттями пізніше Франція знову взяла військову участь у регіоні, приєднавшись до міжнародної коаліції проти Ісламської держави через операцію «Chammal» 19 вересня 2014 р. Ця операція була частиною ширшої кампанії, відомої як Operation Inherent Resolve. У рамках цього ВПС Франції надали пряму військову допомогу збройним силам Іраку, завдаючи ударів по позиціях «Ісламської держави» в Сирії та Іраку.

14 квітня 2018 р. президент Еммануель Макрон підтвердив непохитні пріоритети Франції в сирійській кризі. Він підкреслив, що Франція залишається відданою трьом основним цілям: продовження боротьби проти Ісламської держави, забезпечення доставки гуманітарної допомоги цивільним особам, які постраждали від конфлікту, і сприяння скоординованим міжнародним зусиллям, спрямованим на досягнення мирного врегулювання.

⁶ Neriah J. France's Military Presence in Libya? "Un secret de polichinelle," As the French Say. *Jerusalem Center for Public Affairs*. 07.05.2019. URL: <https://jcpa.org/frances-military-presence-in-libya-un-secret-depolichinelle-as-the-french-say/>

Макрон підкреслив, що лише завдяки такому комплексному підходу Сирія зможе рухатися до міцного миру, а ширший регіон досягне стабільності⁷.

Французькі стратегічні інтереси вже давно поширюються на африканський континент у різних обсягах. Хоча її історична та поточна участь у таких країнах Північної Африки, як Лівія, Туніс, Алжир і Марокко, добре задокументована, вплив Франції аж ніяк не обмежується цим регіоном. Французький вплив охоплює також території глибше в Африку на південь від Сахари. Ключовим елементом цього стійкого впливу була військова присутність Франції, яка постійно слугувала інструментом політичного впливу, особливо у франкомовних країнах. Цей військовий слід дозволив Парижу зберегти певний контроль над регіональною динамікою, часто формуючи політичний ландшафт відповідно до його національних інтересів. Після провалу операції «Бархане», яка проводилася з 2014 по 2022 рік, французькі війська були змушені вийти з Малі, Буркіна-Фасо та Нігеру в результаті послідовних військових переворотів. Незважаючи на те, що французький уряд публічно стверджував, що його основною метою є боротьба з ісламістським тероризмом у регіоні Сахель, місія широко сприймалася місцевим населенням як продовження французьких неоколоніальних амбіцій. Це зростаюче сприйняття іноземного втручання в поєднанні з політичною нестабільністю значно послабило громадську підтримку французької військової присутності та зрештою підірвало легітимність та ефективність операції. Франція, де проживає найбільше мусульманське населення в Європейському Союзі, давно бореться з проблемою антимусульманських настроїв, які зазвичай називають ісламофобією. Ця ворожнеча не нещодавня подія – вона має глибоке історичне коріння, що сягає перших зустрічей Франції з мусульманським світом. Проблема багатогранна і глибоко вкорінена у французькому суспільстві⁸. Це відображає давню культурну та ідеологічну

⁷ What are France's priorities in Syria?. *France Diplomacy*. 2020. URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/syria/war-in-syria-understanding-france-s-position/>

напруженість між двома співіснуючими реаліями: ісламською спільнотою, де релігійна ідентичність має значний вплив на повсякденне життя, та світською основною течією французького суспільства, яка часто ставиться до проявів релігійної віри, зокрема ісламу, з підозрою та незручністю. Цей культурний розкол продовжує підживлювати непорозуміння та зміцнювати суспільні розбіжності.

У 2023 р. рівень ісламофобських інцидентів у Франції різко зріс, згідно з повідомленнями, 57% мусульманського населення відчували певну форму антимусульманської ворожості. Загалом за рік було зареєстровано 828 задокументованих випадків ісламофобії. Викликає тривогу те, що переважна більшість – 81,5% – цих актів були спрямовані проти жінок, що підкреслює тривожний гендерний аспект дискримінації. Ісламофобська поведінка приймала різні форми, починаючи від словесних образ, публічного приниження, наклепу та розпалювання ненависті до більш жорстоких дій, таких як фізичні напади. Статистичні дані відображають сувору реальність: жінки несли основний тягар цих бойових дій, на них припадало понад чотири п'ятих усіх зареєстрованих випадків, тоді як чоловіки становили лише 18,5% тих, хто постраждав від дискримінаційних дій⁸.

Праві політичні сили у Франції все більше використовують ісламофобські настрої для просування своїх програм. Ці партії стверджують, що зростання кількості мусульман у країні та видима присутність ісламської культури становлять загрозу національній безпеці та традиційній культурній ідентичності Франції. Незважаючи на те, що Французька революція поклала початок твердій прихильності секуляризму, до XXI-го століття французький уряд намагався сформулювати цілісну ідеологічну відповідь на зростаючу видимість і вплив релігії, зокрема ісламу, в межах своїх кордонів. Такі політики, як Марін Ле Пен та її партія «Національне об'єднання», вхопилися за ці суспільні тривоги, закликаючи до національної єдності перед обличчям

⁸ Islamophobia in Europe for the year 2023. *Collective for Countering Islamophobia in Europe*. 2024. URL: <https://ccieurope.org/wp-content/uploads/2021/02/report-ccie-2023.pdf>

того, що вони називають «ісламською загрозою», тим самим посилюючи розбіжності та розпалюючи страх у суспільстві⁹.

Через історичну еволюцію Франції та її зовнішню політику щодо ісламського світу нація спостерігала піднесення двох окремих суспільств. Одне суспільство складається з корінних французів, які переважно дотримуються християнства, з сильною присутністю католицизму та протестантизму. Інше суспільство становить ісламська спільнота, яка складається переважно з людей арабського походження, які сповідують іслам.

Різні шляхи розвитку в поєднанні з відмінностями в релігії, цінностях, менталітеті та історичному досвіді призвели до неминучої напруги між цими двома соціальними групами. З одного боку, релігійний екстремізм зростає серед мусульманської молоді, що обумовлено бідністю, відсутністю можливостей і труднощами в інтеграції. З іншого боку, зростає хвиля націоналізму та правого радикалізму серед корінного населення, що підживлюється нездатністю державної політики ефективно інтегрувати мусульманські громади. Така динаміка створює значний ризик загострення соціальних проблем у найближчому майбутньому¹⁰.

Економічний підхід Франції у своїй зовнішній політиці щодо ісламських країн Африки та Близького Сходу відзначається певною складністю та неоднозначністю. Хоча Франція отримує значну вигоду від торговельних відносин, економічних партнерств і постійного використання системи франків КФА в кількох африканських державах, стійкість і зростання цих економічних зв'язків значною мірою залежать від регіональної стабільності та підтримки місцевих правлячих еліт. Щоб підтримувати цей баланс, Франція активно бере участь у зусиллях, спрямованих на підтримку та вплив на ці уряди, прагнучи забезпечити сприятливі умови для продовження співпраці.

⁹ Tazamal M. Islamophobia won the French elections. *The New Arab*. 04.05.2022. URL: <https://www.newarab.com/opinion/islamophobia-won-french-elections>

¹⁰ Петряєв О.С. Ісламський фундаменталізм як загроза національній безпеці Франції. *Регіональні студії*. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/38/8.pdf> DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2024.38.6>.

Економічна політика Франції, що ґрунтується на франко-африканських угодах, забезпечує їй домінуючі позиції та значні преференції в країнах франкомовної Африки. Навіть поза межами законодавчих інституцій, ключові сфери життєдіяльності – комунальні послуги, включно з водопостачанням, електроенергією, зв'язком, а також транспортна інфраструктура, морські порти та провідні банківські установи – перебувають під контролем французьких компаній або структури, які діють в інтересах Франції. Такий вплив охоплює також торговельний сектор, будівництво та агропромислову сферу, що дозволяє Парижу зберігати вагомий економічний вплив на регіон¹¹. Залишаючи осторонь деталі стосунків між Францією та новоутвореними постколоніальними державами, варто ближче розглянути особливості цієї «співпраці». Франція розглядала інфраструктуру колоніальної епохи – школи, транспортні мережі та адміністративні структури – як власність. Крім того, коли вони вийшли з колоній, французи навмисно знищили деякі з цих об'єктів, а не передали їх новим урядам, що чітко показує, що їхній підхід до незалежності цих країн був більше спрямований на контроль, ніж на справжнє партнерство.

Окрім контролю над фінансовими ресурсами, Франція вибудувала на африканському континенті потужну систему управління зовнішньоекономічною діяльністю. Зокрема, вона налагодила ефективний механізм координації зовнішньоторговельних відносин, у межах якого функціонують економічні місії, інтегровані в структуру французьких дипломатичних представництв. Ці місії фактично стали інструментом впливу, що дозволяє Франції активно просувати свої економічні інтереси в африканських країнах.

¹¹ Koutonin M. African Countries Forced by France to Pay Colonial Tax For the Benefits of Slavery and Colonization. *Truth news international*. URL: <https://truthnewsinternational.wordpress.com/2015/11/22/14-african-countries-forced-by-france-to-pay-colonial-tax-for-the-benefits-of-slaveryand-colonization>

З точки зору організаційної структури економічні місії, що діють при дипломатичних представництвах Франції, підпорядковуються Директорату зовнішньоекономічних зв'язків (*Direction des Relations Économiques Extérieures*). Ця інституція діє під відповідальністю міністра зовнішньої торгівлі, який, у свою чергу, звітує перед міністром економіки, фінансів і промисловості Франції. У разі масштабних економічних місій внутрішня структура передбачає спеціалізацію – окремі експерти відповідають за конкретні галузі економіки, такі як транспортна інфраструктура, аграрний сектор чи індустрія туризму, що дозволяє точніше просувати інтереси Франції за кордоном. Економічні місії, що функціонують при французьких дипломатичних установах, орієнтовані виключно на обслуговування інтересів французьких компаній – незалежно від форми власності чи масштабів діяльності. Ці структури діють як провідники зовнішньоекономічної політики Франції, створюючи сприятливі умови саме для національного бізнесу. На сьогоднішній день Франція також виконує роль основного авіаційного хабу на африканському континенті, забезпечуючи пряме авіасполучення з понад 30 державами Африки¹², що додатково підсилює її економічну присутність у регіоні.

Військовий аспект глибоко вкорінений у ширшу стратегію оборони та безпеки Франції. Його акцент в основному зумовлений географічною близькістю південно-європейських країн до нестабільних регіонів арабського світу. Ця близькість обумовлює відданість Франції захисту Європейського Союзу шляхом активної участі в ініціативах безпеки та військових операціях, спрямованих на нейтралізацію загроз, що виходять із сусідніх зон конфлікту.

У військовому вимірі Франція активно підтримує систему безпеки в регіоні шляхом укладення двосторонніх угод про військову співпрацю з новоствореними африканськими державами. За цими угодами Париж отримує

¹² La France: une plateforme industrielle et commercial entre l'Europe et l'Afrique. *BussinesFrance*. URL: <http://invest.businessfrance.fr/wp-content/uploads/2016/05/Fiche-Hubafrique-V3.pdf>

привілейоване становище – формальне право на збройне втручання та постійне перебування своїх збройних сил на території колишніх колоній, на базах і військових об'єктах. Більше того, положення угод обмежують суверенітет цих країн щодо приєднання до інших оборонних альянсів, що на практиці означає, що багато регіонів франкофонної Африки продовжують функціонувати як своєрідна «сфера впливу» Франції, незважаючи на свою формальну незалежність¹³.

Військова стратегія Франції базується на глибокій співпраці з державами Африки та Близького Сходу, водночас ця політика піддається значній критиці. Оскільки в цих регіонах відбуваються найбільші в світі збройні конфлікти, країни цього регіону особливо зацікавлені в партнерстві щодо військової підтримки. Франція, яка є одним із основних постачальників зброї, неодноразово заявляла про свою відданість збереженню миру та стабільності в цих зонах, хоча її участь у військових операціях часто викликає суперечки через потенційні наслідки для місцевих громад та безпеки регіону. Франція отримує численні переваги від збереження своєї військової присутності та співпраці з країнами регіону. Прикладом є підтримка добрих стосунків з авторитарними режимами, що можливо завдяки постачанню зброї, хоча такі дії часто суперечать міжнародним нормам. Підтримуючи різні сторони конфлікту, Франція може відстоювати свої інтереси незалежно від результату боротьби. Ефективність реалізації військових стратегій базується на вмінні вести складні переговори між лідерами держав, що дозволяє гнучко коригувати політику до ситуації, що змінюється.

Франція приймала у себе хвилю біженців, що утворювалась через зміну режиму в тій чи іншій країні, що безумовно мало власну вигоду для Франції.

Культурний аспект зовнішньої політики Франції втілюється через активну культурну дипломатію, що здебільшого реалізується за

¹³ Halakhe A. Boru The West renews appetite for African military adventure. *Mail & Guardian Africa*. 06 June 2014. URL: <http://mgafrica.com/article/2014-06-06-thewest-renews-appetite-for-african-military-adventure>

посередництвом Міністерства закордонних справ. Одним із основних інструментів цієї політики є поширення французької мови, яка зберігає статус однієї з офіційних мов у численних африканських державах. Це дозволяє Франції зберігати культурний вплив у регіоні та сприяти зміцненню міждержавних зв'язків через культурні ініціативи та мовні програми.

У 2014 р. за ініціативою міністра-делегата з питань французів за кордоном і Франкофонії була започаткована програма «Франція для Півдня» (France commits to the South), метою якої стало підтримання соціальних ініціатив у країнах Африки, Близького Сходу, Азії та Південної Америки. Програма передбачала щорічний бюджет у 500 мільйонів євро¹⁴. Франкофонію часто називають «м'якою силою», оскільки мирне поширення французької культури стало важливим і стабільним елементом зовнішньої політики Франції.

Незважаючи на значний вклад у розвиток освіти та культури, Франція стикається з критикою щодо функціонування Франкофонії.

Так слід відзначити, що укладаючи економічні та торговельні угоди, зберігаючи військову присутність та активно просуваючи французьку мову та культуру, Франція послідовно реалізує свої політичні амбіції, прагнучи зберегти вплив у своїх колишніх колоніях та в країнах Африки та Близького Сходу. Необхідно брати до уваги глибоко вкорінені історичні колоніальні традиції, які все ще мають значний вплив на сучасну залежність багатьох африканських країн і формують сучасну динаміку партнерства між Францією та країнами регіону¹⁵.

Участь французьких військових у конфліктах у країнах з мусульманською більшістю в поєднанні з поточною дестабілізацією

¹⁴ Development – «France commits to the South» programme.. French Ministry of Foreign Affairs and International Development. 10 March 2015: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/the-ministry-and-its-network/implementing-agencies-of-the-ministry/article/development-assistance>

¹⁵ Малиновська М.В. Ісламський вектор зовнішньої політики Франції. 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. 2017. 267 с. URL https://shron1.chtyvo.org.ua/Malynovska_Nataliia/Islamskyi_vektor_zovnishnoi_polityky_Frantsii.pdf

ісламського світу та зростанням глобалізації сприяли припливу нової хвилі мусульманських мігрантів до Франції в пошуках кращих можливостей. Однак багато з цих мігрантів, особливо молоде покоління, стикаються з проблемами в інтеграції через культурні, релігійні, мовні та ідеологічні відмінності. Ця група, особливо молодь, стає вразливою для вербування ісламськими фундаменталістами, які націлені на людей, розчарованих у своєму житті, і на ширше французьке суспільство. Поширення радикальної ісламської ідеології серед молодих мусульман у Франції стало рушійним фактором зростання ісламського тероризму. Крім того, відсутність узгодженої урядової стратегії вирішення цієї проблеми була використана опозиційними силами, що поступово дозволило їм отримати політичні важелі впливу.

Таким чином, було розглянуто фактори ісламського напрямку, що мають вплив на зовнішню політику Франції. Встановлено причини наявності зв'язку між Францією та деякими ісламськими країнами. Визначено їх взаємозв'язок, зважаючи на різні сфери впливу.

2.2. Інтеграційна політика щодо іммігрантів-мусульман, як внутрішній фактор зовнішньої політики Франції

Наприкінці XX – на початку XXI ст. масовий наплив іммігрантів-мусульман з країн Магрибу до Європи, особливо до Франції, став каталізатором напруженого і суперечливого формування полікультурного суспільства, що супроводжувалося загостренням міжетнічних та міжрелігійних питань.

За даними Інституту національної статистики Франції, у 2022 році у Франції буде 7 мільйонів іммігрантів. Це 10,3% від загальної кількості населення. Найбільша кількість мігрантів у Франції – вихідці з Алжиру, вони складають 12,5% від усіх іммігрантів¹⁶.

¹⁶ Петряєв О.С. Ісламський фундаменталізм як загроза національній безпеці Франції. *Регіональні студії*. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/38/8.pdf> DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2024.38.6>.

Питання до політики Франції щодо мусульманських іммігрантів є надзвичайно важливим, адже мусульманська громада країни не лише зберігає міцний зв'язок зі своєю історичною батьківщиною, а й активно підтримує культурну та релігійну ідентичність. Це, у свою чергу, актуалізує питання ісламу в суспільному та політичному дискурсі й впливає на формування національного підходу до релігії. Деякі внутрішньополітичні й зовнішньополітичні ініціативи Франції часто викликають супротив у мусульманської спільноти. Як наслідок, мусульманська спільнота влаштовує протести, заворушення та збільшує громадянську напругу. Такі конфлікти не лише завдають матеріальних збитків, але й демонструють складність співіснування різних цивілізацій у межах однієї держави.

Мусульманські мігранти часто можуть протидіяти або чинити опір процесу інтеграції. Проблеми, пов'язані з їхньою асиміляцією у французькому суспільстві, випливають із низки складних факторів. Одна з основних проблем полягає в природі самого ісламу, який охоплює не лише духовні переконання, але й сильний політичний вимір. Цей політичний компонент може впливати на формування урядових і правових структур, ускладнюючи повне узгодження зі світськими принципами, які лежать в основі Французької Республіки. Ця концепція суперечить французькій державності, яка має довгу історію розвитку. Також можна додати, що у 1905 році у Франції був прийнятий закон «Про відокремлення церкви від держави», який відокремлює церкву від держави, і згідно з цим законом Франція є світською державою¹⁷.

Щоб забезпечити безпечне середовище для кожного члена суспільства, незалежно від культурних, релігійних, етнічних чи інших відмінностей, французький уряд все частіше звертається до республіканської моделі управління. Ця модель наголошує як на культурному, так і на політичному об'єднанні під спільною національною ідентичністю. Уряд Франції надає

¹⁷ Петряєв О.С. Ісламський фундаменталізм як загроза національній безпеці Франції. *Регіональні студії*. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/38/8.pdf> DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2024.38.6>.

перевагу асиміляції, заохочуючи людей відмовлятися від відмінних культурних чи мовних ознак і расової ідентифікації на користь спільної громадянської ідентичності¹⁸. Тобто, щоб стати повноцінним членом французького суспільства потрібно інтегруватись у нього, за рахунок знання та використання мови, культури, звичаїв тощо. Вкорінена в основних принципах Французької революції – *liberté, égalité, fraternité* – традиція підкреслює єдине національне бачення, засноване на рівності, свободі та солідарності.

Мусульмани-іммігранти, які проживають у Франції приймають активну участь у внутрішніх процесах та впливають на міграційну та культурну політику. Окрім того, питання міграції є одним з ключових засад у передвиборчих програмах політичних партій та кандидатів на виборні пости у державі.

Республіканські рамки фундаментально сформовані Законом 1905 року про відокремлення церкви від держави, який продовжує служити приводом для суперечок у провадженні релігійної політики Франції. В основі цього законодавчого акту лежить концепція *laïcité*, ключовий принцип, що визначає світський характер держави. Це поняття відображає повний відрив між релігійними інституціями та державними справами. *Laïcité* функціонує як правовий та інституційний інструмент, який встановлює чіткі межі для релігійних практик у публічній сфері та обмежує відкрите релігійне вираження з метою збереження нейтралітету та підтримки цінностей світської республіки.

Французька влада реалізувала інтеграційний підхід, який базується на трьох ключових елементах: оновленні державної програми інтеграції, здійсненні профілактичних заходів проти дискримінації, а також запровадженні більш прозорості, проте суворо селективної, міграційної

¹⁸ Dillender N. The Integration of African Muslim Minority: A Critique of French Philosophy and Policy. USA: University of South Florida, 2011. URL: http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4268&context=et_d

політики. Політичні сили правого спектру послідовно підтримують модель світської республіки, яка не визнає расові або релігійні відмінності як підстави для особливого ставлення. З правової точки зору не існує механізмів для спеціального зниження рівня безробіття серед громадян, які мають північно-африканське походження.

З часом закони дещо змінювались, вдосконалювались або ж навпаки скасовувались.

19 листопада 2004 р. під час засідання Європейської ради було схвалено французьке бачення мультикультуралізму. У звітах, підготовлених на замовлення прем'єр-міністра Франції, особливу увагу звернули на зростаюче неприйняття панівної у країні системи традиційних цінностей. У відповідь на ці виклики було розроблено інтеграційну стратегію, яка пропонувала подолати опір загальнонаціональній світоглядній моделі через прийняття базового набору спільних цінностей – таких як толерантність, повага до прав людини та громадянська солідарність. Було чітко наголошено на важливості розвитку міжкультурного діалогу через активне спілкування представників різних культур та зростання поваги до мовного розмаїття у Франції. Акцент зроблено на тому, що французька мова хоч і займає провідне місце, однак не є єдиною мовою, що функціонує в країні. Тому держава має сприяти збереженню та підтримці інших мов, які існують на її території, як складової культурного багатства.

Один із перших, хто виступив з критикою нової політики, був демограф Мішель Трібала. Він звернув увагу, що, по-перше, відповідно до Конституції Франції від 4 жовтня 1958 року, єдиною офіційною мовою в країні визначено французьку, що «Франція є неподільною, світською, соціальною, демократичною Республікою. Вона забезпечує рівність перед законом усіх громадян без відмінності походження, раси або релігії. Вона поважає всі віросповідання»¹⁹.

¹⁹ Брусиловська О.В. Ісламський чинник у політиці країн ЄС: приклад Франції. *Research gate* URL:

По-друге, такий адміністративний тиск згори неминуче викликає спротив серед населення. Просування ідей мультикультуралізму фактично сприяє зростанню популярності ультраправих політичних сил і популістських рухів у різних країнах Європи. Подібні спостереження надав український політолог М. Оврамець. За його словами, політичні питання, пов'язані з регулюванням міграційних процесів, стосуються не лише вибору шляху соціокультурного розвитку європейських народів та інтеграції іммігрантів у соціально-правовому аспекті, а й тісно пов'язані з формуванням позиції політичних партій у країнах Європейського Союзу. Лівоцентристські та ліві групи – насамперед соціал-демократи – особливо охоче шукають підтримки у представників етнічних і релігійних меншин, оскільки прагнуть швидше інтегрувати ці групи в соціально-політичні структури приймаючих країн. Незважаючи на все це, велика кількість іммігрантів досі не мають права голосу. У цій ситуації радикальні, часто дуже політизовані ісламістські рухи, а також нелегальні організації набувають все більшого впливу в іммігрантських громадах. Їхня діяльність становить реальну небезпеку для стабільності та внутрішньої безпеки європейських країн, сприяючи зростанню популярності правих та націоналістичних груп у країнах ЄС²⁰.

Резонансні події осені 2005 року, що сталися у передмістях Парижа, активізували дискусії навколо впливу мусульманського фактора у Франції. Вони поставили під сумнів не лише ефективність урядової інтеграційної політики, а й загальний підхід держави до питань національної безпеки. Внаслідок цих заворушень у ЗМІ почала активно з'являтися інформація про мусульманську спільноту, що суттєво вплинуло на формування громадської думки та уявлень про мусульман серед решти населення. Базуючись на цьому центри вивчення громадської думки активізували соціологічні дослідження,

https://www.researchgate.net/publication/332465706_ISLAMSKIJ_CINNIK_U_POLITICI_KRAJIN_ES_PRIKLAD_FRANCIJ

²⁰ Оврамець М. Проблеми співробітництва країн ЄС у сфері міграційної політики. *Дослідження світової політики. Зб. наук. праць*. Київ, 2012. № 2 (59). С. 117

зосереджуючи увагу на ставленні французів до мусульманської присутності в країні. Для мусульман релігія відіграє ключову роль у формуванні світогляду, що у світському контексті французької держави нерідко стає джерелом напруження та суперечностей у взаємодії з офіційною владою й чинним законодавством²¹.

У 2010 році під час виступу в Греноблі президент Ніколя Саркозі вперше офіційно поставив під сумнів існуючу інтеграційну політику щодо мусульманських іммігрантів, вказавши на її численні слабкості та неефективність. Ця декларація знаменувала значну зміну підходу уряду до інтеграції. У лютому 2011 року Саркозі рішуче відкинув попередню інтеграційну модель, що було зустрінuto різкою критикою. Його заява, хоч і символічна, була сприйнята переважно як політичний маневр, що викликав дискусію щодо реальних дій у цій сфері.

Проблеми інтеграції відображаються в результатах соціологічних досліджень. Так, згідно з опитуванням Ipsos, проведеним у 2013 році, лише 31% французів вважають іслам сумісним із національними цінностями Франції, тоді як 62% респондентів дотримуються протилежної думки. У той же час серед мусульманських опитаних 78% вважають, що іслам не суперечить французьким цінностям²². Проблематика міграції та інтеграції свідчить про наявність глибоких суперечностей як у французькому суспільстві, так і серед політичної еліти. Зростання кількості мусульманських мігрантів спричиняє посилення внутрішніх напружень, що, своєю чергою, позначається на векторі зовнішньої політики Франції та впливає на її репутацію на міжнародній арені.

²¹ Буга Я. Мусульманська імміграція у Франції: ретроспективний погляд і проблема сучасної інтеграції. *Науковий вісник*. Одеса: ОНЕУ, 2012. № 22 (174). С. 143-155.

²² Малиновська М.В. Ісламський вектор зовнішньої політики Франції. 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. 2017. 267 с. URL https://shron1.chtyvo.org.ua/Malynovska_Nataliia/Islamskyi_vektor_zovnishnoi_polityky_Frantsii.pdf

Найбільшим прихильником ідеї об'єднання мусульманської громади Франції був Н. Саркозі. У його політичних планах питання ісламу відігравало важливу і помітну роль. Уже будучи міністром внутрішніх справ, він намагався створити структуру, схожу на «мусульманське політичне бюро», яке б уможливило діалог з державою. Французька влада на той час не мала централізованої інституції, що представляла б мусульман, з якою вони могли б консулюватися щодо політичних рішень і отримувати думки щодо спірних рішень.

Очевидно, що через ініціативу щодо об'єднання мусульманської спільноти Ніколя Саркозі прагнув не лише знайти відповідь на ісламське питання у французькому суспільстві, але й зміцнити власні політичні позиції. Проте досить швидко з'ясувалося, що його зусилля не принесли бажаної підтримки з боку нових виборців-мусульман. Зокрема, під час президентських виборів 2012 року саме голоси мусульман стали вирішальними – 93% із них (близько 1,7 мільйона осіб) віддали перевагу Франсуа Олланду²³.

Залучення мусульман до політичного ландшафту Франції часто називають ключовим показником їхньої інтеграції в ширше суспільство. Згідно з соціологічними дослідженнями, між мусульманськими громадами, існує незначний зв'язок між релігійним або етнічним походженням і політичними поглядами. Насправді мусульмани у Франції, як правило, виявляють більший інтерес до внутрішніх і муніципальних виборів порівняно з виборами в Європейському Союзі. Ця політична схильність часто надає перевагу лівим партіям, що значною мірою обумовлено такими соціально-економічними факторами, як маргіналізація та високий рівень безробіття.

Тільки незначна частка мусульман займає посади в уряді, Національній асамблеї та на місцевому рівні, і вони зазвичай не акцентують увагу на своїй

²³ Малиновська М.В. Ісламський вектор зовнішньої політики Франції. 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. 2017. 267 с. URL https://shron1.chtyvo.org.ua/Malynovska_Nataliia/Islamskyi_vektor_zovnishnoi_polityky_Frantsii.pdf

релігійній чи етнічній приналежності. Проте, їхня участь у політичних і соціальних процесах стимулює активність серед мусульманської спільноти у Франції. Для французьких органів влади це є позитивним знаком, який допомагає сприяти співпраці та розвитку мусульманських інституцій²⁴

Після європейської міграційної кризи 2015 р. Франція стала однією з найважливіших країн, що надала притулок, і прийняла багато мігрантів з ісламських країн, включаючи Афганістан, Судан і Сирію, що становить близько 5,7 млн. мусульман (8,8 % населення Франції)²⁵. Із зростанням кількості мусульманських іммігрантів у Франції конфлікт між секуляризмом та ісламом, або мультикультуралізмом, лише посилюється. Крім того, зростання ісламофобії в країні загострило протистояння, особливо в світлі повторюваних нападів ісламських терористів на країну. Антиісламські настрої сприяли сильнішій ідентичності з ісламом серед мусульманських іммігрантів²⁶. Щоб досягти цього, Франція сприяє поверненню до *Laïcité* (світськості), щоб зміцнити французьку єдність.

Еммануель Макрон заснував політичний рух *La République En Marche* (Республіка – Вперед) на початку 2016 року, представив його як прогресивну центристську силу, яка мала відповісти на актуальні запити французького суспільства. За короткий час – лише за два роки – партія здобула значну підтримку виборців і досягла вражаючого успіху на виборах. Уже в 2017 році Макрон разом із новоствореним політичним утворенням обрав курс на помірковано ліберальну імміграційну політику та стимулювання економічного розвитку країни. На відміну від своїх політичних опонентів, Марін Ле Пен, яка очолювала партію «Національне об'єднання», послідовно виступала з радикальною антиімміграційною позицією. Вона відкрито

²⁴ Muslims in European Politics. *Euro-islam*. URL: <http://www.euro-islam.info/key-issues/political-representation>

²⁵ Pew Research Center 5 facts about the Muslim population in Europe. *Pewresearch*, 29 November URL.: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/11/29/5-facts-about-the-muslim-population-in-europe/>

²⁶ Kaya, A. Islamist and Nativist Reactionary Radicalisation in Europe, *Politics and Governance*, 2021. №9 (3), pp. 213.

заявляла про необхідність посилення прикордонного контролю та виступала проти подвійного громадянства, розглядаючи його як загрозу національній ідентичності²⁷. Зрештою, Макрон і його партія перемогли на президентських виборах у Франції, перемігши звичайні ліві та праві партії Франції.

Попри попередні обіцянки дотримуватися ліберального курсу, Макрон не зміг їх реалізувати. Жорстокі події – зокрема вбивство вчителя Самуеля Паті 18-річним учнем у жовтні 2020 року, а згодом і напад у ніщській церкві, де загинув французький громадянин, – стали каталізаторами серйозного зсуву французької політики вправо у питаннях, що стосуються мусульманських іммігрантів. Ці трагічні акти релігійного фанатизму підірвали соціальну стабільність країни. У відповідь президент Макрон посилив риторику проти релігійного екстремізму, ініціювавши законодавчі зміни щодо боротьби з релігійним сепаратизмом, спрямовані на зміцнення принципів секуляризму та захист республіканських цінностей²⁸. Після кількох тижнів інтенсивних дебатів 18 січня 2021 року представники мусульманської спільноти Франції висловили підтримку так званій «Хартії республіканських цінностей», відомій також як «Хартія принципів ісламу у Франції». У подальшому було засновано Французьку раду мусульманської віри (CFCM), яка взяла на себе функцію підготовки імамів для проповідування на території країни. Цей крок став знаковим етапом у реалізації французької політики протидії релігійному сепаратизму²⁹.

Слабким місцем такої активізації є обмежений вплив уряду Франції на діяльність мусульманських організацій. Ці структури часто залишаються незалежними та відстоюють інтереси власної громади, відкидаючи державний

²⁷ Berdiyev, A. and Can, N. The revival of nationalism in Europe and the immigration challenges in France. *International Migration*, 2022. №10, pp. 6.

²⁸ Minister of the Interior. *Ministre de l'Intérieur, Statistiques 2019 des actes antireligieux, antisémites, racistes et xenophobe*, 26 January. Communiqué de presse de Christophe Castaner et de Laurent Nuñez. URL: <https://www.interieur.gouv.fr/Actualites/Communiqués/Statistiques-2019-des-actes-antireligieux-antisemites-racistes-etxenophobes>

²⁹ Yao, Xuedan The French policy of immigrant integration: Return to laïcité, CES Working Papers, Alexandru Ioan Cuza University of Iasi. *Centre for European Studies, Iasi*, 2022. № 14, Iss. 1, pp. 69-84. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/286671/1/1814199896.pdf>

контроль. У відповідь французька влада намагається заповнити ключові посади вихідцями з поміркованого ісламу, лояльними до держави. Водночас багато мусульман висловлюють опозицію до інструменталізації релігії та виступають проти спроб використання їхніх інститутів у політичних цілях.

Також варто відзначити стандартизований підхід французького уряду до ісламу. Влада схильна сприймати мусульманські організації лише як представників різних національних спільнот, не звертаючи уваги на глибоко вкорінені відмінності між різними ісламськими школами думки та ідеологічними течіями. Ця уніфікована перспектива не визнає того, що богословська та доктринальна різноманітність є ключовим фактором, який формує ідентичність та дії цих організацій. Більше того, цей брак тонкого розуміння поширюється на ширші сфери державної та приватної політики, що призводить до неправильних стратегій, які ігнорують складність мусульманських громад у Франції.

Загалом розвиток структурованих мусульманських інституцій, спрямованих на побудову ієрархічної структури, схожої на європейську модель, і сприяння відкритому діалогу між державою та мусульманськими громадами, відіграв ключову роль у посиленні політичної участі мусульман та зміцненні їхньої громадянської ідентичності з Французькою Республікою. Ці відносини, що розвиваються, сприяють глибшій інтеграції через активну участь у політичних процесах країни. У публічному просторі однією з найбільш відчутних ознак вкоріненої присутності мусульман у Франції є створення спеціальних молитовних місць, які служать не лише релігійним цілям, а й символізують консолідацію та визнання спільноти³⁰.

В ісламі мечеть виконує набагато ширшу функцію, ніж просто молитовний простір – це центр життя громади, місце спільних зібрань, прийняття рішень, релігійного та громадянського виховання. Фінансування

³⁰ Cesari J. *Islam in France: The Shaping of a Religious Minority Muslims in the West, from Sojourners to Citizens*. UK : Oxford University Press, 2002. P. 36–51 URL:http://www.social-sciences-and-humanities.com/PDF/islam_in_france.pdf

будівництва та експлуатації мечетей базується на чотирьох основних принципах. По-перше, це фінансова підтримка з-за кордону, в основному з таких країн, як Алжир, Марокко, Туніс і Саудівська Аравія. Друге джерело – державні кошти, які надає місцева влада, хоча це суперечить принципам Акту про відокремлення церкви від держави 1905 року. Третій канал фінансування – доходи від торгівлі сертифікованим халяльним м'ясом, четвертий – добровільні внески та пожертви членів мусульманської громади.

Хоча закон 1905 року про відокремлення Церкви від держави є основою французької політики секуляризму, у контексті ісламу він виявляє певні юридичні лазівки та невідповідності. Стаття 12 цього правового акту перераховує конкретні місця релігійного культу, на які поширюються його положення, зокрема: собори, церкви, каплиці, храми, синагоги, а також резиденції архієпископів, єпископів, священників і семінарії. Однак жодні мечеті чи інші об'єкти, пов'язані з ісламом, не включені, що створює деякі проблеми з інтерпретацією.

На практиці будівництво мечетей і вимоги створення окремих мусульманських кладовищ є чітким сигналом про постійне коріння мусульманської громади у Франції. Наявність цих храмів не тільки відображає міцний зв'язок віруючих з релігією, але й символізує їх давні зв'язки з батьківщиною та бажання брати активну участь у суспільному житті країни.

Найбільше суперечок і публічних дискусій стосується здійснення прав мусульман у сфері приватного життя. Такі практики, як окреме навчання хлопчиків і дівчаток, носіння жінками традиційного ісламського одягу, демонстрація релігійних символів у громадських місцях і читання молитов на вулицях стали джерелом соціальної напруги та випробуванням принципів секуляризму Французької Республіки.

Додатковою проблемою є тісні зв'язки мусульманської громади з переважно мусульманськими країнами Північної Африки та Близького Сходу. Франція, прагнучи зберегти як позитивні дипломатичні відносини, так і імідж світської, нейтральної держави, мала знайти тонкий баланс між внутрішньою

та зовнішньою політикою – щоб одночасно поважати республіканські принципи та захищати власні національні інтереси.

Політика остаточно проникла в особисте життя мусульман, коли з 1980-х років обговорення носіння традиційного мусульманського одягу – чадри, нікабу, бурки та паранджі, що повністю закривають тіло, – вийшли за межі громади й стали предметом широких суспільних дебатів.

Траєкторія секулярної політики у Франції зробила значний поворот у 2004 році з прийняттям Закону про застосування принципу секуляризму, який забороняв демонстрацію релігійного одягу та символів у державних середніх школах, коледжах та ліцеях³¹. Цей закон засвідчив тверду позицію щодо збереження нейтрального публічного освітнього простору. Сфера дії таких обмежень ще більше розширилася в 2009 році, коли були введені правила, що забороняють використання мусульманського купальника в громадських басейнах. Приблизно в той же час тодішній президент Ніколя Саркозі зробив різку політичну заяву, стверджуючи, що паранджа несумісна з цінностями Французької Республіки і їй не місце у французькому суспільстві.

Початкові спроби визначити позицію ісламу у Французькій Республіці були відзначені спільними ініціативами між державними установами та мусульманськими громадами. Ці перші документи заклали основу для взаємної взаємодії, окресливши рамки для діалогу, співпраці та мирного співіснування. Ключовою віхою став 1994 рік, коли Рада мусульманських представників Франції розробила «Статут мусульманської релігії у Франції», встановлюючи фундаментальні принципи сповідування ісламу та його інтеграції у світську структуру держави.

Інший, більш суперечливий вимір мусульманської інтеграції у Франції проявляється через публічні демонстрації, громадянські заворушення та, у деяких випадках, політично обвинувачене насильство чи тероризм, що

³¹Jones N. Beneath the Veil: Muslim Girls and Islamic Headscarves in Secular France. *Macquarie Law Journal*. 2009. № 9. P. 47–69. URL: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/MqLawJl/2009/4.html>

ґрунтується на етнічних або релігійних образах. Як зазначає видатний американський учений, професор Джорджтаунського університету Джон Еспозіто, французьке суспільство часто сприймає мусульман через призму підозри, асоціюючи їх з антисучасними тенденціями та схильністю до насильства. Це сприйняття значною мірою підживлюється широко поширеною нездатністю відрізнити основний іслам від фундаменталізму або відрізнити мирних прихильників ісламу від їхніх радикальних однодумців.

Перший масштабний протест мусульманської громади у Франції відбувся 22 жовтня 1989 року – тоді люди вийшли на підтримку дівчат-мусульманок, яких відсторонили від навчання через носіння хіджабу. Ініціаторами акції стали мусульманські організації, зокрема Асоціація мусульман Франції та «Голос ісламу». Проте через побоювання радикалізації та можливого впливу ісламського фундаменталізму місцева влада заборонила проведення протесту, попри те, що він зібрав сотні учасників.

Тероризм стає радикальним проявом протидії існуючому порядку. Аналізуючи подібні дії, не можна обмежуватися їхніми соціальними детермінантами, оскільки жорстокість нападів і кількість жертв порушують емоційну рівновагу як громадян, так і осіб, які приймають політичні рішення. За даними Європолу, лише у 2013 році в Європейському Союзі було зафіксовано 152 теракти, з яких 63 – у Франції – країні, яку часто називають «столицею терору»³².

Тому питання, пов'язані з інтеграцією мусульманських іммігрантів у Франції, викликали низку різних оцінок та інтерпретацій. Безперечно, за майже сто років активізації мусульманської міграції до Франції відбулися значні зміни у свідомості як французького суспільства, так і самих мусульман. Змінилося й ставлення до цієї групи – мусульмани, які спочатку розглядалися виключно як трудові мігранти, перетворилися на важливий і впізнаваний соціально-релігійний сегмент. В умовах релігійної напруженості та конфліктів

³² Kern S. The Islamization of France in 2014. *Gatestone Institute*. URL: <http://www.gatestoneinstitute.org/4978/france-islamization>

на міжнародній арені уряд Франції намагається виступати посередником та ініціатором діалогу між представниками різних гілок ісламу.

Сучасна Європа, здається, розглядає питання, пов'язані з імміграцією та інтеграцією, як відповідальність держави та уряду. Проте на практиці саме громадянське суспільство, особисті стосунки між людьми та діяльність організацій, що працюють на спільні політичні та соціальні інтереси, відіграють ключову роль в інтеграційному процесі. Такий розвиток подій сприяє зміні сприйняття мусульман корінним французьким суспільством, зменшенню негативних стереотипів. Проте, як зазначає В. Овраменко³³, найбільша відповідальність за процес інтеграції лежить на самих мусульманах, які мають переглянути свої жорсткі погляди на релігію. Водночас концепція «європеїзації ісламу» дає відчутні результати, що дозволяє легше функціонувати у світському суспільстві Франції.

Питання радикалізації молоді, мусульманських «гетто» поблизу великих міст Франції та насильства, яке там панує, освіти та працевлаштування також потребує спільних зусиль держави та структур громадянського суспільства. Лише спільні, узгоджені зусилля всіх представників французького суспільства можуть дати ефективні результати в розв'язанні проблеми інтеграції мусульман у французьке суспільство в довгостроковій перспективі. На сьогоднішній день французьким властям необхідно фактично почати з нуля працювати над вирішенням цієї проблеми. Діяльність державних органів у цій сфері призвела до виникнення нових викликів, що свідчить про неефективність раніше вжитих заходів. В будь-якому разі, взаємодія державних структур з мусульманською громадою повинна бути скоординованою та конструктивною. Правлячі еліти європейських країн мають зрозуміти, що присутність мусульман у суспільно-політичному житті

³³ Овраменць М. Проблеми співробітництва країн ЄС у сфері міграційної політики. *Дослідження світової політики. Зб. наук. праць*. Київ, 2012. № 2 (59). С. 117-132.

стала незворотним фактом, який не можна ігнорувати. На думку Я. Бугі³⁴, французька модель мультикультуралізму застаріла і не відповідає викликам сучасності. Держава більше не може ігнорувати той факт, що суспільство втрачає свою однорідність, оскільки колишні іммігранти стають повноправними громадянами, а соціальна структура зазнає етнічного змішування. Водночас стає необхідною розробка сучасної моделі політичної нації, в якій етнічне, релігійне та расове походження не буде домінувати, а громадянство стане основним фактором інтеграції³⁵.

Інтеграція мусульманських іммігрантів у французьке суспільство виступає своєрідним показником ставлення Франції до своїх партнерів серед країн ісламського світу, зокрема держав Африки та Близького Сходу. Водночас внутрішні напруження, пов'язані із заборонами на носіння традиційного жіночого мусульманського одягу, створюють дипломатичні ускладнення для Парижа у зовнішньополітичній сфері. Важливо розрізняти: налагодження економічної співпраці з мусульманськими державами, залучення фахівців з цих країн до роботи у Франції та інтеграція ісламу у повсякденне життя всередині самої держави – це зовсім різні процеси, що потребують окремого підходу.

Таким чином, було проведено аналіз інтеграційної політики Франції щодо іммігрантів-мусульман. Визначено, що країна проводить низку заходів для залучення мусульманського населення. Незважаючи на намагання французької сторони створити умови для поступової адаптації до нових умов життя, проте повною мірою цього не вдалось досягти. Так, було вжито заходів для особистісного контролю за зовнішнім виглядом мусульманського населення (особливо жінок), нагляд у суспільній сфері (наприклад побудова

³⁴ Буга Я. Мусульманська імміграція у Франції: ретроспективний погляд і проблема сучасної інтеграції. *Науковий вісник*. Одеса: ОНЕУ, 2012. № 22 (174). С. 144.

³⁵ Брусиловська О.В. Ісламський чинник у політиці країн ЄС: приклад Франції. *Research gate* URL: https://www.researchgate.net/publication/332465706_ISLAMSKIJ_CINNIK_U_POLITICI_KRAJIN_ES_PRIKLAD_FRANCIJ

мечетей та місць для молитви), розвиток у політичній сфері (заснування союзів, можливість бути обраними) тощо.

РОЗДІЛ 3

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ФРАНЦІЇ ЩОДО КРАЇН ІСЛАМСЬКОГО СВІТУ

3.1. Сучасні тенденції міграційної політики Франції

Доречно розглянути декілька основних тенденцій міграційної політики Франції протягом останніх років щодо країн ісламського світу. Протягом останніх років Франція зіткнулася із проблемою кваліфікованої імміграції, яка охоплює складні правові, економічні та політичні аспекти, продовжує бути предметом інтенсивних дискусій та розвитку політики. Нещодавно, у відповідь на загострення дипломатичної напруженості, Франція повідомила про потенційні обмеження на видачу робочих віз громадянам Алжиру та призупинила безвізовий в'їзд для осіб, які мають алжирські дипломатичні паспорти.

У 2024 р. Франція видала 2 858 083 візи, що на 16,8% більше, ніж у 2023 році. Це зростання було зумовлене переважно короткостроковими візами, зокрема для туризму (+24,6%) та з економічних причин (+12,0%)³⁶.

Найбільша кількість національностей серед заявників на візи у 2024 році відображає зміну динаміки міграції: громадяни Китаю, Марокко, Індії, Алжиру, Туреччини, Саудівської Аравії, Тунісу, Лівану тощо.

Тому було прийнято рішення покращувати систему, а саме для посилення безпеки кордонів та управління міграцією планується запуск двох основних систем ЄС.

EES (Система в'їзду/виїзду) – спочатку була запланована на листопад 2024 року, але тепер відкладена на 2025 рік. EES цифровим способом відстежуватиме в'їзд та виїзд громадян третіх країн через кордони

³⁶ Trends and Challenges in Professional Immigration to France in 2025. *Franch-Ameerican chamber of commerce*. URL: <https://facnyc.org/trends-and-challenges-in-professional-immigration-to-france-in-2025/>

Шенгенської зони. Замінюючи штампи в паспортах, EES реєструватиме всі прибуття, виїзди та перевищення терміну перебування в електронному вигляді, що вплине на подорожуючих на сухопутних, повітряних та морських кордонах (крім Кіпру та Ірландії).

Наступні зміни – ETIAS. Очікується, що до 2025 року ETIAS застосовуватиметься до громадян близько 60 країн, що не входять до ЄС, які наразі користуються безвізовим короткостроковим перебуванням. Створена за зразком системи ESTA США, ETIAS буде дійсною до 90 днів протягом 180-денного періоду та дозволить багаторазовий в'їзд протягом 3-річного періоду (або до закінчення терміну дії паспорта).

У 2024 році були внесені зміни до міграційного законодавства³⁷. Певні зміни стосувалися таких сфер як надання нового дозволу на проживання спеціально для медичних працівників. Законодавство запроваджує новий чотирирічний дозвіл на проживання з можливістю поновлення, спеціально розроблений для медичних працівників з країн, що не входять до ЄС, включаючи лікарів, стоматологів, фармацевтів та акушерок. Очікується, що детальні критерії отримання цього дозволу будуть визначені в майбутніх нормативних актах. Досі ці медичні працівники не мали спеціального імміграційного шляху та були зобов'язані отримувати дозвіл на проживання через загальну систему імміграції на основі роботи.

Ця зміна допоможе вирішити проблему дефіциту робочої сили в секторі охорони здоров'я. Іноземні громадяни скористаються новим, спрощеним шляхом отримання дозволу на проживання, який не вимагатиме окремого дозволу на роботу.

Також запровадили обмеження на поновлення певних дозволів на тимчасове проживання. Іноземні громадяни, які мають дозвіл «за зарплатою» та певні дозволи на сімейні потреби, більше не можуть поновлювати свій дозвіл на тимчасове проживання більше трьох разів поспіль. Однак ці особи

³⁷ LOI n 2024-42 du 26 janvier 2024 pour contrôler, l'immigration, améliorer l'intégratio. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000049040245>

все ще можуть перейти на інші категорії дозволів на проживання, якщо вони мають на це право. Раніше не було обмежень щодо кількості разів, коли особа могла поновлювати свій дозвіл на тимчасове проживання.

Також діє регуляризація нелегальних іноземних працівників у галузях та регіонах з дефіцитом талановитих кадрів. Закон запроваджує річний (з можливістю поновлення) дозвіл на проживання для нелегальних іноземних громадян у Франції для роботи в секторах та регіонах, де спостерігається дефіцит робочої сили. Затвердження заявки буде здійснюватися на розсуд префекта (представника уряду) кожного регіону. Щоб мати право на отримання допомоги, заявники повинні проживати у Франції протягом трьох років поспіль та бути працевлаштованими щонайменше 12 з 24 місяців, що передують поданню заявки. Це положення діятиме до 31 грудня 2026 року (з урахуванням перегляду французьким парламентом щодо можливого продовження). Раніше регуляризація нелегальних іноземних працівників була доступна лише в кожному окремому випадку.

Очікується, що це законодавство розширить можливості роботодавців наймати терміново необхідний персонал в умовах обмежених світових ринків праці, одночасно надаючи нелегальним мігрантам можливість отримати легальний статус у Франції. Програма регуляризації спрямована на посади, зазначені в національному реєстрі дефіцитних професій, який планується оновлювати щонайменше щорічно³⁸.

Проект закону передбачає спрощені процедури видворення нелегальних мігрантів та впровадження системи міграційних квот. Посилено вимоги для отримання окремих видів соціальної підтримки – тепер безробітні іммігранти з країн поза межами ЄС зможуть претендувати на неї лише після п'яти років проживання у Франції.

Окрім того, особи з подвійним громадянством, які скоїли злочини проти працівників французьких правоохоронних органів, ризикують втратити

³⁸ Shabani A. France to Tighten Citizenship Rules From January 2026. *Schengen visa info*. URL: <https://schengenvisa.info.com/news/france-to-tighten-citizenship-rules-from-january-2026/>

французький паспорт. «Жорсткі заходи є необхідністю сьогодні», – наголосив міністр внутрішніх справ Жеральд Дарманен після завершення голосування. Пізніше у соцмережі X він охарактеризував ухвалення закону як «тривалу боротьбу за ефективнішу інтеграцію іноземців і видворення порушників закону»³⁹.

Отже, було розглянуто сучасні тенденції міграційної політики Франції. Встановлено, що уряд Франції намагається посилити контроль за міграційними процесами та унеможливити перебування на території Франції нелегальним шляхом.

3.2. Вплив подій «Арабської весни» на французько-арабські міграційні відносини

Арабський світ пережив те, що стало відомим як «Арабська весна», коли населення повстало проти автократичних урядів, які правили ним десятиліттями, вимагаючи нової демократичної ери. Економічна та політична маргіналізація викликала народний гнів, а постійне ігнорування їхніх потреб перетворило цей гнів на протести, що вимагають змін у способах управління⁴⁰.

Арабська весна розпочалася 18 грудня 2010 року в Тунісі після самоспалення Мохамеда Буазізі – відчайдушного вчинку, який спричинив масові протести. Ці демонстрації, спочатку зустрінуті жорстоким придушенням силами безпеки режиму Бен Алі, швидко загострилися. У наступні тижні постійні вуличні сутички та відмова туніських військових підтримувати режим призвели до втечі президента Бен Алі з країни, що проклало шлях для перехідної влади. У міру того, як розгорталася повстання в Тунісі, подібні хвилі громадянських заворушень виникли по всьому регіону – особливо в Єгипті, Лівії, Сирії, Бахреїні та Ємені – тоді як менш масштабні

³⁹ Сааков В. Парламент Франції посилив міграційне законодавство. *В фокусі*. URL: <https://www.dw.com/uk/parlament-francii-posiliv-migracijne-zakonodavstvo/a-67773955>

⁴⁰ Dina abdel Fattah The impact of Arab revolts on migration. *Research gate*. URL: https://www.researchgate.net/publication/289540173_The_impact_of_Arab_revolts_on_migration

протести відбувалися в таких країнах, як Алжир, Йорданія, Марокко, Ірак, Ліван, Кувейт і навіть Ізраїль.

Хоча кожне з цих повстань було зумовлене різними причинами – від справжніх соціально-політичних невдоволень до міжконфесійної напруженості, іноземного впливу та давнього племінного суперництва – вони разом створили складний спектр викликів для таких країн, як Франція.

Низка ключових факторів спонукала Францію переглянути свою зовнішню політику під час Арабської весни. По-перше, Франція значною мірою побудувала свій вплив у регіоні на тісних зв'язках з авторитарними лідерами, особливо в таких країнах, як Туніс. Тож, коли спалахнули протести за демократичні зміни, Франція зіткнулася з важким вибором: дотримуватися своєї публічної відданості демократії чи захищати давні відносини, які підтримували її регіональну владу. Крім того, оскільки масштаби та результати Арабської весни були невизначеними, Франція не знаючи, як реагувати, тому просто чекала, ніж вживати рішучих дій. Повстання також принесли широку нестабільність, яка лише посилила попередню підтримку Францією авторитарних урядів, які вважалися безпечнішими та передбачуваними. Нарешті, Париж побоювався, що заворушення можуть призвести до сплеску нелегальної міграції до Європи, що зробило його ще більш обережним.

Франція також опинилася в незручному та дещо принизливому становищі. Її глибоко вкорінені політичні, економічні та навіть особисті зв'язки з правлячою елітою Тунісу потрапили під пильну увагу. Стало очевидним, що численні французькі політики, незалежно від їхньої політичної приналежності, підтримували дружні стосунки з режимом Бен-Алі. Багато хто з них часто відвідував Туніс, як офіційно, так і приватно. Примітно, що у 2008 році тодішній президент Ніколя Саркозі відвідав Туніс і похвалив Бен-Алі за те, що він займався розширенням громадянських свобод. Того ж року Домінік Стросс-Кан, тодішня видатна фігура соціалістичної опозиції та майбутній голова МВФ, також висловив захоплені похвали, назвавши лідерство Бен-Алі

еталоном для країн, що розвиваються. Ці схвалення не були аномалією, а радше продовженням політики колишнього президента Жака Ширака, який розглядав Бен-Алі як силу модернізації та регіональної стабільності.

Ці випадки ілюструють характерний підхід Франції до участі в подіях на Близькому Сході. Історично тісні стосунки між Парижем і Тунісом, а також занепокоєння щодо потенційних заворушень, призвели до стриманої та нерішучої реакції Франції на початкових етапах протестів. Як відверто зауважив один європейський дипломат, Франція, схоже, дотримувалася міркування, що «безпечніше керувати знайомим автократом, ніж ризикувати невідомим». Однак такий спосіб мислення був не стільки послідовною політичною позицією, скільки відображенням застарілих припущень, що лише поглибило плутанину в напрямку зовнішньої політики Франції – як з точки зору її міжнародної позиції, так і внутрішньої узгодженості. У той час, коли Європейський Союз і міжнародна спільнота очікували, що Франція візьме на себе чітку провідну роль у реагуванні на туніську кризу, французький уряд фактично відійшов від уваги, натомість обережно спостерігаючи.

Франція вирішила взяти на себе вирішальну роль. Рішення очолити військове втручання також пояснювалося гуманітарною потребою, ще одним важливим аспектом традиційної французької зовнішньої політики. Дії Муаммара Каддафі проти повстанців Франція розглядала як «масові вбивства» громадян, які бажають «звільнитися від рабства»⁴¹.

Пізніше Саркозі заявив, що «якщо ми втручаємося, то це відбувається через людську совість, яка не може залишатися осторонь перед такими звірствами». Ця заява відобразила помітну зміну в офіційному тоні Франції, особливо на тлі її більш нерішучих та стриманих реакцій на попередні повстання в Тунісі та Сирії.

Франції довелося вирішити складне завдання – узгодження своєї зовнішньої політики з проблемами свого великого та зростаючого

⁴¹ Erlanger S. 'Sarkozy Puts France at Vanguard of West's War Effort,'// *The New York Times*, 20 March 2011. URL: <https://www.nytimes.com/2011/03/21/world/europe/21france.html>

мусульманського населення, а також вирішити проблему уявної загрози нелегальної імміграції до Європи. Зіткнувшись із цією дилемою, президент Ніколя Саркозі розглядав втручання в Лівію як стратегічний крок, який може служити кільком цілям. По-перше, це зменшило б стимул для лівійців тікати, вирішуючи проблему нестабільності в її джерелі. По-друге, це дало б сигнал мусульманським громадянам Франції, що їхній уряд уважно ставиться до питань, що стосуються ширшого мусульманського світу. По-третє, це дало б Франції можливість заявити про свій геополітичний вплив на міжнародній арені. Щодо міграційного фронту, міністр європейських справ Франції Лоран Вокіє наголосив на серйозності ситуації, попередивши про приблизно 300 000 потенційних мігрантів, наголосивши, що міграція з Лівії становить «реальний ризик для Європи», який не слід недооцінювати⁴².

Зрештою, Лівія стала важливим елементом у ширшому вимірі французької зовнішньої політики, а саме, у зобов'язанні Саркозі зміцнювати трансатлантичні зв'язки. Під час своєї президентської кампанії 2007 року Саркозі пообіцяв уточнити розподіл ролей (або встановити дублювання, де це необхідно) між НАТО та Європейським Союзом. Щоб реалізувати це бачення, він повернув Францію до НАТО у 2009 році. Стратегія передбачала спільну роботу НАТО та ЄС над вирішенням транскордонних політичних та військових викликів. НАТО залишатиметься зосередженим на нагальних конвенційних та асиметричних військових загрозах, зберігаючи при цьому свої можливості стримування, тоді як ЄС зосередиться на більш неоднозначних питаннях безпеки. Це партнерство залежатиме від глибшої участі Європи у стратегічних рішеннях НАТО. Лівійський конфлікт став чудовим випробувальним прикладом для демонстрації практичного функціонування цієї оновленої трансатлантичної системи безпеки⁴³.

⁴² Soeren Kern 'Why France Was So Keen to Attack Libya., *Stonegate*. 2012. URL: www.stonegateinstitute.org/1983/france-libya-attack

⁴³ Marcel H. Van Herpen Sarkozy, France and NATO: Will Sarkozy's Rapprochement To NATO Be Sustainable?'. *CICERO Foundation*, 2008 pp. 7-10 URL:

Події «Арабської весни» вплинули на сприйняття арабських мігрантів у Франції. Побойовання щодо радикалізації, безпеки та соціальної нестабільності сприяли зростанню популярності праворадикальних політичних рухів.

Всі ці події призвели до сплеску ісламофобії по всій Європі частково підживлювався різким зростанням мусульманської міграції після Арабської весни, яка призвела до переміщення майже двох мільйонів людей, які шукали притулку в західних країнах. Дані Євростату свідчать про різке зростання міграції у 2011 році: на 92,5% більше прибуття з Тунісу, на 76% з Лівії та на 50% з Сирії. Цей раптовий демографічний зсув викликав політичну реакцію, особливо у Франції, де лідери висловили погрози вийти з Шенгенської угоди – системи, яка дозволяє громадянам ЄС подорожувати державами-членами без перевірки на внутрішніх кордонах. Проте, Дублінський регламент II⁴⁴ ускладнює односторонні дії, передбачаючи, що нелегальних мігрантів, виявлених у межах ЄС, необхідно повертати до першої держави-члена, до якої вони в'їхали, що створює непропорційний тиск на прикордонні країни⁴⁵.

Франція виділяється в Європі тим, що приймає найбільше мусульманське населення на континенті, але водночас вона запровадила деякі з найсуворіших правил, спрямованих проти своїх мусульманських громад. Національне об'єднання (НО), відома ультраправа політична група Франції, здобув сумну репутацію завдяки відкритому просуванню антимусульманських та ксенофобських ідеологій. У провокаційному інтерв'ю 2010 року Марін Ле Пен, лідер НО, порівняла молитви мусульман у громадських місцях з нацистською окупацією Франції, таке порівняння викликало значні суперечки. Хоча НО має підтримку приблизно 20%

https://www.cicerofoundation.org/wp-content/uploads/Marcel_H_Van_Herpen_SARKOZY_FRANCE_AND_NATO.pdf

⁴⁴Dublin II Regulation. Council Regulation (EC) No 343/2003 of 18 February 2003: official document. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legissum:l33153>

⁴⁵Steven Erlanger 'France Will Take Full NATO Membership Again, With Greater Military Role,.' *The New York Times*. 11 March 2009. URL: https://www.cicerofoundation.org/wp-content/uploads/Marcel_H_Van_Herpen_SARKOZY_FRANCE_AND_NATO.pdf

французьких виборців, його поляризуючий наратив дедалі більше формує національний дискурс. Цей вплив став очевидним, коли президент Ніколя Саркозі, намагаючись звернутися до виборців, із подібними настроями. Як повідомляє ВВС, Саркозі пообіцяв скоротити щорічну кількість іммігрантів зі 180 000 до 100 000 та запровадити суворіші правила щодо отримання соціальних виплат.

Позиція Франції щодо мусульманського населення також проявилася в законодавстві, широко відомому як «заборона на носіння паранджі», яке спрямоване проти жінок, які вирішують закривати обличчя на публіці. Прийнятий у 2010 році за сильної парламентської підтримки, закон охарактеризував цю практику як таку, що суперечить принципам французького секуляризму, або лаїцизму. Прихильники стверджували, що вуалі, що повністю закривають обличчя, не лише кидають виклик відданості країни світському суспільному життю, але й символічно пригнічують жінок, примушуючи їх до релігійної покорі. Вони зображували заборону як міру емансипації, а не обмеження. Однак правозахисні групи, включаючи Amnesty International, розкритикували це законодавство. Як цитує ВВС, організація наголосила, що «повна заборона на покриття обличчя порушить право на свободу слова», підкреслюючи суперечність між нав'язаними державою нормами та індивідуальними свободами⁴⁶.

У березні напруженість навколо мусульманської громади Франції загострилася, коли екстреміст Мохаммад Мерах здійснив смертельну стрілянину, вбивши трьох французьких солдатів та чотирьох єврейських мирних жителів, перш ніж його вбили сили безпеки. Хоча трагедія, здавалося б, посилила антимусульманські настрої, потенційно зміцнивши підтримку правих діячів, таких як Марін Ле Пен та тодішній президент Ніколя Саркозі,

⁴⁶ Salameh M. T.B. Migration from Arab Spring countries to Europe: causes and consequences. *Research gate*. URL: https://www.researchgate.net/publication/322927124_Migration_from_Arab_Spring_countries_to_Europe_causes_and_consequences

вона зрештою не вплинула на результат виборів. Президентство дісталось кандидату від Соціалістичної партії Франсуа Олланду, який переміг у другому турі виборів на початку травня. Багато громадян Франції північноафриканського походження висловлювали сподівання, що керівництво Олланда призведе до прогресивних імміграційних реформ, зокрема, спрощення процесу отримання дозволів на роботу. Однак Олланд здебільшого мовчав про проблеми, з якими стикаються арабські іммігранти, що тікають від потрясінь Арабської весни⁴⁷.

У міру наближення передвиборчої фази у Франції президент Саркозі дедалі більше зміщував свою увагу із зовнішніх справ на нагальні внутрішні питання, зокрема на питання національної безпеки, економічної стабільності, ролі релігії в суспільному житті та контролю за імміграцією. Арабська весна розгорнулася одночасно з перестановкою в кабінеті міністрів, під час якої Саркозі призначив свого колишнього керівника апарату, Клода Геана, міністром внутрішніх справ. К. Геан був широко визнаний за свою жорстку позицію щодо імміграційної політики. Він відкрито висловлював намір зменшити кількість іммігрантів, які проживають у Франції, та посилити правила видачі дозволів на проживання. Посилаючись на те, що він назвав провалом політики інтеграції, К. Геан виділив непропорційно високий рівень безробіття серед неєвропейських іммігрантських громад як критичну проблему.

На тлі зростання антиімміграційних настроїв серед французького електорату внутрішньополітичні пріоритети почали формувати середземноморський підхід Саркозі. Муаммар Каддафі давно використовував міграційні потоки як важіль впливу на Європейський Союз, періодично дозволяючи хвилям біженців залишати береги Лівії, щоб чинити тиск на європейські уряди. Після падіння Каддафі та провалу ефективного спостереження за узбережжям у Лівії, Франція дедалі більше стурбована тим,

⁴⁷ Barry A. Europe's dilemma: immigration and the arab spring. *Foreign policy in focus*. URL: https://fpif.org/europes_dilemma_immigration_and_the_arab_spring/

що її участь в операції «Світанок Одиссеї» може ненавмисно спровокувати сплеск лівійських мігрантів, які намагаються дістатися французької території.

У відповідь Саркозі зайняв набагато більш безкомпромісну імміграційну позицію, навіть якщо це означало порушення конвенцій ЄС та потенційне порушення міжнародних зобов'язань. У той час як Італія застосувала гуманітарний підхід, надавши приблизно 22 000 туніських мігрантів тимчасові шестимісячні дозволи на проживання, Франція відреагувала, розгорнувши свою прикордонну поліцію для зупинки залізничного руху з Італії, фактично перекривши доступ. Цей крок не лише загострив франко-італійські відносини, але й викрив зростаючий розкол у європейській солідарності та підкреслив готовність Франції ставити національні інтереси на перше місце перед єдністю ЄС.

Зовнішня політика Франції залишалася значною мірою реактивною, їй бракувало стратегічної довгострокової перспективи та вона часто занадто покладається на короткострокові політичні вигоди через рамки ЄС. Схильність Саркозі діяти односторонньо під час Арабської весни мало що принесла Франції, такі і Європейському Союзу. Щоб забезпечити ефективне лідерство в регіоні, ЄС повинен терміново вирішити проблему внутрішньої фрагментації та покращити координацію. З нарешті подоланням стагнації в євро-середземноморських відносинах, зараз існує реальний шанс побудувати конструктивні та взаємовигідні відносини з новим, демократичним та перспективним Близьким Сходом⁴⁸.

Арабська весна увійшла в сучасну історію як ключовий момент, який переосмислив зовнішню політику Франції на Близькому Сході. Протягом багатьох років Франція стратегічно підтримувала авторитарні режими як у Магрибі, так і в Машрику, намагаючись зберегти регіональний вплив і стабільність. Однак, за короткий проміжок часу з кінця 2010 року до початку 2011 р. революційні повстання по всьому арабському світу перевернули давню

⁴⁸ France and the Arab spring: an opportunistic quest for influence. *Mikail B.* URL: https://www.files.ethz.ch/isn/133447/WP110_France_and_arab_spring.pdf

владу та змусив Францію переглянути свій дипломатичний підхід. Примітно, що хоча Франція часто вважає себе маяком справедливості та демократичних цінностей, вона спочатку з побоюванням ставилася до революції в Тунісі – стурбована потенційним зростанням ісламістських політичних сил та сплеском міграційних потоків до Європи.

Зміна політики відображала жорстку громадську критику, спрямовану на Саркозі за партнерство з Бен Алі, а не з протестувальниками. Тому в Саркозі різко змінив курс і вирішив підтримати Арабську весну. Розсудливість була відкинута під час лівійської кризи, оскільки Саркозі побачив шанс підтвердити зобов'язання Франції щодо демократичних принципів, одночасно проводячи свою регіональну політику розширення влади. Франція скористалася нагодою конфлікту, щоб випробувати новий розподіл обов'язків між НАТО та ЄС, поставивши себе на перше місце; це був чудовий спосіб покращити імідж як Франції, так і Європи в очах США.

Хоча це не було зазначено проте, слід зазначити, що конфлікт у Лівії також відкрив економічні перспективи для Франції в регіоні. У вересні 2011 року ЗМІ повідомили, що лівійські повстанці пообіцяли Франції близько 35% своєї національної сировини нафти на військову допомогу.

Так само важливо визнати непослідовність у регіональній участі Франції з 2010 року. Зовнішня політика Франції переважно зосереджувалася на гучних справах, таких як Лівія, Туніс, Єгипет та Сирія, водночас приділяючи набагато менше уваги іншим значним випадкам політичних заворушень, таким як шиїтське повстання в Бахреїні або складна мережа племінних та сектантських конфліктів у Ємені.

Більше того, лідерство Франції у втручанні в Лівію викликало суттєві суперечки. Головним предметом суперечок була його відверта підтримка антикаддафійських повстанських угруповань з явним наміром повалити режим. Такий підхід, схоже, суперечив як формулюванню, так і основному

наміру Резолюції Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй 1973⁴⁹, яка була в основному спрямована на захист цивільного населення, а не на пряму зміну режиму⁵⁰.

Таким чином, події Арабської весни спричинили загострення міграційних процесів у Європі. Особливо гостро це відчула Франція, яка втрутилась в конфлікт та прагнула посилити свій вплив. Проводячи політику, що забезпечувала підтримку мігрантів, це призвело до збільшення концентрації мігрантських спільнот у великих містах Франції, часто з низьким рівнем інтеграції, призвела до соціальної напруги, економічних труднощів та політичних дебатів навколо питання ідентичності, безпеки та соціальної згуртованості, що й зробило проблему міграції особливо гострою для французького суспільства.

⁴⁹ Резолюція Ради Безпеки ООН № S/RES/338 (1973). Рада безпеки ООН: офіційна сторінка. URL:

[https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B8_%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B8_%D0%9E%D0%9E%D0%9D_%E2%84%96_S/RES/338_\(1973\)](https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B8_%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B8_%D0%9E%D0%9E%D0%9D_%E2%84%96_S/RES/338_(1973))

⁵⁰ Lakomy M. The Arab Spring in French Foreign Policy. *Central European Journal of International and Security Studies*. 2012. №3. P. 67 – 83.

РОЗДІЛ 4

РОЗГОРТАННЯ ІСЛАМСЬКОГО ЕКСТРЕМІЗМУ ТА ТЕРОРИСТИЧНІ АКТИ У ФРАНЦІЇ У ХХІ СТ.

4.1. Феномен ісламського екстремізму

Термін «екстремізм» стимулює значний науковий інтерес щодо його походження та вживання. Згідно з аналізом літературних джерел, цей термін спочатку з'явився в контексті теорії держави. У середині ХІХ століття терміни «extremism» і «extremist» вперше використовувалися в Англії і отримали широке вживання в політичній пресі. Популярність ці слова отримали під час Громадянської війни в США (1861-1865), коли безкомпромісні представники обох ворогуючих сторін Півдня та Півночі були охарактеризовані як радикали обох частин країни («extremists of both parts of the country»).

У Франції термін «екстремізм» увійшов у широке використання під час Великої війни (1914-1918 рр.), після багаторічного протистояння між крайніми лівими та крайніми правими політичними силами. На початку ХХ століття французький юрист М. Лерой визначав екстремістами прихильників політичних течій, які вимагали від своїх прибічників абсолютної віри у політичні ідеали, до рівня фанатизму. Лерой називав більшовиків «червоним екстремізмом», а монархістів – «білим екстремізмом». Отже, на той час екстремізм асоціювався передусім з політичною діяльністю.

Окрім того, він визначається як «прихильність до крайніх поглядів і методів, що в політичному контексті означає прагнення вирішувати проблеми та досягати цілей за допомогою найрадикальніших заходів, включаючи всі форми насильства і терору»¹.

З погляду політології найважливішою характеристикою екстремізму є

¹ Макух В. Політика добросусідства ЄС щодо Арабського Магрибу: досвід для України. *Стратегічні пріоритети: науково-аналітичне видання*. 2007. № 2 (3). С. 60.

неприйняття існуючого політичного ладу та постановка політичних цілей зміни цього ладу. У зв'язку з цим будь-яка політична течія, незалежно від «справедливості», «виправданості» тощо. його прагнень слід визначити як екстремістське, якщо його прагнення спрямовані проти існуючого політичного порядку².

Розглянуте негативне соціальне явище, потребує ефективних заходів протидії, а й там, стало цікавити спочатку політологів, філософів, соціологів і лише кінці ХХ ст. поняття привернула увагу правознавців³.

Сучасні вчені співвідносять екстремізм або з прихильністю до крайніх поглядів та заходів, або з активною діяльністю.

Більшість визначає екстремізм як «прихильність до крайніх тлумачень» та «методів дій», які базуються на нетерпимості до інших точок зору та жорсткому протистоянні. Екстремізм передбачає відмову від будь-якого почуття міри. Він оперує спотвореними та деформованими уявленнями про дійсність, особливо у тих її аспектах, де намагається реалізувати свої як найближчі, так і довгострокова цілі. У мовленнєвому вираженні це проявляється в крайнощах суджень, безапеляційності та категоричності. На рівні повсякденної соціальної взаємодії подібне явище часто трансформується у форми насильства⁴.

Екстремізм розглядається в науковій і аналітичній літературі у двох основних аспектах: широкому та вузькому. У широкому розумінні, екстремізм визначається як схильність до прийняття радикальних поглядів і заходів, що часто асоціюється з радикалізмом і використанням насильства в політичних діях. У вузькому розумінні, екстремізм означає відмову від існуючих політичних і правових норм, цінностей, процедур, основних принципів

² Le droit des étrangers et la réforme de l'asile. Site officiel du Gouvernement. Government: official site. URL: <https://www.info.gouv.fr/action/le-droit-des-etrangers-et-la-reforme-de-l-asile>

³ La France à l'action face à la crise migratoire.. Government: official site. URL: <https://www.info.gouv.fr/la-france-a-l-action-face-a-la-crise-migratoire-2817>

⁴ Samuel H. Nicolas Sarkozy says immigrants must accept "your ancestors are the Gauls". *The Telegraph*. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/2016/09/20/nicolas-sarkozy-says-immigrants-should-livelike-the-french/>

політичних систем. Це включає прагнення до дестабілізації політичного ладу, повалення існуючої влади і порушення закономірності⁵.

Під екстремізмом нині слід розуміти саме певну діяльність, засновану на ідеологічній основі – заперечення будь-якого інакомислення, спробу жорстко утвердити свою систему поглядів, нав'язати її за всяку ціну опонентам.

Для екстремістів характерна безкомпромісність, непримиренність до позиції опонентів та відмова від діалогу та консенсусу у спірних питаннях. Лідери екстремістів вимагають від своїх прихильників повної покори та безкомпромісного виконання будь-яких наказів. Це, як правило, ґрунтується на маніпуляції суспільною свідомістю, використанні особливостей колективної психології, в тому числі апелювання до примітивних інстинктів натовпу, почуттями, віруваннями, забобонами людей. Екстремізм тісно пов'язаний з радикалізмом, тому обидва ці терміни часто вживаються як синоніми⁶.

На межі століть у світі, в тому числі й у нашій країні, стали відбуватися серйозні геополітичні зміни, які спричинили загострення протиріч економічного, соціального, політичного та духовного характеру. Перечислені кризи, зокрема економічна криза, зазвичай призводять до скорочення робочих місць, що породжує багатонаціональну армію безробітних, позбавлених елементарних умов виживання. Цими умовами у своїх цілях користуються злочинні екстремістські угруповання, які створюють ґрунт для створення націоналістичних, фашистських, релігійних тощо утворень, які мають свої меркантильні інтереси.

Надалі набуває розвитку і сама екстремістська ідеологія. Звернення до відомих релігійних та інших досліджень служить сильним чинником на маси і залучення їх у свій бік, особливо якщо ці вчення є традиційними для соціуму

⁵ Population Statistics. UNHCR: global website. URL: https://popstats.unhcr.org/en/asylum_seekers_monthly

⁶ Іслам в його проблемах і трансформаціях : Зб. наук. пр. / ред.: А. Арістов, А. Колодний. Київ: Укр. релігієзнавство, 2010. 179 с. URL: http://uars.info/wp-content/uploads/sites/2/2015/09/2010_SV.pdf

чи відповідають потребам певної його частини.

Зародившись на певному ґрунті, екстремістська ідеологія знаходить, на жаль, дуже швидко своїх прихильників та однодумців, з чого слід визнати, що соціально-психологічні чинники є провідними у механізмі детермінації екстремістської злочинності.

Зародження екстремізму в ісламі деякі, навіть мусульманські автори, схильні пов'язувати з появою в 657 році теологічних розбіжностей і поділом ісламу на сунітів і шіїтів.

Ісламський екстремізм є різновидом релігійно-політичного екстремізму, який у найзагальнішому вигляді можна визначити як релігійно мотивовану або релігійно камуфльовану діяльність, спрямовану на повалення чи силову зміну державного ладу або збройно-силове захоплення влади, порушення територіально-суверенітетних прав на цілісність держави. Цей вид екстремізму характеризується крайньою нетерпимістю до всіх, хто не поділяє політичних поглядів екстремістів, включаючи навіть єдиновірців.

Екстремісти вдаються до насильства, не зважаючи на стать, вік чи стан здоров'я своїх жертв. Релігійно-політичний екстремізм заперечує можливість компромісних шляхів вирішення гострих соціально-політичних проблем. Лідери екстремістських організацій використовують релігійні вчення, обряди та символи як засіб згуртування єдиновірців та виключення можливості залишити лави екстремістів, оскільки це сприймається як зрада релігії, народу та Бога⁷.

Релігійно-політичний екстремізм часто виявляється через наступні форми прояву:

1. Підрив світського суспільно-політичного ладу та створення клерикально-теократичної держави: Ця форма екстремізму включає діяльність, спрямовану на заміну суспільно-політичного устрою на систему, що базується на релігійних нормах і принципах, з метою установлення

⁷ Макух В. Політика добросусідства ЄС щодо Арабського Магрибу: досвід для України. *Стратегічні пріоритети: науково-аналітичне видання*. 2007. № 2 (3). С. 61.

клерикальної влади.

2. Боротьба за утвердження влади однієї конфесії на всій території країни або її частини: Екстремізм в цьому випадку проявляється у намаганнях однієї релігійної групи чи конфесії досягти домінування і контролю над іншими релігійними групами або суспільством в цілому.

3. Релігійно обґрунтована політична діяльність з-за кордону, що спрямована на порушення територіальної цілісності держави або повалення конституційного ладу: Ця форма екстремізму охоплює дії груп чи організацій, які використовують релігійні мотиви для оспівування політичної нестабільності або намагаються змінити правовість через насильство або інші радикальні засоби.

4. Сепаратизм, мотивований релігійними міркуваннями: Екстремізм у формі сепаратизму, який ґрунтується на релігійних мотиваціях, включає в себе вимагання або наміри відокремлення певних регіонів або груп на основі релігійних переконань.

5. Прагнення нав'язати як державну ідеологію певне релігійне вчення: Ця форма екстремізму охоплює спроби встановити релігійну ідеологію як єдину чи домінуючу у суспільстві або державі, ігноруючи інші світоглядні та релігійні переконання громадян ⁸.

Аналіз сучасної наукової літератури дозволяє побудувати таку класифікацію релігійно-політичного екстремізму:

1. антиконфесійний – спрямований проти представників інших релігійних напрямів, у тому числі тих, хто входить в одну релігію;
2. антимодернізаційний – реакція поширення чужорідної системи цінностей, здатної порушити сформовані соціальні та політичні зв'язку, засновані на традиціоналізмі;
3. антисистемний – боротьба зі світськими режимами чи

⁸ Кочубей Ю. Сьогодні неможливо визначити кордони ісламського світу, – Юрій Кочубей. *Іслам в Україні*. URL: <https://islam.in.ua/ua/islamoznavstvo/sogodni-nemozhlyvo-vyznachyty-kordony-islamskogo-svitu-yuriy-kochubey>

політичними системами, які не визнають за релігійними організаціями статусу політичної сили;

4. світоглядний (сектантський) – ступінь непримиренності прихильників якого може сягати крайніх форм, зокрема, тероризму;

5. міждержавний – релігійний екстремізм як із інструментів у міждержавних зіткненнях.

Зрозуміло, подібні різновиди екстремізму трапляються дуже рідко, і реальні види екстремізму мають синкретичний характер.

Ісламський екстремізм, що є різновидом релігійно-політичного екстремізму, є складним соціально-політичним явищем, що виявляється в нетерпимості до представників інших конфесій або всередині однієї конфесії, протиборстві з державними та (або) громадськими інститутами. Основним носієм релігійного екстремізму, як вважають ряд дослідників цієї проблеми, є представники неортодоксальних релігій та сект. Релігійно-політичний екстремізм є одним із етапів в еволюції політичного радикалізму, що є відповіддю на зміни геоекономічних та геополітичних умов життя сучасного суспільства.

Більшість вчених розглядають ісламський екстремізм як політичний рух, що має на меті надання впливу на процес державного та суспільного розвитку виходячи з власних релігійно-правових норм. В основі теоретичних побудов ісламських екстремістів лежить переконання, що сучасне мусульманське суспільство втратило свій ісламський характер. Об'єктом агресії релігійних екстремістів стають політичні інститути та владні структури, представлені невірними, оскільки саме вони є головною перешкодою на шляху реанімації основ істинно ісламського ладу. Практика ісламських екстремістів полягає у вживанні активних, негайних та агресивних заходів з метою встановлення ісламської держави⁹.

⁹ A European agenda on migration. European Commission: official document. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/european-agenda-migration_en

Ісламський екстремізм включає в себе використання різними ісламістськими угрупованнями методів боротьби, спрямованих на захоплення політичної влади, які виходять за рамки законних з точки зору міжнародного права¹⁰.

Ісламський екстремізм у сучасних умовах проявляється: у нагнітанні міжрелігійної ворожнечі у міжнародних відносинах, культивуванні відчуження між мусульманською та іншими цивілізаціями, насамперед християнською; в радикалізації мусульманського масиву та зміщення його до агресивних підходів у внутрішньому житті та у зовнішній політиці; у дестабілізації соціально-політичної ситуації на мусульманському та суміжному йому ділянках постсоціалістичного простору; у підтримці затяжних конфліктів лінією дотику цивілізацій; у взаємодії із силами міжнародного тероризму¹¹.

Ісламський екстремізм обслуговує інтереси радикальної частини ісламського світу, використовується клерикальними, політичними, економічними колами і часом державними структурами для різноманітних «розбірок» на мусульманському просторі та за його межами. Виділяють такі найбільш характерні риси ісламського екстремізму: непримиренність до громадянського світського суспільства і прагнення його заміні ісламським, влаштованим за законами шаріату; неприпустимість роздільного існування релігії та держави: мечеть та держава повинні бути разом; заперечення єдності глобальної цивілізації поруч із протиставленням ісламської зони іншому світу; нетерпимість до міжнародного права, заперечення таких його ключових положень, як територіальна цілісність, непорушність державних кордонів тощо; опора на методи дестабілізації задля досягнення своїх цілей під час

¹⁰ Chronologie: histoire de l'immigration en dates. *Vie-publique*. URL: <http://www.vie-publique.fr/politiques-publiques/politique-immigration/chronologieimmigration//>

¹¹ Dossiers législatifs. Les dossiers législatifs: official document. URL: <https://www.senat.fr/aide/les-dossiers-legislatifs.html#:~:text=à%20certains%20types%20de%20dossiers,de%20résolution%20et%20convention%20internationale>

використання, де можливо, легальних шляхів до влади; готовність співпрацювати з деструктивними силами, насамперед із націоналізмом, сепаратизмом і дедалі більшою мірою із соціальним популізмом.

У ісламському екстремізмі ключовою фігурою є агресивне месіанство конфесійно-політичного характеру, та загострення колізій уздовж ліній зіткнення¹².

Основний наголос у досягненні політичних цілей релігійні екстремісти роблять на організоване насильницьке повалення сучасних режимів у країнах, на владу в яких вони претендують.

Релігійні екстремісти фанатично вперто йдуть до поставленої мети, не зупиняючись перед перешкодами законодавчого чи морального порядку. Тому часто називають релігійними фанатиками.

Одна з перших згадок про релігійний фанатизм відноситься до XVII століття. Цей термін (від латів. *fanum* – храм) ставився до людей крайніх релігійних переконань, що відрізняються несамовитою релігійністю, нетерпимістю до інших поглядів та вірувань¹³. Вольтер визначав релігійний фанатизм як «неприродне дитя релігії». Релігійний різновид фанатизму (який згодом стали називати «інтегризм») породжує людей найбільш переконаних, віруючих свято, сліпо і несамовито, без будь-якої поблажливості, терпимості та співчуття. Практика показує, як фанатичний мусульманський інтегризм впливає свідомість величезних мас віруючих під гаслом: «Іслам - ось рішення»¹⁴.

З усього різноманіття цілей ісламські екстремісти виділяють три основні:

1. Встановлення у суспільстві основ ісламської теократичної держави.

¹² A European agenda on migration. European Commission: official document. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/european-agenda-migration_en

¹³ 108.4 million people worldwide were forcibly displaced. UNHCR global website. URL: <https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/figures-glance>

¹⁴ Le droit des étrangers et la réforme de l'asile. Site officiel du Gouvernement. Government: official site. URL: <https://www.info.gouv.fr/action/le-droit-des-etrangeurs-et-la-reforme-de-l-asile>

2. Введення у суспільну практику норм шаріату.
3. Відновлення халіфату як необхідну умову досягнення єдності мусульманського суспільства, керованого одним халіфом.

Основним методом досягнення поставленої мети ісламські екстремісти бачать тероризм.

Ісламський тероризм є одним із видів терористичної діяльності, що здійснюється з використанням релігійних підстав.

При дослідженні тероризму загальним у світовій теорії та практиці є розуміння того, що це крайня форма прояву насильства у сфері суспільних відносин. Тероризм підриває систему влади, послаблює державні та громадські інститути, викликає заворушення у суспільстві, становить небезпеку для світової спільноти. Він спрямований на розширення впливу екстремістських сил у суспільстві, ліквідацію чи підпорядкування діяльності їхніх політичних опонентів, а у результаті – на захоплення та встановлення політичної влади¹⁵.

Терор (від лат. terror – страх, жах)¹⁶, тобто насильство, що викликає стан страху, жаху, тривоги у суспільстві, як спосіб досягнення політичних цілей насильницькими засобами, існує з моменту зародження людської цивілізації. Зв'язок між релігією та тероризмом - явище не нове. Більше двох тисячоліть тому релігійними фанатиками було здійснено перші акти того, що ми зараз назвали б тероризмом. Це підтверджують деякі слова, які використовуються в англійській мові для опису діяльності терористів, які походять від назв єврейських, індійських та мусульманських терористичних угруповань, що діяли в давній давнині. Так, етимологія англійського слова «zealot», що має значення «фанатичний адепт», «затятий прихильник» або «фанатик», перегукується з єврейською сектою зілотів, які з 66 по 73 р. н.е. боролися

¹⁵ La France à l'action face à la crise migratoire.. Government: official site. URL: <https://www.info.gouv.fr/la-france-a-l-action-face-a-la-crise-migratoire-2817>

¹⁶ 108.4 million people worldwide were forcibly displaced. UNHCR global website. URL: <https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/figures-glance>

проти римської окупації земель, що сьогодні входять до складу Ізраїлю. Зилоти робили жорстокі вбивства здебільшого окремих осіб, діючи лише з допомогою зброї – кинджала «сіка».

Англійське слово «thug», що має значення «вбивця», «головоріз», «бандит», походить від назви релігійного культу, що існував з VII століття в Індії, члени якого тероризували країну до моменту ліквідації цього культу в середині XIX ст. Таги робили акти ритуального вбивства, приносячи жертви індійській богині страху та руйнування Калі.

І, нарешті, англійське слово «assassin», або його аналог «ассасин», що позначає «найманного вбивцю», було назвою радикальної групи, що відкололася від мусульманської секти Шіа Ісмаїлі, яка між 1090 і 1272 н.е. билася з хрестоносцями-християнами, які намагалися завоювати територію сучасних Сирії та Ірану. Буквальний переклад слова «ассасин» – поглинач гашишу – посилення на ритуальне сп'яніння, що відбувалося ассасинами, перш ніж вирушити на свою криваву справу. Насильство було для ассасинів священним дійством, обов'язком перед вищими силами, виконання якого вимагали релігійні тексти та священнослужителі.

На територіях Ірану, Афганістану та деяких інших країн існувала могутня секта ісмаїлітів, яка використовувала доведені до досконалості способи фізичного усунення негодних осіб серед представників мусульманської сунітської знаті.

У XX ст. термін «релігійний тероризм» було замінено поняттям «етнонаціональний/сепаратистський та ідеологічно вмотивований тероризм». Наприклад, жодна з одинадцяти відомих міжнародних терористичних організацій, що діяли наприкінці 60-х років. минулого століття, коли зародився сучасний міжнародний тероризм, не може бути віднесена до релігійного тероризму, тобто має мету та мотивацію, що відображають релігійний характер чи спрямованість групи. Більшість терористичних груп називали себе лівими революційними організаціями з марксистсько-ленінською ідеологією, а три, включаючи групи, що входять до складу

Організації звільнення Палестини, являли собою постколоніальні етнонаціональні сепаратистські організації.

1980 року, після «революційної боротьби» в Ірані, що відбувалася роком раніше, з'явилися перші «сучасні» релігійні терористичні групи.

У міру зростання кількості релігійних терористичних груп кількість етнонаціональних/сепаратистських терористичних груп суттєво знизилася. Одним із можливих пояснень подібної тенденції є той факт, що багато етнонаціональних/сепаратистських груп кінця епохи холодної війни несподівано для себе виявилися залученими в запеклі конфлікти та громадянські війни, що відбувалися на батьківщині цих організацій (у Боснії, Чечні, Нагірному Карабаху та інших частинах Європи та колишнього СРСР)¹⁷.

У 90-х роках ХХ ст. спостерігалось значне зростання кількості релігійних терористичних груп у порівнянні з усіма міжнародними терористичними організаціями. Наприклад, у 1994 році третина з усіх відомих міжнародних терористичних груп (16 з 49) мала релігійний характер або мотивації. У наступному році, 1995-му, ця тенденція ще більш посилилася: понад половина усіх міжнародних терористичних груп (26 з 56) були релігійними за своїм характером або мотивами.

Релігійні і світські терористи мають суттєві відмінності в уявленні про себе і чинне ними насильство. У той час, коли світські терористи розглядають насильство або як спосіб прискорити зміни на краще в існуючій системі, або як шлях до створення нової державної системи, релігійні терористи бачать себе не складовими частинами системи, яку варто зберегти, а «аутсайдерами», які прагнуть змінити існуючий порядок. Це відчуття відчуження дозволяє релігійним терористам використовувати значно руйнівніші і згубні види терористичних операцій, ніж світським терористам, і таким чином

¹⁷ Кочубей Ю. Сьогодні неможливо визначити кордони ісламського світу, – Юрій Кочубей. *Іслам в Україні*. URL: <https://islam.in.ua/ua/islamoznavstvo/sogodni-nemozhlyvo-vyznachyty-kordony-islamskogo-svitu-yuriy-kochubey>

розширювати список прийнятних цілей та засобів їх досягнення.

Таким чином, на відміну від тероризму взагалі, ісламському тероризму властиве єднання особистості самого терориста з аргументацією його безпосередніх дій, що їх розглядають як джихад на шляху служіння Аллаху. Організаторами та виконавцями цих терактів, у своїй більшості, були досить освічені люди. Їхня самопожертва цілком усвідомлена. Але це не безумство самогубців, а цілеспрямоване знищення всього, що протистоїть їхній вірі, яка дозволяє їм вчиняти будь-які злочини щодо іновірців. При цьому віра є лише прикриттям радикальної діяльності.

З початку 80-х років минулого століття бойовиками численних терористичних організацій активно використовується тактика вибухів у людних місцях, авторство якої приписується алжирським ісламським фундаменталістам¹⁸.

За минулі 20 років відбулися тисячі терористичних актів, здійснених ісламськими терористами, географія яких охоплює всі континенти та багато країн. Тероризм з локальної перетворився на глобальну загрозу людству поряд з ядерною загрозою та екологічною кризою, що потребує скоординованих дій усієї міжнародної спільноти. У цих умовах першочергове значення набуває визначення сутності цього явища, аналіз форм та методів діяльності терористів для вироблення адекватних заходів протидії.

Тероризм можна визначити як вільно визначний тип політично терору, який не має сприйнятливого для широких мас морального та/або юридичного виправдання, незалежно від актора, який до нього вдався: революціонери, опозиція чи уряд. Це включає в себе політичний екстремізм, який використовує невибіркове насильство або насильство проти безвинних осіб. Таке визначення акцентує увагу на недопустимості будь-яких форм насильства, які не можуть бути виправданими морально або юридично. Воно

¹⁸ Le Monde avec AFP. Migrants : plus de 10 000 morts en Méditerranée depuis 2014, selon l'ONU. *Le Monde.fr*. URL: https://www.lemonde.fr/international/article/2016/06/07/migrants-plus-de-10-000-morts-en-meditteranee-depuis-2014-selon-l-onu_4940967_3210.html

охоплює дії різних суб'єктів, включаючи як революційні групи, що прагнуть до змін, так і урядові структури, що вдаються до насильства. Тероризм також відзначається своєю безжальністю і неприйнятністю до використання насильства проти невинних осіб, що є одним з його основних характеристик.

Релігійний тероризм є одним з видів тероризму, який привертає увагу як вітчизняних, так і західних дослідників. Він включає в себе різні аспекти боротьби прихильників однієї релігії або секти проти представників іншої релігійної групи або суспільства в цілому.

Основні аспекти релігійного тероризму включають:

1. Боротьба між релігійними групами: Цей аспект відображає конфлікти між представниками різних релігій або релігійних сект в межах однієї держави. Такі конфлікти можуть мати як соціальні, так і політичні виміри, і часто супроводжуються актами насильства, щоб досягти своїх цілей.

2. Прагнення до зміни політичного ладу: Релігійний тероризм може бути спрямований на підірвання світської влади і встановлення релігійної держави або релігійної влади. Це може включати спроби захоплення політичних інституцій, здійснення терористичних актів проти урядових структур або спроби встановити свої релігійні закони.

3. Комбінація обох аспектів: Деякі ситуації релігійного тероризму можуть включати як конфлікти між релігійними групами в межах країни, так і спроби змінити політичний лад через релігійно мотивовані дії. Це може призводити до складних ситуацій, де релігійні ідеї і політичні мети переплітаються.

Релігійний тероризм часто характеризується не тільки насильством, але і застосуванням ідеології, яка виправдовує або навіть підтримує використання насильства на основі релігійних переконань. Це робить його складним в контексті міжнародного права та політичних стратегій, оскільки вимагає

вдосконалених підходів до запобігання і протидії таким явищам¹⁹. Складовою автономною частиною релігійного тероризму виступає ісламський тероризм.

За активної діяльності емісарів зарубіжних екстремістських і терористичних ісламських організацій, і натомість загального зростання значимості ісламу у різних сферах життєдіяльності північнокавказького суспільства, відбулася швидка ісламізація соціуму з привнесенням ідей та практики крайнього релігійного радикалізму.

Процес проникнення вахабітського екстремізму може бути розділений на кілька етапів для кращого розуміння його механізму та розвитку. Перший етап полягає у поширенні ідей вахабізму в суспільстві. Це може включати навчання молоді, надання гуманітарної допомоги, будівництво мечетей, медресе та інших культових споруд. Ці заходи спрямовані на привернення уваги і створення сприятливого ґрунту для поширення ідеології вахабізму.

На другому етапі акцент здійснюється на залученні прихильників до вахабітської ідеології в мусульманських громадах. Це може включати активну роботу з пропаганди, рекрутингу та мобілізації нових членів.

Третій етап полягає в проникненні представників вахабітського руху на керівні пости у мечетях, медресе та інших релігійних установах. Це дає їм можливість впливати на духовне життя та індоктринувати нових прихильників.

На четвертому етапі відбувається формування фінансової та кадрової бази для підтримки вахабітського руху. Це може включати залучення фінансових ресурсів, а також набір та навчання кадрів для подальшої реалізації цілей руху.

На п'ятому етапі вахабітський рух організовує масові заворушення та намагається захопити владу. Це може включати проведення терористичних акцій, спроби замахів на урядові структури та інші дії, спрямовані на зміну

¹⁹ Théas A. Immigration : les dangers d'une loi irresponsable votée en catimini. *Lefigaro*. URL: <https://www.lefigaro.fr/vox/politique/2016/02/19/31001-20160219ARTFIG00300-immigrationles-dangers-d-une-loi-irresponsable-votee-en-catimini.php>

політичного ладу у країні на користь вахабітської ідеології²⁰.

Активне поширення ідеології та практики ваххабізму стало можливим не тільки внаслідок ослаблення позицій традиційного ісламу в радянський період, а й завдяки підтримці окремих представників державної влади республік Північного Кавказу та органів місцевого самоврядування. Ті, хто перебуває при владі в Чечні на початку 90-х років. XX ст. сепаратисти не тільки не припинили деструктивну діяльність релігійних екстремістів, а й сприяли зміцненню позицій ісламських радикалів.

Завдяки допомозі, що надходить від ісламських організацій країн Близького Сходу та Перської затоки, стаючи вахабітом, кожен новий член «Джамаату» отримував початкову суму в розмірі 500-800 доларів США, а далі – по 300 доларів. щомісяця. Для того, щоб залучити молодь на свій бік, було організовано безкоштовну роздачу ісламської літератури, створено телерадіомережи, освітні установи, здійснювали відправку молоді до ісламських центрів зарубіжних країн, декларували ісламську солідарність, жорстку боротьбу проти корупції тощо²¹.

Опозиційні державної влади політичні сили звертаються до релігійного обґрунтування своєї діяльності, прагнучи інтегрувати своїх прихильників, згуртувати навколо себе однодумців, пов'язати воєдино не лише економічними, політичними, національними та іншими інтересами, а й духовними орієнтирами, які надають релігії. Тому ваххабізм став привабливим в очах певної частини населення, насамперед релігійної та маргінальної молоді, яка становить найважливіший сегмент соціальної бази цього руху.

Таким чином, для ефективної боротьби з екстремізмом і тероризмом, що використовує релігійні підстави, необхідно усвідомлення того, що екстремізм

²⁰ Іслам в його проблемах і трансформаціях : Зб. наук. пр. / ред.: А. Арістов, А. Колодний. Київ: Укр. релігієзнавство, 2010. \ URL: http://uars.info/wp-content/uploads/sites/2/2015/09/2010_SV.pdf

²¹ Корбен А. Історія ісламської філософії. Харків : Вікторія, 2021. С.254.

і тероризм так само, як і злочинність, виростають із самого суспільства та розвиваються разом з ним. Вони іманентні суспільству, отже, їхнє повне викорінення неможливе. Екстремізм і тероризм можуть бути лише локалізовані за рахунок завчасного усунення умов та факторів, що їх породжують.

4.2. Участь Франції у військових та миротворчих операціях в країнах ісламського світу

Франція активно займається міжнародними миротворчими місіями ООН. Миротворча діяльність має ряд унікальних переваг, таких як легітимність і принцип розподілу відповідальності. Крім того, вона має потенціал для розгортання і забезпечення функціонування військових і поліцейських контингентів з різних країн світу, об'єднуючи їхні зусилля з цивільними миротворцями для досягнення комплексних мандатів²².

До початку 1995 р. Франція розмістила на континенті Африки військовий контингент, налічування якого становило дев'ять тисяч осіб²³. Французькі військові мали за мету підтримку політичної стабільності та забезпечення безпеки європейського населення колишніх французьких колоній. Протягом певного періоду Франція оперувала власними військовими силами. У 1989 р. французькі військові відсадилися на Коморських островах після вбивства президента А. Абдаллаха, у 1990 р. забезпечили захист уряду Габону від 163 інсургентів, а в 1991 р. провели евакуацію європейців під час заворушень у Заїрі²⁴.

У 2015 р. з шістнадцяти інтернаціональних місій-операцій ООН три на

²² Chronologie: histoire de l'immigration en dates. *Vie-publique*. URL: <http://www.vie-publique.fr/politiques-publiques/politique-immigration/chronologieimmigration/>

²³ Population Statistics. UNHCR: global website. URL: https://popstats.unhcr.org/en/asylum_seekers_monthly

²⁴ Dossiers législatifs. Les dossiers législatifs: official document. URL: <https://www.senat.fr/aide/les-dossiers-legislatifs.html#:~:text=à%20certains%20types%20de%20dossiers,de%20résolution%20et%20convention%20internationale>

Близькому Сході проводилися, а дев'ять — в Африці. Основні мети цих місій полягають у захисті мирного населення, забезпеченні доступу до гуманітарної допомоги, дотриманні угод про припинення вогню та підтримці політичних процесів²⁵.

У період 2014-2015 років Франція займала третє місце за рівнем фінансових внесків у миротворчі операції ООН, більшість з яких відбувалися в країнах Африки та на Близькому Сході. Крім того, французькі військові брали участь у більшості цих місій.

Дієвість миротворчих операцій слід розглядати з різних перспектив. По-перше, однією з ключових проблем може бути нереалістичний характер мандатів та очікувань. Місії, призначені для захисту цивільного населення, часто не мають достатньої кількості військових сил для ефективного контролю ситуації та забезпечення безпеки у своїх зонах відповідальності.

По-друге, країни-учасниці мають обмежений стимул ризикувати життями своїх військових для захисту цивільного населення, якщо це не відповідає їх національним інтересам або якщо вони не отримують достатньої підтримки із боку міжнародного співтовариства.

Ці аспекти підкреслюють важливість перегляду стратегій миротворчих місій ООН для підвищення їх ефективності та успішності в досягненні поставлених цілей з миротворчого мандату²⁶.

У випадках, які розглянуті нижче, ми можемо спостерігати, як миротворчі операції пов'язані з військовими діями або присутністю військових контингентів у країні, де ескалюється конфлікт. Затримки у розгортанні миротворчих сил або обмеження їх мандату часто стають причиною втручання військових сил і дій, які не завжди згодні з міжнародними стандартами.

²⁵ Кочубей Ю. Ісламська релігійна думка і проблеми сучасності: Мардінська декларація. *Вісник Львівського університету*. 2011. № 53. С. 122.

²⁶ Le droit des étrangers et la réforme de l'asile. Site officiel du Gouvernement. Government: official site. URL: <https://www.info.gouv.fr/action/le-droit-des-etrangeurs-et-la-reforme-de-l-asile>

Через складнощі, пов'язані з розмежуванням військових та миротворчих місій, варто розглядати участь Франції у цих процесах комплексно. Це також допоможе з'ясувати, хто є ініціатором зовнішнього втручання – чи це міжнародні місії, чи Франція сама за себе.

Особливу увагу слід звернути на військові операції у країнах, таких як Руанда, Чад, Кот-д'Івуар, Лівія, Малі та Центральноафриканська Республіка, оскільки участь Франції в цих регіонах неодноразово критикувалася. Ці країни мають глибокі історичні та політичні зв'язки з французькою владою, що спричиняло критику Франції під час проведення військових операцій. Особливе значення має Руанда для Франції, оскільки провал самостійної військової операції у цій країні в 1993-1994 роках призвів до міжнародного осуду. Цей досвід став для Франції важливим уроком, і в подальшому вона стала активно залучати підтримку ООН та спільні коаліції з іншими державами для здійснення миротворчих мандатів²⁷.

У жовтні 1990 та лютому 1993 року французькі війська втрутилися, щоб зупинити просування повстанців тутсі з РПФ, які загрожували уряду хуту. Перед вторгненням РПФ Франція посилила військову підтримку режиму президента Дж. Хабіарімані. Французькі радники брали участь у різних військових повноваженнях, надаючи консультації президенту з військових питань, навчаючи новобранців, охороняючи стратегічні об'єкти, встановлюючи контрольні-пропускні пункти та допитуючи полонених. Разом з прем'єр-міністром Франції Дж. Хаб'ярімана ініціював кампанію переозброєння, використовуючи кредити національних банків Франції та імпорту зброї з Франції, Єгипту та Південної Африки.

Під час геноциду в Руанді міжнародна організація Human Rights Watch задокументувала, що Франція постачала зброю в цю країну всупереч санкціям

²⁷ Dossiers législatifs. Les dossiers législatifs: official document. URL: <https://www.senat.fr/aide/les-dossiers-legislatifs.html#:~:text=à%20certains%20types%20de%20dossiers,de%20résolution%20et%20convention%20internationale>

ООН. До наступу РПФ у 1993 році французька розвідка вважала себе переможцем. 22.06.1994 року генерал Даладье звинуватив ООН у безпорадній реакції, і в результаті 23 червня Франція почала операцію «Бірюза». Відповідно до резолюції Радбезу ООН №929, операція мала тривати до 21.08.1994.

Французькі військові підрозділи, нараховуючи 2500 чоловік, створили на південному заході Руанди так звану гуманітарну зону безпеки, яка охоплювала п'яту частину всієї території країни. У 1994 р. Франція, наслідуючи Бельгію, колишню колоніальну державу Руанди, створила комісію для розслідування масових вбивств, відомих як «Геноцид у Руанді», в результаті яких загинули 937 тисяч людей. Проте головною метою цього розслідування було зняття всіх звинувачень з Франції.

Під час парламентського розслідування того часу прем'єр-міністр Е. Баладур стверджував, що «Франція є єдиною країною в міжнародному співтоваристві, яка намагалася зупинити геноцид». Однак висновки 1800-сторінкового звіту комісії містять суперечливі результати. Він визнав, що Франція припустилася помилок у своїй оцінці подій у Руанді, але заперечив відповідальність за будь-який аспект геноциду. Уряд Франції непохитно дотримується цієї позиції, тоді як нинішній уряд Руанди звинувачує Францію в змові з колишнім режимом і стверджує, що кількість жертв обчислюється мільйонами.

З точки зору історичного факту, це питання стабільне. Наприклад, у випадку Алжиру Франції знадобилося майже 60 років, щоб згадати про різанину 8 травня 1945 р. в Сетіфі, Алжир, і офіційно визнати те, що сталося на Мадагаскарі в 1947 р. Інцидент у червні 1999 р. стався 37 років потому. Асамблея Франції вирішила замінити фразу «Операції з підтримання порядку в Північній Африці» на «Алжирська війна»²⁸.

Ситуацію ще більше загострює те, що ООН, США та Бельгія вибачилися

²⁸ Макух В. Політика добросусідства ЄС щодо Арабського Магрибу: досвід для України. *Стратегічні пріоритети: науково-аналітичне видання*. 2007. № 2 (3). С. 59.

за свої дії під час геноциду в Руанді. Натомість, всі наступні французькі президенти не визнали помилок, що стосуються дій Франції у цьому конфлікті. У 2010 році відбувся історичний візит французького президента в Руанду – Ніколя Саркозі. Під час цього візиту він визнав, що Франція зробила помилки у геноциді і висловив сподівання на покарання винних. Проте офіційних вибачень не було надано²⁹.

Загалом, цього не варто чекати від Франції, яка не звикла визнавати свої помилки та публічно вибачатися. Відсутність дій та нехтування проблемою з боку міжнародної спільноти призвели до трагічного результату громадянської війни в Руанді. Сполучені Штати та Франція, які заздалегідь знали про підготовку різанини, зайняли пасивну позицію і не зробили достатньо, щоб її зупинити. Ще пізніше свою відповідальність взяли на себе генеральний секретар ООН Кофі Аннан, президент США Білл Клінтон, уряд Бельгії та англіканська церква. Однак уряд Франції досі відмовляється взяти на себе відповідальність за кількість жертв цих подій³⁰.

Війна в Руанді важлива, оскільки її результати нагадують французам про їхню відповідальність за збереження своєї влади. У наступних військових операціях головною метою Франції став захист цивільного населення та боротьба з терористичними угрупованнями. Однак Франція все ж продовжувала співпрацювати з владою, викликаючи критику.

Переходячи до колишніх «південних» колоній Франції, особливістю Чаду, Центральноафриканської Республіки, Кот-д'Івуару та Малі є наявність внутрішніх політичних та релігійних конфліктів, які супроводжують сучасну політичну історію цих країн. У зв'язку з цим вони знаходяться під постійним контролем ООН, а також під активним наглядом Франції. Навіть при тісній співпраці французької влади з чинними режимами та наданні військової

²⁹ 108.4 million people worldwide were forcibly displaced. UNHCR global website. URL: <https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/figures-glance>

³⁰ Théas A. Immigration : les dangers d'une loi irresponsable votée en catimini. *Lefigaro*. URL: <https://www.lefigaro.fr/vox/politique/2016/02/19/31001-20160219ARTFIG00300-immigrationles-dangers-d-une-loi-irresponsable-votee-en-catimini.php>

підтримки за умови звернення керівників держави, Франція також активізується у військових операціях, коли виникає загроза її інтересам. Зважаючи на близьке розташування цих країн, особливу увагу приділяють конфліктам, оскільки географічні кордони стають умовною перешкодою для різних військових груп, які можуть одночасно брати участь у конфліктах на кордоні різних країн.

Важливою проблемою для Чаду і Центральноафриканської Республіки є поширення діяльності терористичних груп через їх центральне розташування в Африці. Ці країни також мають складну політичну історію, яка включає в себе внутрішні політичні конфлікти, релігійні суперечки і спроби державних переворотів.

Чад, ЦАР і Кот-д'Івуар постійно стикаються з конфліктами між повстанцями і правлячими режимами, а також з територіальними претензіями сусідніх держав. Наприклад, у Чаді військовий переворот мав політичні та економічні мотиви, що дозволило чинному президенту Ідрісу Дебі утримувати владу з 1990 року. Велику роль у підтримці Дебі відіграє Франція, яка забезпечує військову підтримку та стримує лівійські війська на півночі країни. Операція «Яструб», що тривала з 1986 по 2014 роки, була важливою частиною цієї стратегії, після чого було укладено таємні угоди про військову співпрацю.

У Центральноафриканській Республіці збройний конфлікт між урядом і повстанцями мав виражений релігійний компонент, перетворившись на мусульмансько-християнське протистояння. Незважаючи на те, що мусульмани становлять лише частку населення, їх вплив значно перевищує їх чисельність через особливості політичного і релігійного ландшафту країни.

Франція відіграє значну роль в міжнародних миротворчих операціях, зокрема в Центральноафриканській Республіці, де вона активно втручається для забезпечення стабільності та захисту стратегічних інтересів. Одним із важливих аспектів цієї діяльності є ініціатива Франції замінити європейських миротворців на миротворчі сили ООН під керівництвом поліцейської місії ООН MINUSCA. Ця місія була започаткована в 2007 році та є ключовим

елементом міжнародних зусиль з миротворчої діяльності в регіоні.

Окрім цього, внутрішня ситуація в Центральноафриканській Республіці ускладнюється через сусідство з країнами, такими як Судан, Лівія і ЦАР, які самі перебувають у військових конфліктах і використовують їх для досягнення власних цілей, у тому числі із захоплення спірних територій. Це спричиняє значні виклики для міжнародних учасників, таких як Франція, що змушена мобілізувати додаткові ресурси, у тому числі військові гелікоптери та цивільний персонал, для подолання технічних труднощів із забезпеченням безпеки. В рамках своїх дій у ЦАР, французькі військові підрозділи іноді діють поза загальними планами міжнародних операцій, укладаючи двосторонні угоди з урядом країни. Це може призводити до сприйняття їх повстанцями як союзників чинної влади, що загострює ситуацію та підсилює ризики для міжнародних сил у регіоні. Невизначеність щодо нейтралітету європейських та французьких військ також ускладнює їхню місію, оскільки повстанці можуть сприймати їх як потенційну загрозу і готові атакувати будь-який іноземний військовий контингент ³¹.

Існує давня проблема вузькості мандата ООН у контексті міжнародних миротворчих операцій, яка виникає з протиріччя між необхідністю забезпечення безпеки та обмеженнями щодо втручання у внутрішні справи країн, де ці операції проводяться. Мандат миротворчих місій ООН часто формулюється з урахуванням принципів суверенітету держав і невтручання у їхні внутрішні справи, що робить важкою ефективну реакцію на ситуації, коли виникає загроза міжнародному миру і безпеці.

Одним із ключових обмежень мандату є чітке визначення завдань миротворчих сил, які зазвичай включають у себе моніторинг, миротворення, гуманітарну допомогу та інші мирні заходи. Однак в контексті активних

³¹ Dossiers législatifs. Les dossiers législatifs: official document. URL: <https://www.senat.fr/aide/les-dossiers-legislatifs.html#:~:text=à%20certains%20types%20de%20dossiers,de%20résolution%20et%20convention%20internationale>

конфліктів та внутрішніх криз, де дії влади можуть загрожувати мирному населенню чи порушувати основні права, ці обмеження можуть стати перешкодою для ефективного захисту цивільних осіб.

Іншою проблемою є неоднозначність у реагуванні на ситуації, де миротворчі сили стикаються з насильством або іншими серйозними порушеннями. Наприклад, у разі, коли влада країни не здатна чи не бажає забезпечити безпеку своїм громадянам, миротворчі сили можуть опинитися в складній ситуації, де їхні можливості для дій обмежені, але потреба в захисті населення є критичною³².

На початку 2009 р., за ініціативою Франції, Рада Безпеки ООН взяла на розгляд питання про майбутнє мандату Мінуркат, миротворчої місії ООН в Центральноафриканській Республіці. Після обговорення та врахування ситуації в регіоні, 15 березня 2009 р. Рада Безпеки прийняла рішення про закінчення мандату Мінуркат³³.

У 2010 р. між Францією та Центральною Африкою (ЦАР) було підписано військову угоду, яка регулює співпрацю в галузі оборони та оперативного забезпечення. Ця угода була вперше реалізована під час міжнародної місії в ЦАР під назвою Мікорак і діяла до запуску ООН MISCA, а потім MINUSCA. З березня 2013 р. структура військового співробітництва Франції, спрямована на підтримку збройних сил ЦАР і збереження територіального контролю над країною, призупинена. Це було зроблено у відповідь на зміни умов і ситуації в регіоні, особливо після ескалації конфлікту та нестабільності в ЦАР. Франція призупинила триваючі військові дії на території країни та звернулася до міжнародних агентств ООН для подальшої

³² Звірігідзе К. Інвестиційний компонент економічної стратегії Франції: глобальні виклики, національна відповідь. *Економічна думка*. 2016. Т. 24, № 2. С. 43.

³³ Dossiers législatifs. Les dossiers législatifs: official document. URL: <https://www.senat.fr/aide/les-dossiers-legislatifs.html#:~:text=à%20certains%20types%20de%20dossiers,de%20résolution%20et%20convention%20internationale>

координації дій щодо сприяння миру та безпеки³⁴.

Франція відіграла важливу роль у реагуванні на кризу в Центральноафриканській Республіці (ЦАР) через свою активну участь у міжнародних миротворчих операціях. Відповідно до Резолюції № 2127 Ради Безпеки ООН, Франція направила 1200 військовослужбовців для підтримки Африканського Союзу у спільній миротворчій операції МІНУСКА. Ця рішуча дія стала відповіддю на велику кількість жертв та загострення етнічних та релігійних конфліктів, які широко поширились в регіоні.

Незважаючи на важливість місії, Франція та африканські сили, які отримали мандат ООН, стикалися з серйозними викликами і обмеженнями в ході своєї діяльності. Під час операції представник Франції в ООН відзначив, що військові сили майже не могли ефективно захищати мирного населення від насильства, яке здійснювали сторони конфлікту. Це відображало складність ситуації на місцевому рівні та складнощі виконання міжнародними силами своїх завдань з миротворчості.

Франція під час своєї участі в миротворчих операціях, зокрема в Центральноафриканській Республіці, зазнала критики через обвинувачення у залишенні місцевого населення без достатнього захисту перед нападами повстанських сил. Це підкреслило недоліки у стратегії міжнародних сил у забезпеченні безпеки цивільного населення, що в разі деяких інцидентів зробило його вразливим³⁵.

Відповідно до довгострокового двостороннього договору про оборону, 21 лютого 2003 р. Постійний представник Франції надіслав листа Голові Ради Безпеки ООН щодо розгортання сил у контексті операції «Єдинорог»³⁶.

³⁴ Chronologie: histoire de l'immigration en dates. *Vie-publique*. URL: <http://www.vie-publique.fr/politiques-publiques/politique-immigration/chronologieimmigration/>

³⁵ Макух В. Політика добросусідства ЄС щодо Арабського Магрибу: досвід для України. *Стратегічні пріоритети: науково-аналітичне видання*. 2007. № 2 (3). С. 59; Saeedy A. European Union approves 2.4 billion euros funding for migration crisis. *Reuters*. URL: <http://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-fundingidUSKCN0QF15Z20150810>

³⁶ Dossiers législatifs. Les dossiers législatifs: official document. URL: <https://www.senat.fr/aide/les-dossiers->

Міністерство закордонних справ Франції запевняє, що операція «Єдинорог» спрямована на збереження територіальної цілісності, безпеки держави та народу Кот-д'Івуару. В операції брали участь близько чотирьох тисяч солдатів, а у французьку скарбницю було витрачено півмільярда євро³⁷.

Загалом французькі війська зіграли важливу роль у збереженні режиму припинення вогню в Кот-д'Івуарі. У 2003 році їх чисельність становила приблизно 3900 осіб, дислокація військ була організована в кількох містах: Абіджан, Далоа, Ямусукро, Сан-Педро і Бондуку. Згідно з угодою, Франція передала контроль над більшістю районів уздовж лінії припинення вогню силам ЕКОВАС, зберігаючи при цьому допоміжну роль на заході країни, де продовжували дислокуватися її війська. Французькі сили діяли як засоби швидкого реагування для підтримки як своїх власних сил, так і сил ЕКОВАС³⁸.

Amnesty International вважає, що миротворці та миротворці ООН у рамках операції «Носоріг» не зіграли вирішальної ролі у збройному конфлікті, який призвів до справжнього розколу країни.

Після загострення конфлікту французькі війська залишилися в Кот-д'Івуарі для підтримки військової присутності та, у разі необхідності, захисту цивільного населення Франції, а також для реформування армії Кот-д'Івуару. Франція підтримала Лорана Гбагбо на початку останніх президентських виборів у 2010 р., і ці спільні зусилля допомогли досягти певного рівня стабільності в країні. Однак Франція знову втрутилася після масових заворушень, що відбулися після оголошення результатів виборів. Як і в 2003 році, в 2011 р. Франція направила 150 військових для підсилення свого корпусу перед офіційним приєднанням до місії ООН³⁹.

legislatifs.html#:~:text=à%20certains%20types%20de%20dossiers,de%20résolution%20et%20c onvention%20internationale

³⁷ EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language. *Official Journal of the European Union treaty of lisbon*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT>

³⁸ Saeedy A. European Union approves 2.4 billion euros funding for migration crisis. *Reuters*. URL: <http://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-fundingidUSKCN0QF15Z20150810>

³⁹ Dossiers législatifs. Les dossiers législatifs: official document. URL: <https://www.senat.fr/aide/les-dossiers->

Резолюція Ради Безпеки ООН 1975, прийнята 30 березня 2011 р., закликала всі сторони конфлікту в Кот-д'Івуарі співпрацювати з Оперативною групою ООН (UNOCI) і мати безперешкодний і швидкий доступ до всіх країн. Реалізувати місію Національної миротворчої місії. Конституція була створена під час кризи, яка послідувала за президентськими виборами в Кот-д'Івуарі в 2010 році, коли виникла політична напруженість і гостре суперництво між двома конкурентами, Лораном Гбагбо та Алассаном Отаракою. У резолюції наголошувалося на необхідності вирішення питання шляхом мирних переговорів і виконання рішень ООНКІ⁴⁰.

У квітні 2011 р. гелікоптери «Носорігу», частина французької місії, прийшли на допомогу Операції Об'єднаних націй в Кот-д'Івуарі (ООНКІ), щоб нейтралізувати бронетехніку та важке озброєння, зокрема гармати, міномети і гранатомети. У 2011 р. Франція значно збільшила свій військовий контингент в Кот-д'Івуарі з 300 до 1400 військовослужбовців, щоб зміцнити свою присутність і підтримати стабілізацію ситуації в країні.

Далі, 26 січня 2012 року, президенти Франції і Кот-д'Івуару підписали договір про створення оборонного партнерства між двома країнами. Цей крок визначав глибше військове співробітництво, спрямоване на зміцнення оборонних здібностей Кот-д'Івуару та підтримку стабільності в регіоні в цілому⁴¹. Попри окремі спалахи насильства, ситуація в Кот-д'Івуарі залишається під контролем завдяки внутрішнім силам країни та присутності французьких військових. Відновлення Кот-д'Івуару після військової кризи включає в себе реструктуризацію економіки та відновлення економічних показників, зокрема шляхом збільшення експорту. Країна має значний

legislatifs.html#:~:text=à%20certains%20types%20de%20dossiers,de%20résolution%20et%20convention%20internationale

⁴⁰ Звірігідзе К. Інвестиційний компонент економічної стратегії Франції: глобальні виклики, національна відповідь. *Економічна думка*. 2016. Т. 24, № 2. С. 43.

⁴¹ Dossiers législatifs. Les dossiers législatifs: official document. URL: <https://www.senat.fr/aide/les-dossiers-legislatifs.html#:~:text=à%20certains%20types%20de%20dossiers,de%20résolution%20et%20convention%20internationale>

потенціал у сільському господарстві та добувній промисловості, що є ключовими галузями для відновлення економіки та залучення іноземних інвестицій.

Практично одночасно з операцією в Кот-д'Івуарі Франція спільно з іншими країнами розпочала військову операцію в Лівії після прийняття Резолюції 1973 Радою Безпеки ООН, яка стосувалася силового придушення мирних протестів проти режиму М. Каддафі та захисту цивільного населення. Ця операція отримала назву "Одіссея Світанок".

Військова операція Франції в Лівії була складною і спрямовувалася на забезпечення безпеки цивільного населення та забезпечення гуманітарної допомоги. Проте, результативність цієї операції була предметом обговорень і критики, оскільки вона викликала неочікувані наслідки, включаючи подальшу нестабільність у країні після сверження режиму М. Каддафі.

Аби уникнути повторення помилок, що виникли в США у 2003 р. в ході Іракської кампанії, президент Ніколя Саркозі зробив акцент на зарученні підтримки арабських країн для надання повної легітимності військовій операції в Лівії, яка була започаткована Резолюцією 1973 Ради Безпеки ООН. Ця резолюція передбачала захист цивільного населення від нападів сил каддафістського режиму та забезпечення гуманітарної допомоги.

У цьому контексті 19 березня Саркозі зібрав екстрену нараду арабських лідерів у Парижі з метою отримання їхньої підтримки для негайного використання військових літаків. Ця нарада була спрямована на затвердження утворення безпольотної зони над Лівією, яка мала захистити місто Бенгазі від атак режиму Муамара Каддафі. Щоб буцімто оперативно реагувати на загрозу для цивільного населення, французькі винищувачі розпочали атаку ще до завершення самої наради.

Фактично, Франція здійснила крок, що викликає рефлексію, щодо її намірів легалізувати військове втручання в Лівії та прийняти ситуацію під свій особистий контроль. 19 березня була запущена військова операція, відома як «Операція Харматан». За повідомленнями французького Міністерства

оборони, вже з першого дня було задіяно 19 французьких літаків (8 Rafale, 2 Mirage 2000-5, 2 Mirage 2000 D, 6 літаків-дозаправників Boeing KC 135, один E3F Awacs), два зенітні фрегати та засоби протиповітряної оборони (Jean Bart і Forbin). Протягом трьох днів операції французькі літаки здійснили 55 бойових вильотів і знищили п'ять бронемашин сил Муамара Каддафі. Протягом наступних днів було проведено від 150 до 200 бойових місій.

Незважаючи на ембарго на постачання зброї до Лівії, яке було введено Резолюцією 1973, стало відомо, що Франція постачала легку стрілецьку зброю та боеприпаси племенам берберів, які воювали проти режиму Муамара Каддафі. Ця дія не була узгоджена з іншими країнами-союзницями, Радою Безпеки ООН або НАТО. Міністр оборони Франції, Тієррі Буркар, виправдовував ці дії самообороною для захисту мирного населення від масових репресій⁴².

Гуманітарна інтервенція перетворилася на втручання у внутрішні справи Лівії та завершилася поваленням режиму Муамара Каддафі. Ця операція спричинила ескалацію міжплемінної боротьби, що призвела до дезінтеграції державності Лівії. Під час військової операції, призначеної захистити цивільне населення, за різними оцінками загинуло близько 40 тисяч осіб⁴³.

Приклад військової операції в Малі багато в чому відрізняється. Після здобуття суверенітету перший президент країни Модібо Кейта зумів вивести всі французькі війська з території країни. Вона (держава) також відмовилася підписати угоду про військову співпрацю в 1960-х роках, яка була характерною для багатьох колишніх африканських колоній. Незважаючи на різні спроби Франції досягти певного рівня військового співробітництва, вона змогла підписати угоду про військову співпрацю лише у 1985 р. Цей договір дозволив Франції надавати навчання та технічну допомогу малійській армії.

⁴² Population Statistics. UNHCR: global website. URL: https://popstats.unhcr.org/en/asylum_seekers_monthly

⁴³ Кочубей Ю. Ісламська релігійна думка і проблеми сучасності: Мардінська декларація. *Вісник Львівського університету*. 2011. № 53. С. 122–126.

У січні 2013 р. на прохання віце-президента Малі Д. Траоре, виступу перед Генеральним секретарем ООН П. Гі Муном і президентом Франції Ф. Олландом Франція почала військові дії. Головною метою цього втручання було звільнення терористичних груп і збереження територіальної цілісності Малі. Майже відразу ж французька авіація почала бомбардування бойовиків, одночасно відправивши значну кількість військ на захист столиці Малі Бамако. Зазначимо, що через повільну реакцію міжнародної спільноти та ЕКОВАС Франція оголосила про початок операції «Сервал»⁴⁴.

Вона тривала півтора року і завершилася 14 липня 2014 р., коли Франція офіційно оголосила про її завершення. На зміну цій операції була запущена операція «Бархан», спрямована на боротьбу з тероризмом у країнах Сахеля⁴⁵.

Для здійснення операції «Бархан» було залучено 3000 французьких військових. Ця операція проводиться у співпраці з країнами смуги Сахель-Сахара, такими як Нігер і Чад, Мавританія, Буркіна-Фасо, Малі. В рамках цієї операції використовуються два десятки гелікоптерів, близько двохсот одиниць бронетехніки, біля десятка літаків тактичної і стратегічної авіації, шість БПЛА і три винищувачі з метою забезпечення безпеки та боротьби з тероризмом у цьому регіоні⁴⁶.

Французьке втручання в Малі мало обмежену критику з боку міжнародної спільноти, що впливає з неочікуваної ролі Франції в цьому конфлікті. Франція оперативно розпочала військову операцію майже самотійно, обігнавши ООН і не чекаючи на підтримку своїх партнерів. Військова операція в Малі підтвердила, що Франція виявляє інтереси не лише економічного, але й політичного характеру у регіонах з ісламською

⁴⁴ Кочубей Ю. Ісламська релігійна думка і проблеми сучасності: Мардінська декларація. *Вісник Львівського університету*. 2011. № 53. С. 122—126.

⁴⁵ Dossiers législatifs. Les dossiers législatifs: official document. URL: <https://www.senat.fr/aide/les-dossiers-legislatifs.html#:~:text=à%20certains%20types%20de%20dossiers,de%20résolution%20et%20convention%20internationale>

⁴⁶ Корбен А. Історія ісламської філософії. Харків : Вікторія, 2021. С.284.

популяцією, визначаючи свій вплив у геополітичному просторі⁴⁷.

Франція створює власну військову систему безпеки на території, враховуючи важливість уранових родовищ у Нігері, де діють великі французькі компанії. Це відповідає їхнім інтересам і контрактам. З огляду на нестабільність та вразливість окремих країн, Франція вирішила забезпечити безпеку власними силами шляхом військових та миротворчих операцій. Ці дії свідчать про загальну тенденцію конфліктів у Африці, спричинену впливом партизанських груп, боротьбою за владу та етнічними та релігійними конфліктами. Франція ініціює ці операції, отримуючи майже одноосібний мандат від ООН, що визнає африканські країни територією свого впливу.

Франція, незважаючи на звинувачення у неоколоніалізмі через військову співпрацю з африканськими країнами, забезпечує позитивні наслідки, такі як підготовка військових резервів і розвиток інфраструктури, що дозволяють цим країнам самотійно вирішувати конфлікти.

Однак, Франція не завжди враховує релігійні та етнічні фактори в африканських конфліктах, обмежуючись лише політичними та економічними мотивами, що може призводити до неефективних результатів, як це сталося в Руанді та Центральноафриканській Республіці.

Таким чином, варто відзначити, що Франція продовжує співпрацю з авторитарними лідерами з метою забезпечення стабільності, навіть коли це суперечить заявам про зменшення військової присутності. Внаслідок цього вона формує систему безпеки, залишаючи військовий контингент після завершення операцій, що сприяє стабільності в центральній Африці та захищає свої економічні інтереси, утруднюючи поширення терористичних груп.

⁴⁷ Le droit des étrangers et la réforme de l'asile. Site officiel du Gouvernement. Government: official site. URL: <https://www.info.gouv.fr/action/le-droit-des-etrangeurs-et-la-reforme-de-l-asile>

4.3. Перспективи розвитку зовнішньої політики Франції в контексті протидії ісламському екстремізму

Масові потоки міграції до європейських країн насичені шукачами притулку із країн з авторитарними режимами, такими як Еритрея, а також економічними мігрантами із західноафриканських країн, таких як Малі, Сенегал, Гвінея та Кот-д'Івуар⁴⁸.

Франція, одна з найстаріших імміграційних країн у Європі та світі, стикається з глибокою міграційною кризою, що досягла свого піку під керівництвом уряду Франсуа Олланда. Французька ініціатива її вирішення включала в себе внутрішні реформи процесу надання притулку, адаптації іммігрантів та інтеграції у загальноєвропейську міграційну політику. У 2015 р. до Франції звернулось на офіційний статус більше 337 509 шукачів притулку, а загалом в країні проживає понад 7 мільйонів іммігрантів, що становить близько 12% населення країни⁴⁹.

Головними маршрутами міграції до Франції є напрямки з Азії та Балкан. У 2015 р. азійський напрямок становив понад п'ятдесят відсотків від загальної кількості біженців. З цих країн до Франції прибуло: одна тисяча шістсот п'ятдесят три особи з Сомалі, п'ять тисяч сто десять осіб з Сирії та дві тисячі чотириста п'ятдесят три особи з Афганістану. Статистичні дані підтверджують, що Балканські країни залишаються важливими постачальниками іммігрантів до Європи, зокрема до Франції. Наприклад, кількість шукачів притулку з Албанії становить три тисячі двісті двадцять вісім осіб, а з Сербії (включаючи Косово) – п'ять тисяч двісті шістдесят дев'ять осіб⁵⁰.

Проте складна ситуація з іммігрантами у Франції виникла не лише через

⁴⁸ Корбен А. Історія ісламської філософії. Харків: Вікторія, 2021. С. 289.

⁴⁹ Іслам в його проблемах і трансформаціях : 36. наук. пр. / ред.: А. Арістов, А. Колодний. Київ : Укр. релігієзнавство, 2010. 179 с. URL: http://uars.info/wp-content/uploads/sites/2/2015/09/2010_SV.pdf

⁵⁰ Samuel H. Nicolas Sarkozy says immigrants must accept "your ancestors are the Gauls". *The Telegraph*. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/2016/09/20/nicolas-sarkozy-says-immigrants-should-livelike-the-french/>

зовнішні впливи, а й через не завжди вдалий підхід попередніх президентів. Відкритість до "якості" іммігрантів під час президентства Ж. Ширака призвела до збільшення в країні частки мусульманського населення з менш розвинених країн. Різкі висловлювання щодо іммігрантів та недореалізовані реформи під керівництвом Н. Саркозі знову відсунули на час утворення нової міграційної політики країни.

Зауважимо, що саме за ініціативою Н. Саркозі під час його головування у ЄС був прийнятий ключовий документ, що став визначальним для узгодження міграційної політики країн Європейського союзу – Європейський пакт про імміграцію і притулок. Цей документ спрямований на формування основи для спільної політики ЄС у сфері імміграції та притулку, заснованої на взаємній відповідальності та солідарності між країнами-членами⁵¹.

У сучасній Франції ключовими органами, що вирішують питання міграції, є:

1. Міністерство соціальних справ, праці та солідарності, яке координує роботу організацій і служб, спрямованих на підтримку мігрантів.

2. МВС, що включає Управління з громадянських свобод і Центральне управління прикордонної поліції, відповідальні за контроль міграційних потоків та боротьбу з нелегальною міграцією.

3. МЗС, яке встановлює політику візового режиму та регулює в'їзд іноземців до Франції.

4. Міністерство юстиції, що управляє цивільними справами і спільно з іншими вирішує питання надання громадянства⁵².

У міграційній політиці на середньо- та довгостроковій перспективі, президент Європейської Комісії Ж. Клод Юнкер визначив основні напрямки, серед яких наступні:

⁵¹ Europe Arrivals | Displacement Tracking Matrix. Home | Displacement Tracking Matrix. URL: <https://dtm.iom.int/europe/arrivals>

⁵² Le droit des étrangers et la réforme de l'asile. Site officiel du Gouvernement. Government: official site. URL: <https://www.info.gouv.fr/action/le-droit-des-etrangeurs-et-la-reforme-de-l-asile>

- зменшення мотивації для нелегальної міграції шляхом усунення кореневих причин, що сприяють цьому явищу у країнах поза ЄС;
- збереження життів та зміцнення контролю за кордонами, з особливим акцентом на країни, що межують з ЄС;
- впровадження єдиної європейської системи надання притулку;
- розробка нової політики щодо легальної міграції, спрямованої на залучення кваліфікованих робочих сил, необхідних для економіки країн ЄС, через полегшення процедур в'їзду та визнання кваліфікацій⁵³.

Після підписання Європейським Союзом «Європейського порядку денного по міграції» головний акцент було зроблено на рятуванні людей у Середземному морі шляхом збільшення фінансування операцій Frontex, зокрема «Triton», і залучення до них морських судів держав-членів. Також розглядалися можливості використання французьких містралів як рятувальних суден. Однак усвідомлення необхідності реформування національних законодавств у питаннях, які стосуються розподілу шукачів притулку, системи надання притулку та боротьби з контрабандою людей в Середземному морі, зустрічає на шляху згоди країни ЄС. На жаль, це часто стає перешкодою для ефективної реалізації загальноєвропейської політики безпеки і оборони. З огляду на те, що країни ЄС, розташовані безпосередньо на маршруті міграції, несуть найбільше відповідальності в умовах сучасної міграційної кризи, Європейська комісія затвердила виділення допомоги в розмірі 2,4 мільярдів євро для Італії та Греції з Фонду надання притулку, міграції та інтеграції, а також з Фонду внутрішньої безпеки⁵⁴.

Франція, розуміючи своє колоніальне минуле протягом останніх десятиріч, активно приймала мігрантів із своїх колишніх колоній, намагаючись сприяти їхній адаптації та інтеграції в контексті політики

⁵³ Théas A. Immigration : les dangers d'une loi irresponsable votée en catimini. *Lefigaro*. URL: <https://www.lefigaro.fr/vox/politique/2016/02/19/31001-20160219ARTFIG00300-immigrationles-dangers-d-une-loi-irresponsable-votee-en-catimini.php>

⁵⁴ Звірігідзе К. Інвестиційний компонент економічної стратегії Франції: глобальні виклики, національна відповідь. *Економічна думка*. 2016. Т. 24, № 2. С. 45.

мультикультуралізму. Цей підхід істотно вплинув на структуру імміграційного процесу у Франції, а також зберіг значний культурний вплив у країнах Магрибу та північно-західної Африки. Поняття "інтеграція мігрантів" охоплює кілька аспектів. В першу чергу, це асиміляція, коли вимагається від мігрантів повне вбудовання у приймаюче суспільство, включаючи відмову від усього, що робить їхню культурну або соціальну ідентичність унікальною. По-друге, це культурна адаптація, де мігранти зберігають елементи своєї культурної спадщини, але адаптуються до нових умов життя. По-третє, інтеграція може визначатися як структурна адаптація, коли мігранти інтегруються у приймаюче суспільство настільки, що практично не відрізняються від місцевих жителів за соціально-економічними показниками, хоча культурні особливості можуть залишатися в тіні⁵⁵.

Так, варто зауважити, що потоки нелегальних мігрантів часто виникають у регіоні через неадекватність зовнішньої політики Франції у відповідь на збільшення кількості мігрантів та виклики, що виникають через військові конфлікти чи економічну нестабільність. Невдалий підхід призводить до загострення внутрішнього конфлікту. Особливо постраждали від потоку мігрантів країни Південної Європи, які мають вихід до Середземного моря. Таким чином, скорочення потоку нелегальних мігрантів до Франції та Європи є викликом для ЄС, його систем безпеки та згуртованості зовнішньої політики європейських держав. За різними оцінками, три з чотирьох африканців з Марокко, Тунісу, Алжиру, Лівії, країн Африки на південь від Сахари та Мавританії мігрують через Лівію, а третина – через Алжир і Марокко⁵⁶.

Протягом тривалого часу Лівія контролювала міграційні потоки з континенту, отримуючи за це фінансову компенсацію від ЄС та укладаючи

⁵⁵ Dossiers législatifs. Les dossiers législatifs: official document. URL: <https://www.senat.fr/aide/les-dossiers-legislatifs.html#:~:text=à%20certains%20types%20de%20dossiers,de%20résolution%20et%20convention%20internationale>

⁵⁶ Chronologie: histoire de l'immigration en dates. URL: <http://www.vie-publique.fr/politiques-publiques/politique-immigration/chronologieimmigration//>

партнерські угоди з європейськими країнами, що межують з Середземним морем. Однак військова операція в Лівії призвела до порушення угод з ЄС та спричинила зростання міграційного потоку. Навіть виділення 25 мільйонів євро на освіту, охорону здоров'я та зміцнення демократії у 2012 році не принесло очікуваних результатів⁵⁷.

У 2014 році, за даними Управління Верховного комісара у справах біженців, кількість запитів на надання притулку в країнах ЄС зросла на 25 відсотків порівняно з 2013 роком. У першому півріччі 2014 року на його береги в Італії висадилося понад 87 тис. осіб⁵⁸, а вже у 2015 році за цей же період прибуло 137 тис. біженців⁵⁹. Збільшення кількості іммігрантів створює дві проблеми.

По-перше, це питання викликає конфлікти між Францією та Італією, між Францією та Британією, тому що вони пов'язані з портовими містами, через які країни намагаються видворити мігрантів.

По-друге, радник уряду Лівії Абдул Басіт Харун вважає, що бойовики «Ісламської держави» можуть потрапити до Європи під виглядом біженців. Крім того, основною проблемою є те, що мігранти часто прибувають без або з підробленими документами, що ускладнює перевірку їх особи. ЗМІ повідомляли про ситуації, коли терористичні організації використовували шляхи міграції, щоб переправляти своїх прихильників до Європи під виглядом біженців. У 2014 році Франція приєдналася до міграційної операції Triton, щомісячний бюджет якої становить 2,9 млрд. євро, і виділила необхідне

⁵⁷ Звірігідзе К. Інвестиційний компонент економічної стратегії Франції: глобальні виклики, національна відповідь. *Економічна думка*. 2016. Т. 24, № 2. С. 46.

⁵⁸ Dossiers législatifs. Les dossiers législatifs: official document. URL: <https://www.senat.fr/aide/les-dossiers-legislatifs.html#:~:text=à%20certains%20types%20de%20dossiers,de%20résolution%20et%20convention%20internationale>

⁵⁹ Théas A. Immigration : les dangers d'une loi irresponsable votée en catimini. *Lefigaro*. URL: <https://www.lefigaro.fr/vox/politique/2016/02/19/31001-20160219ARTFIG00300-immigrationles-dangers-d-une-loi-irresponsable-votee-en-catimini.php>

технічне обладнання для її проведення⁶⁰.

У серпні 2015 року Європейська комісія вирішила виділити 6 мільйонів євро гуманітарної допомоги мігрантам, біженцям та іншим уразливим верствам населення, які постраждали від конфлікту в Лівії⁶¹.

Європа, проводячи операції в Лівії для захисту цивільного населення, виявилася невідповідною до тривалості та наслідків конфлікту. Основна проблема управління хвилею міграції полягає в тому, що Франція та інші країни зосереджуються на боротьбі з наслідками, не звертаючи уваги на корені проблеми. Зовнішня політика Франції визначається переважно таємними угодами з колоніальним минулим, які, хоч і фактично надають незалежність країнам, насправді дозволяють Франції зберігати вплив. Ці угоди призначені для досягнення політичних та економічних цілей, забезпечуючи Франції вплив у своїх колишніх колоніях. Ісламський аспект у французькій політиці зумовлений бажанням контролювати території в Африці та на Близькому Сході.

Варто також зазначити, що Франція використовувала військові операції для зміни політичної лояльності в країнах, де присутній ісламський фактор, що зумовлює внутрішні конфлікти, як наприклад, загроза захоплення влади ісламістськими бойовиками у Малі. Цей релігійний аспект виступає лише номінальною причиною втручання. Французькі інтереси в цьому регіоні часто суперечать інтересам африканських та близькосхідних країн, і використання ресурсів одних держав для забезпечення впливу і потужності інших. Франція забезпечує собі контроль над сировинною базою і підтримку у міжнародних відносинах, але часто недооцінює проблеми країн, де здійснює військові операції, або переоцінює свої можливості впливу на конфлікти. Це призвело

⁶⁰ Dossiers législatifs. Les dossiers législatifs: official document. URL: <https://www.senat.fr/aide/les-dossiers-legislatifs.html#:~:text=à%20certains%20types%20de%20dossiers,de%20résolution%20et%20convention%20internationale>

⁶¹ Рейтинг країн за рівнем ВВП по ПКК. *International Monetary Fund*. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/>

до зростаючого числа нелегальних міграцій, а також свідчить про невдачі французької дипломатії у досягненні своїх цілей.

Франція втручається лише в країни, які вона вважає політично слабкими або мають стратегічне значення через їхні ресурси. Співпраця у ядерних програмах підкреслює, що регіональні лідери завдяки нарощеній військовій силі можуть виходити з-під контролю, стаючи незалежними гравцями і потенційною загрозою для міжнародного миру й безпеки. Навіть коли Франція та інші європейські держави декларують свої ідеали миру і демократії у регіоні та надають допомогу, вони завжди враховують інтереси самостійних держав, які зміцнюють свою незалежність.

Таким чином, було проаналізовано розгортання ісламського екстремізму та терористичні акти у Франції у XXI ст. Визначено різні погляди на визначення екстремізму. Так, вчені визначають ісламський екстремізм як політичний рух, що має на меті надання впливу на процес державного та суспільного розвитку виходячи з власних релігійно-правових норм. В основі теоретичних побудов ісламських екстремістів лежить переконання, що сучасне мусульманське суспільство втратило свій ісламський характер. Доведено що саме проблема екстремізму є важливою для Французької Республіки, зважаючи на специфіку її зовнішньої політики.

ВИСНОВКИ

Таким чином, отримані результати магістерського дослідження надають змогу зробити наступні висновки теоретико-практичного характеру та запропонувати такі рекомендації:

– визначено термінологічне визначення ісламського чинника у контексті французької зовнішньої політики. Так, серед українських дослідників було виокремлено тих науковців, які аналізували ісламський чинник у розрізі політики ЄС. Особливу увагу приділено заходам держави для підтримки секуляризму, контролю релігійного впливу та управління міграційними потоками. Також досліджували причини, перебіг і наслідки міграційної кризи в ЄС з акцентом на її вплив на Францію. Крім цього, автори розглядали роль Франції в миротворчих місіях та операціях ООН. У статтях науковці аналізують участь Франції в міжнародних миротворчих зусиллях, спрямованих на стабілізацію конфліктів в арабо-мусульманських країнах. Також українські дослідники розглядають концепцію колективної безпеки як фундаментального принципу підтримання стабільності у світі.

– досліджено джерельну базу дослідження. Всі джерела було поділено на декілька груп. Перша група – Міжнародні угоди та рішення. До цієї групи було віднесено декларації, конвенції, резолюції тощо. Так, наприклад можна віднести Декларацію ООН про права людини, Європейська конвенція з прав людини, Стамбульську конвенцію Ради Європи, Конвенцію про статус біженців, Міжнародну конвенцію про боротьбу з фінансуванням тероризму, Резолюцію Ради Безпеки ООН 1373 (2001 року) тощо. Законодавчі акти Франції також були розглянуті. Серед них можна виокремити Закон про боротьбу з тероризмом і фінансуванням терористичної діяльності (2017 року). Закон про боротьбу з сепаратизмом (2021 року), Кодекс внутрішньої безпеки Франції, Закони про надзвичайний стан (2015 – 2017 рр.). Наступною групою

джерел є постанови та стратегія уряду Франції. До них відносять Національний план протидії радикалізації, Стратегія кібербезпеки Франції, тощо. Наступна група офіційні сайти. Перш за все було відзначено сайт міністерства зовнішньої політики Франції, Міжнародної організації з міграції (ІОМ). Крім цього були також проаналізовані статистичні звіти, які виокремлено в окрему групу.

– розглянуто теоретико-методологічні засади дослідження. Автор використав багатоаспектний підхід дослідження, який включає системні, інституційні, аксіологічні та комплексні перспективи, що дозволяє поглиблено та багатоаспектно розглядати аналізовану проблему. Було досліджено та розглянуто детально кожен з підходів. Окрім цього, для проведення даного дослідження було використано різні методи і методологічні підходи, що дозволяють здійснити глибокий та всебічний аналіз проблеми. Так, можна виокремити такі методи як аналіз і синтез, дедукція та індукція, теоретичне узагальнення, аналіз документальних джерел і літератури, статистичний і порівняльний аналіз, описово-хронологічний метод, геополітичний аналіз, компаративний метод, ретроспективний аналіз, контент-аналіз, а також методи узагальнення, групування та кейс-метод. Так, завдяки проведеному дослідженню автором було описано та проаналізовано ключові моменти, що дозволили здійснити дослідження впливу ісламського чинника на зовнішню політику Франції.

– вивчено зовнішні фактори ісламського напрямку французької зовнішньої політики. У результаті дослідження зовнішніх чинників, що впливають на ісламський вектор французької зовнішньої політики, з'ясовано, що ключову роль у його формуванні відіграють такі фактори, як загострення міжнародної терористичної загрози, активність ісламістських рухів у країнах Північної Африки та Близького Сходу, а також геополітичні інтереси Франції у регіоні. Крім того, важливим чинником виступає міграційна політика ЄС та тісна взаємодія Франції з міжнародними партнерами у сфері безпеки. Зовнішній тиск з боку глобальних викликів змушує Францію адаптувати свою

політику, балансуючи між боротьбою з екстремізмом і дотриманням прав людини, що формує особливу динаміку у відносинах із мусульманським світом.

– розглянуто інтеграційну політику щодо іммігрантів-мусульман, як внутрішній фактор зовнішньої політики Франції. Виявлено, що успішна інтеграція цієї групи сприяє стабілізації внутрішнього середовища та створює позитивну основу для зовнішньополітичних рішень. Результати аналізу свідчать, що залучення мусульманської спільноти до активного громадського життя допомагає зменшити соціальну напругу, запобігти радикалізації та посилити національну згуртованість. Впровадження інклюзивних інтеграційних механізмів не лише сприяє внутрішній гармонії, але і зміцнює позиції Франції на міжнародній арені, дозволяючи країні формувати більш збалансований і гнучкий зовнішньополітичний курс.

– визначено сучасні тенденції міграційної політики Франції. Останні роки характеризуються посиленням контролю над міграційними потоками, зростаючою увагою до питань безпеки та прагненням до збереження республіканських цінностей. Уряд Франції намагається поєднати принципи гуманізму з жорсткішими підходами до регулювання імміграції, що проявляється у впровадженні нових законодавчих ініціатив, спрямованих на боротьбу з нелегальною міграцією, удосконаленні процедур надання притулку та інтеграції новоприбулих. Водночас спостерігається прагнення забезпечити кращу адаптацію іммігрантів до французького суспільства через акцент на секуляризмі, мовній інтеграції та громадянській освіті. Ці тенденції формують нову модель міграційної політики, яка прагне збалансувати соціальну єдність, економічні інтереси та національну безпеку.

– досліджено вплив подій «Арабської весни» на французо-арабські міграційні відносини. Встановлено, що хвиля революційних змін у країнах Північної Африки та Близького Сходу призвела до значного зростання кількості біженців і мігрантів, які шукали притулку в європейських країнах, зокрема у Франції. Цей процес виявив слабкі місця французької міграційної

системи, змусив уряд переосмислити підходи до прикордонного контролю, гуманітарної допомоги та інтеграції. Події «Арабської весни» також посилили політичні дискусії всередині Франції щодо ролі ісламу, міграції та національної ідентичності, що, у свою чергу, вплинуло на формування більш вибіркової та зорієнтованої на безпеку міграційної політики. У результаті Франція зміцнила співпрацю з країнами походження мігрантів і посилила контроль над імміграційними процесами, зокрема в контексті боротьби з тероризмом і незаконною міграцією.

– проаналізовано феномен ісламського екстремізму. Для ефективної боротьби з екстремізмом і тероризмом, що використовує релігійні підстави, необхідно усвідомлення того, що екстремізм і тероризм так само, як і злочинність, виростають із самого суспільства та розвиваються разом з ним. Вони іманентні суспільству, отже, їхнє повне викорінення неможливе. Екстремізм і тероризм можуть бути лише локалізовані за рахунок завчасного усунення умов та факторів, що їх породжують.

– досліджено участь Франції у військових та миротворчих операціях в країнах ісламського світу. Варто відзначити, що Франція продовжує співпрацю з авторитарними лідерами з метою забезпечення стабільності, навіть коли це суперечить заявам про зменшення військової присутності. Внаслідок цього вона формує систему безпеки, залишаючи військовий контингент після завершення операцій, що сприяє стабільності в центральній Африці та захищає свої економічні інтереси, утруднюючи поширення терористичних груп.

– розглянуто перспективи розвитку зовнішньої політики Франції в контексті протидії ісламському екстремізму. Було проаналізовано розгортання ісламського екстремізму та терористичні акти у Франції у XXI ст. Визначено різні погляди на визначення екстремізму. Так, вчені визначають ісламський екстремізм як політичний рух, що має на меті надання впливу на процес державного та суспільного розвитку виходячи з власних релігійно-правових норм. В основі теоретичних побудов ісламських екстремістів лежить

переконавання, що сучасне мусульманське суспільство втратило свій ісламський характер. Доведено що саме проблема екстремізму є важливою для Французької Республіки, зважаючи на специфіку її зовнішньої політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

Міжнародні угоди та рішення

1. Декларація прав людини ООН (1948). *Генеральна Асамблея ООН від 10 грудня 1948 р.: офіційна сторінка.* URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml
2. Dublin II Regulation. *Council Regulation (EC) No 343/2003 of 18 February 2003: official document.* URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legissum:l33153>
3. Європейська конвенція з прав людини. *Європейський суд з прав людини: офіційний документ.* URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ukr
4. Конвенція про статус біженців (1951). *Верховна Рада України. Законодавство.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text
5. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999). *Верховна Рада України. Законодавство.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text
6. Резолюція Ради Безпеки ООН 1373 (2001). *Рада безпеки ООН: офіційна сторінка.* URL: https://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/res_1373_russian.pdf
7. Резолюція Ради Безпеки ООН 2178 (2014). *Рада безпеки ООН: офіційна сторінка.* URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n14/548/01/pdf/n1454801.pdf>
8. Резолюція Ради Безпеки ООН № S/RES/338 (1973). *Рада безпеки ООН: офіційна сторінка.* URL: [https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B8_%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B8_%D0%9E%D0%9D_%E2%84%96_S/RES/338_\(1973\)](https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%BB%D1%8E%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B8_%D0%91%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D0%B8_%D0%9E%D0%9D_%E2%84%96_S/RES/338_(1973))

9. Стамбульська конвенція Ради Європи (2011). *Верховна Рада України. Законодавство*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text
10. A European agenda on migration. *European Commission: official document*. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/networks/european-migration-network-emn/emn-asylum-and-migration-glossary/glossary/european-agenda-migration_en
11. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. *European Union: official document*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT>

Законодавчі акти Франції

12. Закон про боротьбу з сепаратизмом (2021). *LOI n° 2021-1109 du 24 août 2021 confortant le respect des principes de la République: official document*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/dossierlegislatif/JORFDOLE000042635616/>
13. Закон про боротьбу з тероризмом і фінансуванням терористичної діяльності (2017). *LOI n° 2017-1510 du 30 octobre 2017 renforçant la sécurité intérieure et la lutte contre le terrorisme: official document*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000035932811/>
14. Закони про надзвичайний стан (2015–2017). *LOI n° 2015-1501 du 20 novembre 2015 prorogeant l'application de la loi n° 55-385 du 3 avril 1955 relative à l'état d'urgence et renforçant l'efficacité de ses dispositions: official document*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000031500831>
15. Кодекс внутрішньої безпеки Франції. *Code de la sécurité intérieure (01.07.2015): official document*. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000025503132/
16. Dossiers législatifs. *Les dossiers législatifs: official document*. URL: <https://www.senat.fr/aide/les-dossiers-legislatifs.html#:~:text=à%20certains%20types%20de%20dossiers,de%20résolution%20et%20convention%20internationale>

Постанови та стратегії уряду Франції

17. Національний план протидії радикалізації. *Plan national de prévention de la radicalisation, 2018: official document*. URL: <https://www.cipdr.gouv.fr/plan-national-prevention-radicalisation/>
18. Стратегія кібербезпеки Франції: враховує заходи щодо боротьби з онлайн-пропагандою екстремізму. *France 2030: la stratégie nationale pour la cybersécurité s'enrichit d'un nouvel appel à projets visant à renforcer l'offre française et européenne en cybersécurité: official document*. URL: <https://cyber.gouv.fr/sites/default/files/document/Communiqué%20de%20presse%20-%20Lancement%20AAP%20national%20NCC-FR%202024.pdf>
19. Development – «France commits to the South» programme. *French Ministry of Foreign Affairs and International Development*. 10 March 2015: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/the-ministry-and-its-network/implementing-agencies-of-the-ministry/article/development-assistance>
20. Minister of the Interior. *Ministre de l'Intérieur, Statistiques 2019 des actes antireligieux, antisémites, racistes et xenophobe*, 26 January. Communiqué de presse de Christophe Castaner et de Laurent Nuñez. URL: <https://www.interieur.gouv.fr/Actualites/Communiqués/Statistiques-2019-des-actes-antireligieux-antisemites-racistes-et-xenophobes>

Офіційні сайти

21. Офіційний сайт міністерства зовнішньої політики Франції. *Міністерство зовнішньої політики Франції: офіційний сайт*. URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/>
22. Asylum, Migration and Integration Fund (AMIF) 2021-2027. *EU Migration: official site*. URL: https://www.eu-migrationsfonds.de/EN/AMIF/amif_node.html
23. Le droit des étrangers et la réforme de l'asile. *Site officiel du Gouvernement*. URL: <https://www.info.gouv.fr/action/le-droit-des-etrangers-et-la-reforme-de-l-asile>

24. La France à l'action face à la crise migratoire. *Government: official site*. URL: <https://www.info.gouv.fr/la-france-a-l-action-face-a-la-crise-migratoire-2817>
25. The Displacement Tracking Matrix. *IOM UN Migration: official site*. URL: <https://dtm.iom.int/europe/arrivals>

Статистичні звіти

26. Рейтинг країн за рівнем ВВП по ПКС. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/>
27. Франція. Імпорт и Експорт. Весь світ. Всі товари Вартість (дол. США) и Зміна вартості, г/г (%) 2011 – 2022. TrendEconomy Портал відкритих даних. URL: <https://trendeconomy.com/data/h2/France/TOTAL>
28. 108.4 million people worldwide were forcibly displaced. UNHCR global website. URL: <https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-are/figures-glance>
29. Population Statistics. UNHCR: global website. URL: https://popstats.unhcr.org/en/asylum_seekers_monthly

Публікації ЗМІ

30. Герасимчук А. Європа під ударом: що стоїть за новою хвилею ісламістських терактів. *Європейська правда: веб-сайт*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/11/5/7116133/>
31. Думанська М.О. У ЄС вперше застосували механізм розподілу біженців. веб-сайт. *У фокусі: веб-сайт*. URL: <https://www.dw.com/uk/у-євросоюзі-вперше-застосували-механізм-розподілу-біженців/a-51388595>
32. Майданюк В.Н. Чому Франція страждає від терактів?. *Вголос: вебсайт*. URL: http://vgolos.com.ua/articles/chomu_frantsiya_strazhdaie_vid_teraktiv_221699.html
33. Між амбіціями та реальністю: зовнішня політика Франції за президентства Макрона. *Adastra: вебсайт*. URL:

<https://adastra.org.ua/blog/mizh-ambiciyami-ta-realnistyu-zovnishnya-politikafranciyyi-za-prezidentstva-makrona>

34. Назаренко Р. Зрозуміти іслам: як підійти до вивчення Близького Сходу. *Українська правда*: веб-сайт. URL:

<https://life.pravda.com.ua/columns/2020/05/14/240990/>

35. Сааков В. Парламент Франції посилив міграційне законодавство. *В фокусі*. URL: <https://www.dw.com/uk/parlament-francii-posiliv-migracijne-zakonodavstvo/a-67773955>

36. Саган О. Релігія як чинник міждержавних відносин. *Релігійно-інформаційна служба України*. URL: https://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/41025/

37. Arab Spring Media Monitor Report: One Year of Coverage. *The USC Center on Public Diplomacy*. March 2012. URL: http://uscpublicdiplomacy.org/pdin_monitor_article/arab_spring_media_monitor_report_one_year_of_coverage

38. Chronologie: histoire de l'immigration en dates. *Vie-publique*. URL: <http://www.vie-publique.fr/politiques-publiques/politique-immigration/chronologieimmigration/>

39. EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language. *Official Journal of the European Union treaty of lisbon*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT>

40. France and the Arab spring: an opportunistic quest for influence. *Mikail B*. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/133447/WP110_France_and_arab_spring.pdf

41. France's Foreign and Security Policy under President Macron. *SWP Berlin*. URL: <https://www.swpberlin.org/10.18449/2021RP04/>

42. Islamophobia in Europe for the year 2023. *Collective for Countering Islamophobia in Europe*. 2024. URL: <https://ccieurope.org/wp-content/uploads/2021/02/report-ccie-2023.pdf>

43. La France: une plateforme industrielle et commercial entre l'Europe et l'Afrique. *BussinesFrance*. URL: <http://invest.businessfrance.fr/wp-content/uploads/2016/05/Fiche-Hubafrique-V3.pdf>
44. Le Monde avec AFP. Migrants : plus de 10 000 morts en Méditerranée depuis 2014, selon l'ONU. *Le Monde.fr*. URL: https://www.lemonde.fr/international/article/2016/06/07/migrants-plus-de-10-000-morts-en-mediterranee-depuis-2014-selon-l-onu_4940967_3210.html
45. LOI n 2024-42 du 26 janvier 2024 pour contrôler. *l'immigration, améliorer l'intégratio*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000049040245>
46. Muslims in European Politics. *Euro-islam*. URL: <http://www.euro-islam.info/key-issues/political-representation>
47. Pew Research Center 5 facts about the Muslim population in Europe. *Pewresearch*, 29 November URL:: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/11/29/5-facts-about-the-muslim-populationin-europe/>
48. Samuel H. Nicolas Sarkozy says immigrants must accept "your ancestors are the Gauls". *The Telegraph*. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/2016/09/20/nicolas-sarkozy-says-immigrants-should-livelike-the-french/>
49. Schmitt O. Remembering the French War in Afghanistan. *Work on the Rocks*. 10.09.2018. URL: [https:// warontherocks.com/2018/09/remembering-the-french-war-in-afghanistan/](https://warontherocks.com/2018/09/remembering-the-french-war-in-afghanistan/)
50. Shabani A. France to Tighten Citizenship Rules From January 2026. *Schengen visa info*. URL: <https://schengenvisainfo.com/news/france-to-tighten-citizenship-rules-from-january-2026/>
51. Soeren Kern 'Why France Was So Keen to Attack Libya,. *Stonegate*. 2012. URL: www.stonegateinstitute.org/1983/france-libya-attack
52. Steven Erlanger 'France Will Take Full NATO Membership Again, With Greater Military Role,. *The New York Times*. 11 March 2009. URL: <https://www.cicerofoundation.org/wp->

content/uploads/Marcel_H_Van_Herpen_SARKOZY_FRANCE_AND_NATO.pdf

53. Tazamal M. Islamophobia won the French elections. *The New Arab*. 04.05.2022. URL: <https://www.newarab.com/opinion/islamophobia-won-french-elections>
54. Théas A. Immigration : les dangers d'une loi irresponsable votée en catimini. *Lefigaro*. URL: <https://www.lefigaro.fr/vox/politique/2016/02/19/31001-20160219ARTFIG00300-immigrationles-dangers-d-une-loi-irresponsable-votee-en-catimini.php>
55. Trends and Challenges in Professional Immigration to France in 2025. *Franch-Ameerican chamber of commerce*. URL: <https://faccnyc.org/trends-and-challenges-in-professional-immigration-to-france-in-2025/>
56. What are France's priorities in Syria?. *France Diplomacy*. 2020. URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/syria/war-in-syria-understanding-france-s-position/>
57. Yao, Xuedan The French policy of immigrant integration: Return to laïcité, CES Working Papers, Alexandru Ioan Cuza University of Iasi. *Centre for European Studies, Iasi*, 2022. № 14, Iss. 1, pp. 69-84. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/286671/1/1814199896.pdf>
58. Zada Kh., Irfan M. Nurul Negotiating Sharia in Secular State: A Case Study in French and Germany. *Samarah: Jurnal Hukum Keluarga dan Hukum Islam*. 2021. №1. URL: <https://jurnal.ar-raniry.ac.id/index.php/samarah/article/view/9753>
59. Caeedy A. European Union approves 2.4 billion euros funding for migration crisis. *Reuters*. URL: <http://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-fundingidUSKCN0QF15Z20150810>

ЛІТЕРАТУРА

Словники

60. Етимологічний словник української мови: у 7 т.: т.1: А-Г / Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР ; укл.: Р.В. Болдирев та ін ; редкол.: О.С. Мельничук (гол. ред.) та ін. К. : Наукова думка, 1982. 632 с.

Статті

61. Бромлі М. Політика експорту озброєнь до держав, що зазнали впливу «Арабської весни». *Щорічник СІПРІ 2012: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека*. К. : Заповіт, 2013. С. 256-260.
62. Брусиловська О.В. Ісламський чинник у політиці країн ЄС: приклад Франції. *Research gate* URL: https://www.researchgate.net/publication/332465706_ISLAMSKIJ_CINNIK_U_POLITICI_KRAIN_ES_PRIKLAD_FRANCIJ
63. Буга Я. Мусульманська імміграція у Франції: ретроспективний погляд і проблема сучасної інтеграції. *Науковий вісник*. Одеса: ОНЕУ, 2012. № 22 (174). С. 143-155.
64. Вовчук Л., Чайка В. Ісламський чинник як детермінанта зовнішньої політики та безпеки Франції на сучасному етапі. *Старожитності Лукомор'я*. 2025. №2 (29). С. 228 – 238. DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2025.2.344>
65. Волошенюк О. Переваги і недоліки політики мультикультуралізму. *Forum Prava*, 2019. 56(3). С. 6–12
66. Гаврилова Н.В., Чінякова М.В. Міграційна криза в ЄС та її наслідки для Франції. *Вісник Маріупольського державного університету*. Сер.: Історія. Політологія. 2017. №19. С.97 – 105.
67. Гоголь К.В. Іслам як чинний цивілізаційного вибору Європи: реальність та перспективи. *Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики 2020*: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: НАУ, 2020. С. 318-325.

68. Джуліані Ж.-Д. Розчаровані європейці, або як Франція дивиться на кризу в Європі. *Зовнішні справи: Суспільно-політичний журнал*. 2013. № 6. С. 19.
69. Захарченко А. Аналіз ефективності міжнародного посередництва в арабсько-ізраїльському конфлікті на сучасному етапі: досвід для України. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 3 (8). С. 240–249.
70. Захарченко А. М. «Арабська весна» у дзеркалі Європейських ініціатив. *Зовнішні справи*. 2011. № 3. С. 26–30. URL: <http://od.niss.gov.ua/articles/464>
71. Звірігідзе К. Інвестиційний компонент економічної стратегії Франції: глобальні виклики, національна відповідь. *Економічна думка*. 2016. Т. 24, № 2. С. 43-49.
72. Константинова Ю.О. Зовнішня політика Франції за Емманюеля Макрона. *Міжнародні відносини*. 2020. С. 151-154.
73. Коппель О. А. Теоретичні моделі дослідження глобальних політичних процесів. *Вісник Київського Національного університету ім. Т. Шевченка*. Міжнародні відносини. 2005. № 31/32. С. 4-7.
74. Кочубей Ю. Ісламська релігійна думка і проблеми сучасності: Мардінська декларація. *Вісник Львівського університету*. 2011. № 53. С. 122–126.
75. Кочубей Ю. Сьогодні неможливо визначити кордони ісламського світу, – Юрій Кочубей. *Іслам в Україні*. URL: <https://islam.in.ua/ua/islamoznavstvo/sogodni-nemozhlyvo-vyznachyty-kordony-islamskogo-svitu-yuriy-kochubey>
76. Куцюруба О.І. Ісламський виклик європейській системі безпеки. *Проблеми міжнародних відносин*. 2013. №7. С. 94-107 URL: <http://vmv.kymu.edu.ua/series/vipusk7/8.pdf>
77. Леснянська-Дошак А. Основні поняття міжкультурного підходу у франкомовному науковому дискурсі. *Молодь і ринок*. №2 (157), 2018. С. 137 – 140.

78. Ляпіна Л.А. Мультикультуралізм як соціокультурний феномен сучасності : амбівалентність підходів. *International scientific and practical conference world science*. 2018. № 4 (32), № 9. С. 11-15.
79. Макух В. Політика добросусідства ЄС щодо Арабського Магрибу: досвід для України. *Стратегічні пріоритети: науково-аналітичне видання*. 2007. № 2 (3). С. 59 – 66.
80. Малиновська Н.В. Внутрішні детермінанти зовнішньої політики французької республіки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. №122. С. 62 – 71.
81. Малиновська Н.В. Роль Франції в миротворчих місіях та операціях ООН в арабо-мусульманському світі. *Міжнародні відносини*. Серія «Політичні науки». 2016. С. 50–57.
82. Несправа М.В. Три сценарії розвитку ісламу в Європі. *Гілея: зб. наук. праць*. 2017. № 126. С. 296–299
83. Оврамець М. Проблеми співробітництва країн ЄС у сфері міграційної політики. *Дослідження світової політики. Зб. наук. праць*. Київ, 2012. № 2 (59). С. 117-132.
84. Петряєв О.С. Ісламський фундаменталізм як загроза національній безпеці Франції. *Регіональні студії*. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/38/8.pdf> DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2024.38.6>.
85. Примуш Р. Система колективної безпеки як основа національної та міжнародної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 5-6. С. 71-75.
86. Седляр Ю.О. Теоретичні засади дослідження релігійного фактора у міжнародних відносинах. *Наукові праці. Сер. : Політологія*. 2009. Т. 110, № 97. С. 165-170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2009_110_97_34
87. Сердюк О. О. Глобалізація релігії: вплив на міжнародні відносини. *Релігія і фундаментальна наука в добу глобалізації*. 2020. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2020/4/45.pdf> DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.4.43>

88. Сизонюк В.Є. Проблема іміджу ісламських держав у сучасних міжнародних відносинах. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2020. №12. С.120 – 124.
89. Стратюк В.І. Релігія як фактор впливу на сучасні міжнародні відносини. *Молодий вчений*. № 11 (38). 2016. С. 152–156.
90. Толстов С. Особливості формування концепції зовнішньої політики Франції (2017-2023 рр.). *Конфронтація та співробітництво в міжнародних відносинах: теорія і практика* : збірник наукових праць / За заг. ред. канд. іст. наук, доц. С.В. Толстова. К. : Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2023. С. 27 – 53.
91. Ціватий В. Г. Історичні, концептуальні та інституційні особливості національної безпеки Франції: політико-дипломатичний вимір. *Foreign Affairs*. URL: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertnadumka/view/article/istorichnikonceptualni-ta-instituciini-osoblivosti>
92. Чайка В. В. Ісламський чинник у політиці країн ЄС: приклад Франції. *Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів XXI століття: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Житомир, 7–8 грудня 2023 р.). С. 534-537. URL: http://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8358/1/ТЕЗИ_НБ.pdf
93. Чайка В. В. Історичний фон: аналіз розвитку протидії ісламському екстремізму у Франції. *Українська національна ідея в сучасному міждисциплінарному дискурсі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (XXXVII Харківські політологічні читання, м. Харків, 27 вересня 2024 р.). С. 82–84. URL: https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=5498&download_id=1939&srsId=AfmBOop_P2IMZb3O7IJhcv9rO2Hlv432vVzmYed8BhbhUfUQK8vVu7OH
94. Чайка В. В. Мусульманська спільнота у Франції: інтеграція та адаптація. *Політичні трансформації сучасного суспільства: матеріали V Всеукраїнської*

- науково-практичної конференції (м. Полтава, 22 лютого 2024 р.). С. 204-207.
URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi80/0060340.pdf>
95. Чайка В. В. Участь Франції у військових і миротворчих операціях в ісламізованих країнах Африки: приклад Руанди. *Могилянські читання–2024: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти: матеріали XXVII Всеукраїнської щорічної науково-практичної конференції* (м. Миколаїв, 6–10 листопада 2024 р.). С. 127-130.
URL:
<https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2505/1/Соціальні%20науки%20та%20журналістика.pdf>
96. Чайка В. В. Шляхи забезпечення ефективності зовнішньої політики Франції в контексті протидії ісламському екстремізму. *Ольвійський форум – 2024: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі: матеріали XXI Міжнародної наукової конференції* (м. Миколаїв, 20–23 червня 2024 р.). С. 57-60. URL:
<https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2338/1/ОФ-2024.%20Актуальні%20проблеми%20міжнародних%20відносин.pdf>
97. Чекаленко Л. Д. Національна безпека Франції: концептуальна складова, механізми реалізації. *Міжнародні відносини*. 2015. Серія : Політичні науки. № 6. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2530/2254
98. Шамраєва В. Основні теоретичні підходи до дослідження еволюції концепту міжнародна безпека. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Міжнародні відносини. Економіка. Краєзнавство. Туризм*. № 8. 2018. С. 88-94.
99. Швед В. Арабська революція як вияв цивілізаційно-культурного ренесансу арабського світу. *Електронний журнал «Ісламознавчі студії»*. Науковий альманах. Пробний випуск. К., 2013. С. 46–51. URL: <http://islam.in.ua/ua/islamoznavstvo/almanah-islamoznavchi-studiyi>
100. Швед В. Основні моделі розвитку арабського світу в контексті сучасних викликів. *Іслам в Україні*. 2015. URL: <http://islam.in.ua/ua/analiz/osnovni-modeli-rozvytkuarabskogo-svitu-u-konteksti-suchasnyh-vyklykiv>

101. Abdelgadir A, Fouka V. Political Secularism and Muslim Integration in the West: Assessing the Effects of the French Headscarf Ban. *American Political Science Review*. 2020. №114(3). P. 707-723. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-political-science-review/article/abs/political-secularism-and-muslim-integration-in-the-west-assessing-the-effects-of-the-french-headscarf-ban/2934B2DD5336FF53B8881F3F0C506B41> DOI: <https://doi.org/10.1017/S0003055420000106>
102. Aiman S. The islamic factor in international relations in the Middle East. *Apir*. URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/3912/3562>
103. Barry A. Europe's dilemma: immigration and the arab spring. *Foreign policy in focus*. URL: https://fpif.org/europes_dilemma_immigration_and_the_arab_spring/
104. Berdiyev, A. and Can, N. The revival of nationalism in Europe and the immigration challenges in France. *International Migration*, 2022. №10, pp. 6.
105. Cesari J. Islam in France: The Shaping of a Religious Minority Muslims in the West, from Sojourners to Citizens. UK : Oxford University Press, 2002. P. 36–51 URL: http://www.social-sciences-and-humanities.com/PDF/islam_in_france.pdf.
106. Dillender N. The Integration of African Muslim Minority: A Critique of French Philosophy and Policy. USA: University of South Florida, 2011. URL: <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4268&context=etd>
107. Dina abdel Fattah The impact of Arab revolts on migration. *Research gate*. URL: https://www.researchgate.net/publication/289540173_The_impact_of_Arab_revolt_s_on_migration
108. Erlanger S. 'Sarkozy Puts France at Vanguard of West's War Effort,'// *The New York Times*, 20 March 2011. URL: <https://www.nytimes.com/2011/03/21/world/europe/21france.html>

109. Halakhe A. Boru The West renews appetite for African military adventure. *Mail & Guardian Africa*. 06 June 2014. URL: <http://mgafrica.com/article/2014-06-06-thewest-renews-appetite-for-african-military-adventure>
110. Hamide A.R., Smith C.G. The French mandate. *Britannica*. 2024. URL: <https://www.britannica.com/place/Syria/The-French-mandate>
111. Jones N. Beneath the Veil: Muslim Girls and Islamic Headscarves in Secular France. *Macquarie Law Journal*. 2009. № 9. P. 47–69. URL: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/MqLawJl/2009/4.html>
112. Kaya A. Bee C. Introduction: social movements and radicalisation in Europe. *Journal of Contemporary European Studies* 32:3, 2024. P. 599-609.
113. Kaya, A. Islamist and Nativist Reactionary Radicalisation in Europe, *Politics and Governance*, 2021. 9 (3), pp. 204–214.
114. Kern S. The Islamization of France in 2014. *Gatestone Institute*. URL: <http://www.gatestoneinstitute.org/4978/france-islamization>
115. Koutonin M. African Countries Forced by France to Pay Colonial Tax For the Benefits of Slavery and Colonization. *Truth news international*. URL: <https://truthnewsinternational.wordpress.com/2015/11/22/14-african-countries-forced-by-france-to-pay-colonial-tax-for-the-benefits-of-slaveryand-colonization>
116. Lakomy M. The Arab Spring in French Foreign Policy. *Central European Journal of International and Security Studies*. 2012. №3. P. 67 – 83.
117. Marcel H. Van Herpen Sarkozy, France and NATO: Will Sarkozy's Rapprochement To NATO Be Sustainable?'. *CICERO Foundation*, 2008 pp. 7-10 URL: https://www.cicerofoundation.org/wp-content/uploads/Marcel_H_Van_Herpen_SARKOZY_FRANCE_AND_NATO.pdf
118. Melly P. A New Way to Engage? French Policy in Africa from Sarkozy to Hollande. *Africa: Chatham House*, 2013. № 1. 25 p. URL: https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Africa/0513pp_franceafrica.pdf

119. Mezran K., Fasanotti F.S. France must recognize its role in Libya's plight. *Atlantic Council*. 21.07.2020. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/france-must-recognize-its-role-in-libyas-plight/>
120. Neriah J. France's Military Presence in Libya? "Un secret de polichinelle," As the French Say. *Jerusalem Center for Public Affairs*. 07.05.2019. URL: <https://jcpa.org/frances-military-presence-in-libya-un-secret-depolichinelle-as-the-french-say/>
121. Saeedy A. European Union approves 2.4 billion euros funding for migration crisis. *Reuters*. URL: <http://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-fundingidUSKCN0QF15Z20150810>
122. Salameh M. T.B. Migration from Arab Spring countries to Europe: causes and consequences. *Research gate*. URL: https://www.researchgate.net/publication/322927124_Migration_from_Arab_Spring_countries_to_Europe_causes_and_consequences

Монографії, підручники, посібники

123. Іслам в його проблемах і трансформаціях: Зб. наук. пр. / ред.: А. Арістов, А. Колодний. Київ: Укр. релігієзнавство, 2010. 179 с. URL: http://uars.info/wp-content/uploads/sites/2/2015/09/2010_SV.pdf
124. Корбен А. Історія ісламської філософії. Харків: Вікторія, 2021. 369 с.
125. Ладиченко Д.В. Теорія міжнародних відносин. Київ. 2019. 210 с.
126. Протеро С. Вісім релігій, що панують у світі: чому їхні відмінності мають значення. Київ: Book Chef, 2022. 464 с.
127. Ситник Г., Ковбасюк Ю. Глобальна та національна безпека: підручник. К.: НАДУ. 2016. 1133 с. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/1_330_42449633.pdf/
128. Mitache. M.M. Mişcoiu S. The Mental Maps of French Foreign Policy: Between Ambitions of Grandeur and Constraints of Multipolarity in the Twenty-First Century. *Great Powers' Foreign Policy*. 2015. 198p.
129. Nye J. Soft Power. The Means to Success in World Politics. New York: Public Affairs, 2004. 328 p.

130. Tebbakh S. Muslims in the EU – Cities Report: France. Preliminary research report and literature survey 2007. 100 p

Автореферати та дисертації

131. Малиновська М.В. Ісламський вектор зовнішньої політики Франції. 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. 2017. 267 с. URL https://shron1.chtyvo.org.ua/Malynovska_Nataliia/Islamskyi_vektor_zovnishnoi_polityky_Frantsii.pdf